

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
«Ανθρωπογεωγραφία, ανάπτυξη και σχεδιασμός του χώρου»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Γεωπολιτική διάσταση του Μακεδονικού»

Γεώργιος Ράλλης

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΗΛΕΚΤΡΑ ΠΕΤΡΑΚΟΥ**

**Μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΡΡΕΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΩΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ**

Μυτιλήνη, 2020

Σκόπια κενή σελίδα

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί το επιστέγασμα των γνώσεων, των ιδεών και των εμπειριών, που απόκτησα στη χρήσιμη αυτή διαδρομή του μεταπτυχιακού προγράμματος μου.

Σήμερα με την ολοκλήρωση αυτού του κύκλου νιώθω βαθιά την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όσους στήριξαν αυτήν την έντονη εκπαιδευτική αναζήτησή μου, που μου προσφέρει μια νέα διέξοδο εξερεύνησης και μάθησης.

Ευχαριστώ, ιδιαίτερα, τη συνεργάτη - καθηγήτριά μου κα Ηλέκτρα Πετράκου, που έχοντας την επίβλεψη της εργασίας μου, βοήθησε καθοριστικά στον προσανατολισμό και στη διαμόρφωση της ερευνητικής δουλειάς μου.

Ευχαριστώ τους καθηγητές και τις καθηγήτριες μου στο πρόγραμμα και ιδιαίτερα στην επιτροπή αξιολόγησης, τους κ.κ Κορρέ και Χωριανόπουλο, για την ουσιαστική υποστήριξη και τη συνεργασία, που οικοδομήσαμε όλο αυτό το διάστημα και, τέλος, τους συμφοιτητές μου στο πρόγραμμα, με τους οποίους μας ένωσαν οι κοινές αγωνίες, η διάθεση και η προσπάθεια για να δημιουργήσουμε κάτι χρήσιμο και εποικοδομητικό στην επιστήμη μας.

Σκόπια κενή σελίδα

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες	2
Περίληψη	6
Abstract	8
Ευρετήριο χαρτών	10
Επεξήγηση συντομογραφιών - Αρκτικόλεξα	12
Πρώτη ενότητα: Εισαγωγή	14
Δεύτερη ενότητα: Θεωρίες, προσεγγίσεις και σχολές	18
2.1 Θεωρίες και προσεγγίσεις	19
2.2 Θεωρίες για το κράτος	20
2.3 Θεωρίες για το έθνος	22
2.4 Το έθνος - κράτος	23
2.5 Γεωπολιτική - Γεωπολιτικές σχολές	23
2.5.1 Ορισμός της Γεωπολιτικής	23
2.5.2 Αγγλοσαξονική σχολή	26
2.5.3 Γερμανική σχολή	28
2.5.4 Γαλλική σχολή	29
Τρίτη ενότητα: Το Μακεδονικό Ζήτημα	32
3.1 Ιστορικά στοιχεία	32
3.2 Γεωγραφία του χώρου Βαλκάνια - Ελλάδα - Βόρεια Μακεδονία	37
3.3 Εθνικισμοί στα Βαλκάνια	41
3.3.1 Ο εθνικισμός ως ιδεολογία	41
3.3.2 Ο Σέρβικος εθνικισμός	43
3.3.3 Ο Ελληνικός εθνικισμός	45
3.3.4 Ο Βουλγάρικος εθνικισμός	47
3.4 Η εμφάνιση του Μακεδονικού	50

3.5	Το Μακεδονικό μέχρι το Β' παγκόσμιο πόλεμο	52
3.6	Το Μακεδονικό κατά το Β' παγκόσμιο πόλεμο	55
3.7	Το Μακεδονικό κατά τον ψυχρό πόλεμο	59
3.8	Το Μακεδονικό κατά την περίοδο από το 1990 μέχρι σήμερα	62
3.9	Η διένεξη μεταξύ Αθήνας και Σκοπίων	64
Τέταρτη ενότητα: Οι γεωπολιτικές διαστάσεις στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων		67
4.1	Η γεωπολιτική των Βαλκανίων	67
4.2	Η γεωπολιτική και γεωοικονομική θέση της Ελλάδας	69
4.3	Η γεωπολιτική και γεωοικονομική θέση της Βόρειας Μακεδονίας	71
4.4	Ο ρόλος των ΗΠΑ και της βορειοατλαντικής συμμαχίας στα Βαλκάνια	74
4.5	Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Βαλκάνια	77
Πέμπτη ενότητα: Τα στοιχεία της Συμφωνίας των Πρεσπών		81
5.1	Η συμφωνία των Πρεσπών	81
5.2	Ανάλυση της συμφωνίας των Πρεσπών	86
5.3	Βασικά σημεία της συμφωνίας των Πρεσπών	89
Έκτη ενότητα: Η χαρτογραφία στο Μακεδονικό ζήτημα		92
Έβδομη ενότητα: Συμπεράσματα, συζήτηση των αποτελεσμάτων και προτάσεις		100
Βιβλιογραφικές αναφορές		107
	Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	107
	Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	107

Περίληψη

Η παρούσα εργασία μελετά τη γεωπολιτική διάσταση του Μακεδονικού ζητήματος, ένα κομβικό και καίριο θέμα, που αποτελεί ένα από τα παλαιότερα και σημαντικά διεθνή ζητήματα.

Μέσα από μια αναλυτική, ερευνητική βιβλιογραφική επισκόπηση προσεγγίζονται οι παράμετροι, που συνθέτουν το θέμα αυτό, το οποίο ενώ απασχολούσε τρεις χώρες είχε επιπτώσεις και αφορούσε από γεωπολιτική άποψη τις άλλες χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου και τη διεθνή κοινότητα και τις μεγάλες δυνάμεις, για περισσότερο από ενάμιση αιώνα.

Είναι ένα σημαντικό ζήτημα που οι διαστάσεις του δε σχετίζονται απλά με τη γεωγραφία στο χώρο, αλλά αφορούν την πολιτισμική, ιστορική ταυτότητα των κατοίκων της περιοχής και την πολιτική συγκρότηση των κοινωνιών του.

Στην εργασία περιγράφονται ιστορικά γεγονότα και στοιχεία, τα ιδεολογικοπολιτικά χαρακτηριστικά των έντονων αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων, η γεωπολιτική διάσταση και το επιστέγασμα όλων των διεργασιών, που αποτυπώνεται στη συμφωνία των Πρεσπών και η γενικότερη εξέλιξη στο χρόνο.

Η εργασία ολοκληρώθηκε με την καταγραφή και τη συζήτηση των συμπερασμάτων, που προέκυψαν.

Λέξεις – Κλειδιά: έθνος, κράτος, εθνικισμός, γεωπολιτική, Μακεδονία, Μακεδονικό ζήτημα, Σλάβοι, ΝΑΤΟ, Ευρωπαϊκή Ένωση, Συμφωνία των Πρεσπών, χαρτογραφία, γεωγραφία.

Σκόπια κενή σελίδα

ABSTRACT

This paper addresses the geopolitical dimension of the Macedonian Issue, a vital and crucial issue, which is one of the oldest and most important international matters.

Over an analytical, explorative and bibliographic overview it approaches the parameters that make up this matter, which while troubling three countries it has also had implications and has been geographically related to other countries of the Balkan Peninsula, the international community and the major powers for more than one and a half century.

It is indeed an issue of great importance whose dimensions are not just related to the geography of the area, but also to the cultural and historical identity of the inhabitants and the political structure of the society.

The paper describes historical events and data, the ideological and political characteristics of intense confrontations and conflicts, the geopolitical aspect and the culmination of all processes that are depicted in the Prespa Agreement and generally reflected over time.

The paper is completed by recording and discussing the conclusions that emerge.

KEYWORDS: nation, state, nationalism, geopolitics, Macedonia, Macedonian Issue, Slavs, NATO, European Union, Prespa Agreement, cartography, geography.

Σκόπια κενή σελίδα

Ευρετήριο χαρτών

<i>A . A</i>	<i>Χάρτης</i>	<i>Σελίδα</i>
Χάρτης 1:	Χάρτης με το βασίλειο των Αργεαδών τον 6 ^ο αιώνα π.Χ.	92
Χάρτης 2:	Χάρτης με το βασίλειο της Μακεδονίας τον 5 ^ο αιώνα π.Χ.	92
Χάρτης 3:	Χάρτης της Μακεδονίας τη Ρωμαϊκής περίοδο (2 ^ο - 3 ^ο αι. μ. Χ).	92
Χάρτης 4:	Χάρτης με βιλαέτια Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου & Κοσσόβου	92
Χάρτης 5:	Χάρτης του Μακεδονικού βασιλείου, πριν την εκστρατεία του Μεγ. Αλεξάνδρου.	93
Χάρτης 6:	Η γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας, κατά τον Πτολεμαίο.	94
Χάρτης 7:	Χάρτης του Ambroise Tardieu, που απεικονίζει τη Μακεδονία, ως το βόρειο τμήμα της Αρχαίας Ελλάδας.	95
Χάρτης 8:	Η Αρχαία Μακεδονία (κίτρινο χρώμα), σε σημερινό χάρτη.	95
Χάρτης 9:	Χάρτης Εθνολογικός του Ami Boué (1847)	99
Χάρτης 10:	Χάρτης του γεωγράφου Heinrich Kiepert (1882)	96
Χάρτης 11:	Χάρτης της χερσονήσου με τα σημερινά σύνορα των χωρών.	99
Χάρτης 12:	Χάρτης του Edward Stanford (1827 - 1904).	97
Χάρτης 13:	Χάρτης εθνολογικός του Karl Sax (1877).	97
Χάρτης 14:	Χάρτης εθνολογικός του Jovan Cvijić (1865 - 1927).	98
Χάρτης 15:	Χάρτης εθνολογικός του F. Bianconi (1885).	98

Σκόπια κενή σελίδα

Επεξήγηση συντομογραφιών - Αρκτικόλεξα

Ε.Α.Μ	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
Ε.Ε	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Λ.Α.Σ	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΜΕΟ (VMRO)	Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΚΓ	Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚΜ	Κομμουνιστικό Κόμμα Μακεδονίας
μ.Χ	Μετά Χριστού
NATO	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization)
ΝΟΦ (NOF)	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Narodni Osvobotien Front)
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
π.Χ	Προ Χριστού
ΠΓΔΜ	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
τ. χλμ	Τετραγωνικά χιλιόμετρα
χλμ	χιλιόμετρα
Σ.Ν.Ο.Φ (SNOF)	Σλαβομακεδονικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Slavijano Makedonsko Narodno Osloboditelen Front)

Σκόπια κενή σελίδα

Πρώτη ενότητα: Εισαγωγή

«The Balkans produce more history than they can consume».

(«Τα Βαλκάνια παράγουν περισσότερη ιστορία από αυτήν που μπορούν να καταναλώσουν»).

Winston Churchill

Από την περίοδο που άρχισαν να αλληλοεπηρεάζονται πολιτικά οι ήπειροι, πριν από πέντε περίπου αιώνες, η Ευρασία αποτελεί το κέντρο της παγκόσμιας ισχύος. Με διάφορους τρόπους, σε διάφορους χρόνους, σε διαφορετικές ιστορικές συγκυρίες οι λαοί της Ευρασίας διείσδυσαν και κυριάρχησαν σε άλλες περιοχές του πλανήτη και απολάμβαναν τα προνόμια της θέσης που κατείχαν. Στην τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα υπήρξε μια τεκτονικής διάστασης μεταβολή στις παγκόσμιες υποθέσεις, που σχετίζεται με την γρήγορη άνοδο των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ), ως της νέας, και μόνης, πλέον, παγκόσμιας δύναμης (Spykman, 2004 · Brzezinski, 1998: 17).

Στην Ευρασία η κατάρρευση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) και η διάλυση της Τσεχοσλοβακίας και της Γιουγκοσλαβίας είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων μικρότερων κρατών στην Ανατολική Ευρώπη και στα Βαλκάνια, ένα από τα οποία είναι η σημερινή Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, που από το 1991 διεκδικούσε παγκόσμια αναγνώριση ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Η Ελλάδα δεν ήταν αμέτοχη στις εξελίξεις και εισήλθε σε μία διένεξη με τη σημερινή Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, μαζί με τη Βουλγαρία, που είχε μεγάλη διάρκεια και αυξομειούμενη ένταση μέχρι πρόσφατα και σχετίστηκε με την αξίωση της γειτονικής χώρας να χρησιμοποιήσει, αποκλειστικά, τον όρο Μακεδονία στην ονομασία της. Η διαφωνία αυτή διαμόρφωσε αλληπάλληλες οξύνσεις, που ενισχύθηκαν από τους λανθασμένους διπλωματικούς χειρισμούς και των δύο πλευρών, σε ένα διαχρονικό ζήτημα, που απόκτησε διάφορες μορφές και διαστάσεις και έμεινε ενταγμένο στο γενικότερο ιστορικό «Μακεδονικό» ζήτημα.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια ιστορική, αλλά και ποιοτική προσέγγιση της γεωπολιτικής διάστασης του Μακεδονικού ζητήματος, που αναδεικνύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, εμβαθύνει στα πραγματικά αίτια της κρίσης και των

παραμέτρων της και καταγράφει τους παράγοντες, που διαδραμάτισαν διαχρονικά ρόλο στις εξελίξεις στο βαλκανικό χώρο. Αποτελεί μια καταγραφή ιστορικών γεγονότων, επιχειρώντας την ανάλυση και την ερμηνεία τους, με βάση επιστημονικά δεδομένα και τη βοήθεια των θεωριών και της μεθοδολογίας της γεωπολιτικής, επιδιώκοντας, τελικά, να συμβάλλει στην αντικειμενική και αξιόπιστη μελέτη του θέματος αυτού. Ταυτόχρονα επιδιώκεται η ανάδειξη της διαφορετικότητας θρησκειών, πολιτικών και εθνοτήτων, που συνυπήρξαν στο χώρο με αποτέλεσμα να ευνοηθεί η ανάπτυξη του Μακεδονικού ζητήματος.

Κριτήρια επιλογής του θέματος αποτελούν το μεγάλο ενδιαφέρον και η επικαιρότητα του ζητήματος, η ανάγκη ανάλυσης και παρουσίασης των παραμέτρων, που το συνθέτουν, η δυνατότητα που προσφέρει αυτή η χρονική περίοδος να αναλυθούν ιστορικά, πολιτικά, κοινωνικά και γεωπολιτικά χαρακτηριστικά, που το συνθέτουν, σε μια ευαίσθητη και ταλαιπωρημένη περιοχή της Ευρώπης. Στην επιλογή του θέματος υπήρξε καθοριστικό κίνητρο και το προσωπικό μου ενδιαφέρον, για τη μελέτη του και η απόκτηση γνώσης σχετικά με όσα διαδραματίστηκαν στο γεωγραφικό χώρο της Μακεδονίας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ερευνηθούν και να μελετηθούν οι γεωπολιτικές διαστάσεις και οι πτυχές του Μακεδονικού ζητήματος, η αποτύπωση των ιστορικών, γεωπολιτικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών, που επικρατούσαν στα Βαλκάνια, να αναδειχτούν και να ερμηνευτούν τα αίτια των προστριβών και να παρουσιαστεί και να αναλυθεί η πρόσφατη κατάληξη, που είναι η συμφωνία των Πρεσπών.

Ειδικότεροι **στόχοι** της εργασίας είναι:

- Να γίνει κατανοητό το κοινωνικο-πολιτικό περιβάλλον στα Βαλκάνια και να αναλυθεί η γεωπολιτική διάσταση των ιδιαιτεροτήτων του.
- Να καταδειχτεί ο ρόλος του εθνικισμού, που δεν επέτρεπε την ορθολογική διαχείριση των διαφορών και όσων ζητημάτων προέκυπταν στα Βαλκάνια.
- Να γίνει μια κριτική ανάλυση των στάσεων των εμπλεκόμενων χωρών, των αιτίων και των επιρροών, που υπήρχαν διαχρονικά και των γεωπολιτικών παραμέτρων του θέματος.
- Να γίνει αντιληπτό ότι δεν μπορεί να αποτελέσει λύση στα προβλήματα και στις διαφορές των χωρών η σύγκρουση, τα αντίποινα και ο πόλεμος και ότι είναι

αναγκαίο να εμπεδωθούν, με σεβασμό σε αρχές, φιλειρηνικά αισθήματα στους πολίτες, που αποτελεί και τη βάση για την οικονομικοκοινωνική ανάπτυξή τους.

Τα **ερευνητικά ερωτήματα, που ονομάζονται και υποθέσεις**, βοηθούν στην ουσιαστικότερη προσέγγιση των προσδιορισμένων στόχων της εργασίας και στον προσανατολισμό των ερευνητικών εργαλείων (Ζαφειρόπουλος, 2015), στην εργασία αυτή είναι:

Υπόθεση 1^η: Ποια χαρακτηριστικά συνθέτουν το ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γεννήθηκε και εξελίχθηκε το Μακεδονικό ζήτημα.

Υπόθεση 2^η: Ποιος είναι ο ρόλος του εθνικισμού, των εθνικών πολιτικών των βαλκανικών χωρών και των δυνάμεων που έδρασαν και είχαν συμφέροντα στην περιοχή.

Υπόθεση 3^η: Ποιο είναι το γεωπολιτικό πλαίσιο και οι γεωστρατηγικές στοχεύσεις των χωρών και τα αίτια της παρέμβασης των άλλων δυνάμεων στην περιοχή των Βαλκανίων.

Υπόθεση 4^η: Ποια τα χαρακτηριστικά της συμφωνίας των Πρεσπών και ποιες οι συνέπειες για τις δύο χώρες και την προοπτική τους.

Για την ολόπλευρη μελέτη του θέματος είναι αναγκαία η αναλυτική και ουσιαστική εννοιολογική προσέγγιση του θεωρητικού πλαισίου της εργασίας, με τη χρήση της **βιβλιογραφικής επισκόπησης**, που είναι μια μέθοδος, η οποία προσφέρει τη δυνατότητα ποιοτικής εμβάθυνσης στις σχετικές πηγές, συστηματοποιώντας τις υπάρχουσες, διάσπαρτες, πληροφορίες και προσφέροντας μια γενικευμένη εικόνα στα σημεία αναφοράς μας (Παρασκευόπουλος, 1993, τ. Α' · Ζαφειρόπουλος, 2015).

Στο πλαίσιο της βιβλιογραφικής επισκόπησης συλλέχθηκαν διερευνητικές δευτερογενείς πηγές και δεδομένα, που συμβάλλουν στη μελέτη και στη σύνδεση των υποθέσεων της εργασίας με στοιχεία και δεδομένα, που αναδεικνύονται από άλλες ανάλογες μελέτες και έρευνες. Η συλλογή των δευτερογενών δεδομένων πετυχαίνεται με την χρήση συγγραμμάτων, εκπαιδευτικών εγχειριδίων και άλλων βιβλίων, έρευνα στο διαδίκτυο, σε ιστοσελίδες ειδησεογραφικές ή /και αναλύσεων, που έχουν μεταξύ τους αλληλεπίδραση και προσανατολίζουν σε όλο τον παγκόσμιο ιστό και επιστημονικά περιοδικά και εισηγήσεις συνεδρίων και επιστημονικών εκδηλώσεων (Ζαφειρόπουλος, 2015).

Η εργασία αναπτύσσεται σε **εφτά ενότητες**:

Στην **πρώτη ενότητα**, εισαγωγικά, περιγράφονται τα κριτήρια επιλογής και η σημασία του θέματος, ο σκοπός, οι στόχοι, οι υποθέσεις, η μεθοδολογική διαδικασία και η αξία και η συμβολή του στην κεκτημένη γνώση.

Στη **δεύτερη ενότητα** με τη βιβλιογραφική επισκόπηση γίνεται μια θεωρητική ανάλυση των πεδίων που επεξεργάζεται η εργασία, γίνεται μια αναφορά σε θεωρίες και προσεγγίσεις, που είναι απαραίτητες για την κατανόηση του θέματος και αφορούν στις έννοιες του κράτους και του έθνους, καθώς και ορισμένων βασικών σχολών, θεωριών και προσεγγίσεων της γεωπολιτικής επιστήμης.

Στην **τρίτη ενότητα** περιλαμβάνεται μια περιγραφή ιστορικών και γεωγραφικών στοιχείων, που αφορούν στον υπό εξέταση χώρο, την ανάπτυξη του εθνικισμού στα Βαλκάνια και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, καθώς και την εμφάνιση και την εξέλιξη του Μακεδονικού ζητήματος με στόχο να διασυνδεθεί η εμφάνιση και όξυνση των προβλημάτων με την εξάπλωση του εθνικισμού των χωρών της Βαλκανικής. Στόχος είναι να επιτευχθεί η τοποθέτηση του θέματος στο χώρο και στο χρόνο και να παρουσιαστεί η έκρυθμη κατάσταση που επικρατούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων.

Στην **τέταρτη ενότητα** περιγράφεται η διένεξη μεταξύ Αθήνας και Σκοπίων και προσδιορίζεται η γεωπολιτική και γεωοικονομική θέση των Βαλκανίων, της Ελλάδας και της Βόρειας Μακεδονίας και ο ρόλος που διαδραμάτισαν η βορειοατλαντική συμμαχία και η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) στη βαλκανική χερσόνησο.

Στην **πέμπτη ενότητα** γίνεται παρουσίαση και περιγραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών και αναλύονται τα βασικά σημεία της.

Στην **έκτη ενότητα** γίνεται συνοπτική αναφορά στην αξία της χαρτογραφίας και της διασύνδεσής της με τις ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις.

Στην **έβδομη ενότητα** καταγράφονται τα συμπεράσματα, που προκύπτουν από την ερευνητική καταγραφή και αποτύπωση των δεδομένων της εργασίας.

Δεύτερη ενότητα: Θεωρίες, προσεγγίσεις και σχολές

2.1 Θεωρίες και προσεγγίσεις

Στην εμβάθυνση των παραμέτρων του θέματός μας είναι αναγκαία η ανάδειξη θεωριών και προσεγγίσεων για τις έννοιες του κράτους και του έθνους, καθώς και ορισμένων βασικών σχολών, θεωριών και προσεγγίσεων της γεωπολιτικής επιστήμης.

Αποτελεί αφετηρία στην προσέγγισή μας η διάκριση μεταξύ του έθνους και του κράτους, που δεν πρέπει να συγχέονται, εκτός από την περίπτωση του Κράτους - Έθνους, οπότε και ταυτίζονται. Το έθνος ορίζεται με βάση την καταγωγή, την εθνότητα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, την ιστορία και τον πολιτισμό και αποτελούνται από ανθρώπους που έχουν κοινά πολιτισμικά γνωρίσματα και διακρίνονται από τη διάθεση αυτοπροσδιορισμού, που τους δίνει τη δυνατότητα να ξεχωρίζουν από άλλες ομάδες, που είναι εκτός του εθνικού εδάφους και δεν χαρακτηρίζεται από γεωγραφικό περιορισμό. Το έθνος δεν έχει φυσικά ή τεχνικά σύνορα και δεν οριοθετείται χωρικά και γεωγραφικά (Braden & Shelley, 2006: 22 · Ακριβοπούλου & Ανθόπουλος, 2015: 46 - 48).

Το κράτος αποτελεί μια πολιτική μονάδα, που για την υπόστασή του προϋπόθεση συνιστά η ύπαρξη «χώρας» ή «επικράτειας», η εδαφική έκταση, που περικλείεται από τα σύνορά του, όπου ασκείται η κρατική εξουσία στο έμψυχο ή υποκειμενικό στοιχείο του, που είναι ο λαός. Η αναγνώριση των δικαιωμάτων των κρατών, γνωστή ως «κυριαρχία», προϋποθέτει την αναγνώριση της δικαιοδοσίας τους στην επικράτειά τους από το διεθνές δίκαιο. Σήμερα υπάρχουν στον κόσμο περισσότερα από 200 κυρίαρχα, αναγνωρισμένα κράτη (Braden & Shelley, 2006: 22 · Ακριβοπούλου & Ανθόπουλος, 2015: 46 - 48)

Η διάκριση των εννοιών κράτος και έθνος είναι σημαντική, για να αναλυθούν και να ερμηνευτούν αρκετές διεθνείς συγκρούσεις. Για να γίνει πρακτικά αντιληπτή η διαφορά αρκεί να αναφερθεί ότι η Ελλάδα, η Βουλγαρία και η Γαλλία είναι κράτη, ενώ οι Έλληνες, οι Βούλγαροι και οι Γάλλοι είναι έθνη (Braden & Shelley, 2006: 23). Στη μοναδική περίπτωση, που συμπίπτουν οι δύο έννοιες είναι όταν υπάρχει ως πολιτική κοινότητα το έθνος-κράτος, μια μορφή πολιτικής οργάνωσης, που εμφανίστηκε την εποχή του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και της βιομηχανικής επανάστασης και ιδιαίτερα μετά τη διάλυση της φεουδαρχικής οργάνωσης της κοινωνίας (Παπαδοπούλου, 2015 · Βέικου & Λαλαγιάννη, 2015).

2.2 Θεωρίες για το κράτος

Η έννοια του κράτους, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας τα στοιχεία που το συνθέτουν, λαός, χώρα και εξουσία, δεν εμφανίστηκε πρόσφατα, στη σύγχρονη εποχή, έρχεται από την αρχαιότητα, από την περίοδο των βασιλείων και των αυτοκρατοριών, που είχαν αυτά τα χαρακτηριστικά χωρίς, όμως, να ορίζονται ως κράτη. Όλες οι θεωρίες για το κράτος, που πολλές φορές ήταν αντίθετες και αντικρουόμενες, διαμόρφωσαν την έννοια του κράτους σήμερα, οι μορφές του οποίου είναι η εξέλιξή του από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα (Μυλωνά, 2014).

Εξαιτίας της σημασίας του θεσμού του κράτους έχουν αναπτυχθεί από την αρχαιότητα πολλές θεωρίες, που επιχειρούν να ερμηνεύσουν το φαινόμενο από διάφορες οπτικές. Στην προσέγγιση του ως κοινωνικού φαινομένου διατυπώθηκαν οργανικές, θεοκρατικές και οικονομικής κατεύθυνσης θεωρίες (Φιλοσίδου, 2016).

Στην Αρχαία Ελλάδα αναπτύχθηκαν οι οργανικές θεωρίες, που ορίζουν το κράτος ως δημιούργημα της έμφυτης ανάγκης του ανθρώπου, να δημιουργεί και να ζει σε οργανωμένες κοινωνίες, καθιστώντας το φυσικό οργανισμό. Με το θέμα αυτό ασχολήθηκαν μεγάλοι διανοητές, ο Αριστοτέλης και ο Πλάτωνας, που αναζήτησαν, από διαφορετικές σκοπιές, το ιδανικό πολίτευμα για την πόλη - κράτος. Ο Αριστοτέλης, που αντιλαμβάνεται την κυριαρχική σχέση, που αναπτύσσεται μέσα στο κράτος ως «φυσικό φαινόμενο», στα «Πολιτικά» του, δίνει στο κράτος τον ορισμό: *«Κοινωνία, που σχηματίζεται από περισσότερες κωμοπόλεις είναι τέλεια πόλις, η οποία (...) είναι αυτάρκης καθ' όλα, σχηματίστηκε δε για την επιβίωση και υπάρχει για τη ζωή των πολιτών»*. Ο Πλάτων ορίζει το κράτος ως «άνθρωπο εν μεγάλω», συνδέοντας το, εκτός από το γεωγραφικό ορισμό, με την κρατική εξουσία, την οργάνωση της πολιτείας και τις δομές της (Μυλωνά, 2014 · Μπαστουνάς, 2019 · Φιλοσίδου, 2016).

Οι θεοκρατικές θεωρίες, που αναπτύχθηκαν την αρχαιότητα και το Μεσαίωνα, κυρίως, υποστηρίχθηκαν από καθολικούς θεολόγους, θεωρούν ότι το κράτος είναι δημιούργημα της Θείας θέλησης, προσέγγιση που αξιοποιήθηκε, ως εργαλείο στήριξης της μοναρχικής εξουσίας, που θεωρούνταν θεϊκή εκπροσώπηση στη γη. Οι υπήκοοι εκδήλωναν σεβασμό και υποταγή, που προκαλούνταν από την ιδέα της θείας τιμωρίας, που θα προκαλούσε η παράβαση των κανόνων της εξουσίας (Μυλωνά, 2014 · Φιλοσίδου, 2016)

Αντίθετα οικονομική εξήγηση για τη δημιουργία του κράτους διατυπώνει η μαρξιστική και λενινιστική θεωρία, που προσδιορίζει το κράτος ως την τρόπο πολιτικής οργάνωσης της κυρίαρχης τάξης, που υπερισχύει οικονομικά και στοχεύει στη διαχείριση του υπάρχοντος καθεστώτος και την αποδυνάμωση και εξάλειψη της αντίστασης των άλλων κοινωνικών ομάδων (τάξεων) (Μυλωνά, 2014).

Ο Hans Κέλσεν (1881-1973), ένας από τους κορυφαίους εκπροσώπους του νομικού θετικισμού του 20^{ου} αιώνα θεωρεί ότι *«το κράτος ταυτίζεται με το σύνολο των κανόνων δικαίου που ισχύουν σε ένα λαό, δηλαδή με μια έννομη τάξη»*, με ανώτατο κανόνα το σύνταγμα, ενώ ο γάλλος νομικός Leon Duguit (1859–1928) , ισχυρίζεται ότι το κράτος γεννιέται αν σε μια κοινωνία, επιβληθεί η βούληση των ισχυρότερων πάνω στους ασθενέστερους, δημιουργώντας τη διάκριση κυβερνώντων και κυβερνώμενων (Παντελής, 2007 · Φιλοσίδου, 2016).

Σύμφωνα με τον Μάνεση (όπ. αναφ. στο Παπαδοπούλου, 2015: 13-14) το κράτος ορίζεται ως *«οργάνωση εξουσίας αυτοδύναμης η οποία διέπει τη συμβίωση του συνόλου των ανθρώπων που διαβιούν εντός ορισμένης χώρας»*, ενώ τα συστατικά στοιχεία του είναι, όπως προκύπτουν από την ανάλυση του ορισμού *«η κυριαρχία, η επικράτεια και ο λαός»* (Παπαδοπούλου, 2015:14).

Ο γερμανός δημοσιολόγος Georg Jellinek (1851 - 1911), δίνει έναν κλασικό, πλέον, ορισμό, που αναφέρεται στη νομική διάσταση του κράτους: αποτελεί το λαό, που εγκαθίσταται μόνιμα σε συγκεκριμένη χώρα και έχει οργάνωση σε νομικό πρόσωπο, που ασκεί πρωτογενή εξουσία, στοιχεία του δηλ. αποτελούν ο λαός, η επικράτεια, η νομική προσωπικότητα και η αυτοδύναμη εξουσία (Παπαδοπούλου, 2015: 14 · Μπαστουνάς, 2019 · Φιλοσίδου, 2016).

2.3 Θεωρίες για το έθνος

Η έννοια του έθνους απασχόλησε διαχρονικά πολλούς επιστημονικούς κλάδους στην προσπάθεια να αποτυπωθούν τα ιδιαίτερα ποιοτικά στοιχεία της. Ο φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Emil Durkheim (1858 - 1917) θεωρούσε ότι *«η ιδέα του έθνους είναι μια ιδέα μυστική, σκοτεινή»*, ενώ ο ιστορικός Hugh Seton-Watson (1916 - 1984), αφού επεσήμανε τη δυσκολία πρότασης επιστημονικού ορισμού, θεωρεί ότι το έθνος είναι ένα φαινόμενο που υπήρξε και θα υπάρχει πάντα, ορίζοντάς το ως *«μια*

κοινότητα ανθρώπων, τα μέλη της οποίας συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αλληλεγγύης, κοινού πολιτισμού και κοινής συνείδησης» (Θεοδωρίδης, 2004 · Danforth,1998).

Ο Ηρακλείδης (2015: 149) γράφει ότι το έθνος ορίζεται με αντικειμενικά κριτήρια, που ενδεικτικά αφορούν στη γλώσσα, στον πολιτισμό, στη θρησκεία, στα ήθη και στα έθιμα, στην εδαφική περιοχή, αλλά, κυρίως, με κριτήρια υποκειμενικά, που σχετίζονται με την ταυτότητα της συλλογικότητας, τη συνείδηση ή τη βούληση της συμμετοχής σε ένα σύνολο. Συνοπτικά, το έθνος αποτελεί ένα σύνολο ατόμων που πιστεύει ότι έχει κοινή ιστορία και καταγωγή.

Σύμφωνα με τους Βέικου & Λαλαγιάννη (2015) η έννοια του έθνους διακρίνεται σε δύο κατηγορίες:

- την κοινωνικο-βιολογική, που εκτιμά ότι τα έθνη αποτελούν πλατιά δίκτυα συγγενών, με κοινά βιολογικά και γενετικά χαρακτηριστικά, που έχουν οικογενειοκρατική συμπεριφορά, εκχώρησης προνομίων και αξιωμάτων σε συγγενείς και φίλους.

- την πολιτισμική, που υποστηρίζει ότι βάση του έθνους αποτελούν οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και τα κοινά χαρακτηριστικά, που παρακινούν τους ανθρώπους, υποκινούμενοι από μια έμφυτη τάση να επιλέγουν όσους συνδέονται με δεσμούς αίματος, γλώσσας και εθίμων.

Το έθνος, που ιστορικά εμφανίζεται με τη γαλλική επανάσταση, αποτελεί σύνολο ατόμων, που έχουν κοινή εθνική συνείδηση, που νιώθουν ότι συνδέονται με δεσμούς, που έχουν πνευματική και υλική διάσταση, που πιστεύουν ότι έχουν διαφορές από όσους αποτελούν τα άλλα έθνη. Ζωτικά στοιχεία για τη δημιουργία του έθνους είναι κυρίως η φυλή, η γλώσσα, η θρησκεία και η πολυετής διαβίωση και διαμονή στην ίδια χώρα (Παντελής, 2007).

Κατά μια σύγχρονη θεώρηση έθνος, που σχετίζεται με την έννοια του λαού, είναι ένα σύνολο πολιτών, με νομικό δεσμό με το κράτος, αποκτώντας ισότιμα δικαιώματα και υποχρεώσεις και σχηματίζουν μια κοινωνία με πολιτικά χαρακτηριστικά, που αποτελείται από ίσους και ελεύθερους πολίτες, ανεξάρτητα από την εθνική καταγωγή και τη θρησκευτική ή ιδεολογική επιλογή. Το έθνος χωρίζεται με κριτήριο το νόημά του σε δύο έννοιες: στην πολιτική, που αφορά στη διαχρονική διάσταση της συλλογικής οντότητας, που περιλαμβάνει το λαό και στην πολιτισμική, που είναι μία φαντασιακή κοινωνία ατόμων, που συνδέονται με κοινές ιδιότητες, όπως είναι τα

στοιχεία της καταγωγής, της γλώσσας, της θρησκείας, της ιστορίας και του πολιτισμού (Παπαδοπούλου, 2015).

Το έθνος είναι μια νέα κοινότητα σε σύγκριση με την παραδοσιακή, που διακρίνεται από μια «φαντασιακή» αλληλεγγύη και από έντονα στοιχεία ισότητας, αφού δεν υπάρχουν ανάμεσά στο άτομο και στο κράτος ιεραρχήσεις, όπως συνέβαινε στην παραδοσιακή κοινωνία (Θεοδωρίδης, 2004).

2.4 Το έθνος - κράτος

Το έθνος - κράτος είναι μια διάσταση πολιτικής οργάνωσης, τελείως διαφορετική από την εποχή των αυτοκρατοριών, που κυριαρχούσαν σε μεγάλες εδαφικές εκτάσεις, χωρίς σαφή σύνορα, εξαιτίας της δομής της εξουσίας, του πολυεθνικού χαρακτήρα τους και της επιστημονικής αδυναμίας τοπογραφικής και χαρτογραφικής αποτύπωσης της γης. Στη συνέχεια η αντίληψη που προκλήθηκε ήθελε κάθε έθνος να έχει δικό του κράτος, το «έθνος-κράτος», που θα επέβαλε μία κυρίαρχη, συγκεντρωτική εξουσία (Παπαδοπούλου, 2015).

Οι Βέικου & Λαλαγιάννη (2015), καταγράφουν σημαντικά χρονικά ορόσημα, για την καθιέρωση των εθνών - κρατών, που είναι:

1648: Η χρονιά της Συνθήκης της Βεσφαλίας και ταυτόχρονα το τέλος της Αυτοκρατορικής Αρχής.

1776 και 1789: η χειραφέτηση στην πολιτική διάσταση του έθνους, που πηγάζει από τη διακήρυξη της Αμερικάνικης Ανεξαρτησίας και τη Γαλλική Επανάσταση.

19ος αιώνας: η ανεξαρτησία ευρωπαϊκών κρατών – εθνών, Ελλάδα (1821), Ιταλία (1861), Γερμανία (1871).

Ο Θεοδωρίδης (2004) προσδιορίζει το έθνος - κράτος ως μια σύγχρονη πολιτική οργάνωση, σε σχέση με την παραδοσιακή, αφού παρεμβάλλεται απευθείας στους τρόπους, που συμμετέχουν οι πολίτες στις κοινωνικές ομάδες.

Εάν προσεγγίσουμε το έθνος - κράτος ως μία ιστορικά προσδιορισμένη φαντασιακή κοινότητα, κοινωνική κατασκευή, εύπλαστη και δυναμική τότε και η εθνική κυριαρχία αποκτά άλλη διάσταση και περιεχόμενο. Αν απομακρυνθεί από ξενοφοβικές απόψεις, μπορεί να είναι μία θετική αντίληψη για την εθνική κυριαρχία,

που θα επιτρέπει σε καλές δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης να παίζουν καίριο ρόλο (Φραγκονικολόπουλος & Προέδρου, 2015).

Η «αρχή των εθνοτήτων», το 19ο ή «αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης», τον 20ο αιώνα, είναι η πλευρά των κανόνων των εθνών και ορίζει ότι κάθε έθνος επιβάλλεται να έχει αντιστοίχιση με ένα κράτος, να είναι «εθνικό κράτος», δηλαδή «έθνος - κράτος». Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι, αν θέλουν, τα χωρισμένα έθνη ενώνονται, τα ακρωτηριασμένα επεκτείνονται και τα αλύτρωτα μπορούν να διεκδικήσουν και να αποκτήσουν ανεξαρτησία. Διαφορετικά μπορούν να επιζητήσουν άλλες λύσεις, όπως είναι η αυτονομία ή η συμμετοχή σε ένα ομόσπονδο κράτος (Ηρακλείδης, 2015: 158)

Άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις για το έθνος - κράτος αποτελούν οι μοντερνιστικές, που θεωρούν ότι το έθνος - κράτος προέκυψε την εποχή της εκβιομηχάνισης και του καπιταλισμού, αν και δεν ερμηνεύεται η εμφάνιση εθνικιστικών κινημάτων σε μη - βιομηχανοποιημένες κοινωνίες, όπως π.χ. συνέβη στην Ελλάδα, στην επανάσταση του 1821. Το έθνος - κράτος δημιουργήθηκε με βάση υπάρχουσες παραδόσεις και έθιμα, χωρίς, όμως, να εκπροσωπεί τη λαϊκή κουλτούρα, αν και αποτελεί προϋπόθεση η επιβολή μιας συγκεκριμένης παράδοσης, γλώσσας κτλ. (Βέικου & Λαλαγιάννη, 2015).

2.5 Γεωπολιτική - Γεωπολιτικές σχολές

2.5.1 Ορισμός της Γεωπολιτικής

Για τον προσδιορισμό της έννοιας της γεωπολιτικής, που ως όρος οφείλεται στο Σουηδό, πολιτικό επιστήμονα Rudolf Kjellen (1864 - 1922) (Ηρακλείδης, 2015: 217), διατυπώθηκαν κατά καιρούς αρκετοί ορισμοί, που προσπαθούν να περιγράψουν το περιεχόμενο και τις διαστάσεις της.

Σύμφωνα με τους Braden & Shelley (2006) η γεωπολιτική ορίζεται ως «η μελέτη των διεθνών σχέσεων και συγκρούσεων, με την οπτική της γεωγραφίας». Ορισμένοι από τους παράγοντες που επηρεάζουν τις διεθνείς σχέσεις είναι «η θέση, η απόσταση, η κατανομή των φυσικών πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού». Άλλες σημαντικές

διαστάσεις της γεωπολιτικής είναι οι έννοιες έθνος, κράτος, ισχύς, έδαφος και σύγκρουση (Braden & Shelley, 2006: 18).

Για το Λουκά (2000) αποτελεί τη *«μελέτη της αλληλεπίδρασης του φυσικού γεωγραφικού διαμελισμού και του ανθρώπινου πολιτισμικού οικοδομήματος με σκοπό την εξασφάλιση της οικονομικής και στρατιωτικής κυριαρχίας μιας δύναμης σε ένα συγκεκριμένο χώρο του πλανήτη»* (Λουκάς, 2000).

Ο Μάζης (2019) υποστηρίζει ότι η Γεωπολιτική δεν προτείνει πολιτικό λόγο ή θεωρία ή ιδεολογικό πρότυπο. Στην ανάλυσή της περιγράφει και αποτυπώνει το σύστημα και τα υποσυστήματά του, καθαρίζοντάς το από ιδεολογήματα, συλλογικές φαντασιώσεις και εθνικιστικά στερεότυπα. Η Γεωπολιτική είναι γνώση, είναι μέσο, που δεν μπορεί να έχει ευθύνη για τον τρόπο αξιοποίησής της από κοινωνικούς ή πολιτικούς φορείς (Μάζης, 2019).

Χαρακτηριστικά της γεωπολιτικής συνιστούν: η εστίαση στη γεωγραφική διάσταση των διεθνών σχέσεων, η διάκριση των εννοιών κράτος και έθνος για την κατανόηση και την ανάλυση των συγκρούσεων, η συσχέτιση ισχύος και εδάφους και η ανάπτυξη πολλών θεωριών (Braden & Shelley, 2006: 18). Η γεωπολιτική ανάλυση βασίζεται σε τέσσερα πεδία, που συνιστούν τις πηγές για την άντληση και ανάλυση μετρήσιμων μεγεθών: το πολιτικό, το αμυντικό, το οικονομικό και το πολιτισμικό - πληροφορίας (Μάζης, 2019).

Διανύουμε μια ιστορική περίοδο, μια εποχή, που η παγκόσμια συνεργασία δεν ήταν ποτέ πιο απαραίτητη για την αντιμετώπιση κρίσιμων προβλημάτων, όπως η αλλαγή του κλίματος, οι πανδημίες, οι μη ρυθμιζόμενες ροές πληθυσμού (μεταναστευτικό, προσφυγικό), η διακίνηση ναρκωτικών και σεξ και ο έλεγχος όπλων. Ο πρώην Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Κόφι Ανάν τα όρισε *«προβλήματα χωρίς διαβατήρια»*, που ξεπερνούν την ικανότητα οποιασδήποτε χώρας να τα επιλύσει μόνη της (Evans, 2018). Η έννοια της συνεργασίας, της συνεννόησης της κοινής διαδρομής και πορείας των χωρών είναι πλέον επιβεβλημένη και αποτελεί μονόδρομο για όλες τις χώρες.

Η Γεωπολιτική απαλλαγμένη από εμμονές, σκοπιμότητες και ιδεοληψίες, μπορεί να ωφελήσει τις κοινωνίες και τους ενεργούς πολίτες, απέναντι σε πολιτικές μεθοδεύσεις και τακτικές, για αυτό και είναι αναγκαία η διάκρισή της από τη γεωπροπαγάνδα και το γεω-μεσσιανισμό. Η Γεωπολιτική αναλύει, περιγράφει και προβλέπει, με βάση τα στοιχεία της τις εξελίξεις στο συστημικό πρότυπο, που μελετά. Η απόσπαση ή η χρήση επιμέρους ή πλασματικών στοιχείων και η αξιοποίησή τους

στην προπαγάνδα για πολιτικούς σκοπούς δεν μπορεί να ενοχοποιήσει την ίδια την πραγματικότητα, που καταγράφεται και να βαρύνει την ανάλυση. Άλλωστε η Γεωπολιτική δεν αποτελεί λόγο, που περιλαμβάνει ιδεολογικό περιεχόμενο ή ρητορική, για να προπαγανδίζει ή να τοποθετείται θετικά σε αποφάσεις της πολιτικής εξουσίας ή δυνάμεων με ηγεμονικό ρόλο (Μάζης, 2018).

Τα τελευταία χρόνια, οι θεωρίες της γεωπολιτικής άλλαξαν με γρήγορο ρυθμό, περνώντας από την υπαγόρευση της ροής των πραγμάτων, στην αφάνεια, και ξανά σε πρωταγωνιστικό ρόλο με άλλο περιεχόμενο, αφού πλέον γίνεται συνείδηση ότι η ιδεοληψία και οι επεκτατικές προθέσεις που αποδόθηκαν στις γεωπολιτικές αναλύσεις, εξαιτίας των διαθέσεων γεωγράφων και των γεωστρατηγικών προτάσεών τους, είναι παράλογες και αφύσικες (Μάζης, 2018 · Αραβίδης, 2017).

Από την αρχική παρουσία της γεωπολιτικής μέχρι σήμερα εμφανίστηκαν διάφορες διαστάσεις της, ορισμένες χωρίς να είναι συμβατές μεταξύ τους, δημιουργώντας την εντύπωση ότι αποτελούν τελείως διαφορετικές υποεπιστήμες. Οι φάσεις που πέρασε από το 1890 μέχρι σήμερα, συνοπτικά είναι (Ηρακλείδης, 2015: 217 · Ηρακλείδης, 2019: 12 - 13):

- 1890 - 1945: κλασική γεωπολιτική, που αποτελούνταν από τη γερμανική Geopolitik, που βασίζεται στην επιστήμη της βιολογίας και την αγγλοσαξονική σχολή (geopolitics), που αναλύει τη διαπάλη θαλάσσιων και χερσαίων κρατών.
- 1960 - 1975: περίοδος της άποψης του ρεαλισμού, της «πολιτικής της ισχύος» (της Realpolitik), που αναπτύχθηκε, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ και λιγότερο στη Μ. Βρετανία.
- 1975 - 1989: αναπτύσσονται δύο γεωπολιτικοί κλάδοι, που διαφέρουν μεταξύ τους: η γεωστρατηγική (geostategy) και «υψηλή στρατηγική» (grand strategy), που εξελίσσεται, κυρίως, στις ΗΠΑ και λιγότερο στη Μ. Βρετανία, και η νέα γεωπολιτική, η γαλλική géopolitique, που έδινε βαρύτητα στη διάσταση του περιβάλλοντος.
- 1990 - σήμερα: είναι η μεταδιπολική εποχή, που παρουσιάζονται πολλές τάσεις, με διαφορετικές εκδοχές, με σημαντικότερη την κριτική γεωπολιτική (critical geopolitics).

2.5.2 Αγγλοσαξονική σχολή

Από το 18^ο μέχρι και το 19^ο αιώνα η Μεγάλη Βρετανία ήταν η μόνη παγκόσμια οικονομική και όχι μόνο δύναμη και επιβαλλόταν να ελέγξει τις θάλασσες, ώστε να διασφαλίσει τα συμφέροντά της και να διατηρήσει την αυτοκρατορία της. Η γεωγραφική θέση της έδινε τη δυνατότητα, εκτός από ευρωπαϊκή ηπειρωτική δύναμη να αναπτύξει ένα ισχυρό ναυτικό σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, αφού, πλέον, αισθάνεται την απειλή τους. Η βιομηχανική επανάσταση και η ενοποίηση της Γερμανίας το 19^ο αιώνα, προκάλεσαν φόβο στους Βρετανούς για την ολοένα και μεγαλύτερη οικονομική, πολιτική και στρατιωτική εξάπλωση των Γερμανών (Braden & Shelley, 2006: 31-32).

Στην προοπτική αυτή καίριο ρόλο διαδραμάτισε η γεωπολιτική με πρώτο μελετητή στον αγγλοσαξονικό χώρο τον πλοίαρχο των ΗΠΑ Alfred Mahan (1840-1914), που πρώτος υιοθέτησε τη διάκριση ανάμεσα σε χερσαίες και θαλάσσιες μεγάλες δυνάμεις. Υπήρξε θαυμαστής της Μ. Βρετανίας και της παγκόσμιας επικράτησής της ως θαλάσσιας δύναμης, υποστηρίζοντας ότι μια πραγματικά μεγάλη δύναμη θα έπρεπε να έχει αυτό το χαρακτηριστικό, να έχει τον έλεγχο των θαλασσών, να έχει σημαντικό εμπορικό στόλο και, πάνω από όλα στιβαρό και αποτελεσματικό πολεμικό ναυτικό με συνεχή διεθνή παρουσία και έλεγχο στα κομβικά σημεία της γης (Ηρακλείδης, 2015: 222-223). Ο Mahan έγκαιρα πρόβλεψε την πτώση της ναυτικής δύναμης της Μ. Βρετανίας και την αλλαγή της από τη νέα μεγάλη ναυτική δύναμη, τις ΗΠΑ (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2009).

Ο Βρετανός γεωγράφος Halford Mackinder (1861-1947) είναι ο θεμελιωτής της αγγλοσαξονικής σχολής της γεωπολιτικής, ο οποίος ξεχώρισε για τη επίμονη και συστηματική έρευνα και ανάλυση των γεωπολιτικών σχέσεων και των εθνικών - συμμαχικών στρατηγικών επιλογών στον ευρωασιατικό χώρο από τα αρχαία χρόνια μέχρι τη σύγχρονη εποχή (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2009). Ο Mackinder εξέφρασε την άποψη ότι δεν είναι ευοίωνη η προοπτική της ισχύος των ναυτικών δυνάμεων, αφού οι ανακαλύψεις είχαν τελειώσει, όλη η Γη κατακτήθηκε και έγινε γνωστή, οπότε η κυριαρχία θα επέστρεφε στην «Κεντρική Γη», με τη συμβολή των νέων τεχνολογιών, και, περισσότερο τον ερχομό του σιδηροδρόμου (Ηρακλείδης, 2015: 223).

Στον Halford Mackinder ανήκει η γνωστή ρήση: «*Όποιος κυβερνά την Ανατολική Ευρώπη έχει το πρόσταγμα στη Κεντρική Γη. Όποιος κυβερνά τη Κεντρική Γη έχει το πρόσταγμα στην παγκόσμια νήσο. Όποιος κυβερνά την παγκόσμια νήσο κυριαρχεί σε ολόκληρο τον κόσμο*», ορίζοντας ως παγκόσμια νήσο την Ευρασία μαζί με την Αφρική και Κεντρική Γη το κεντρικό τμήμα της Ευρασίας, μια μεγάλη περιοχή, γεωπολιτικά ενιαία, χωρίς πρόσβαση στη θάλασσα, της οποίας ο κάτοχος έχει τη δυνατότητα να έχει τον έλεγχο του κόσμου. Ο Mackinder προτείνει την πολιτική της ανάσχεσης, για να μπουν αναχώματα στην ανεμπόδιστη πρόσβαση στη θάλασσα, πρακτική που υλοποιήθηκε σε εξελιγμένη μορφή την περίοδο του ψυχρού πολέμου, με επιδίωξη τον περιορισμό της ΕΣΣΔ, στρατηγική, που συνεχίζει να ισχύει σε σημαντικό βαθμό μέχρι και στις μέρες μας (Braden & Shelley, 2006 · Ηρακλείδης, 2015 · Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2009).

Ένας άλλος σημαντικός πολιτικός επιστήμονας, που σηματοδότησε και επηρέασε την αμερικανική γεωπολιτική σκέψη ήταν ο Αμερικανός Nicholas Spykman (1893 - 1943), που πίστευε ότι ο Mackinder στις αναλύσεις του είχε δώσει υπερβολική διάσταση στις δυνατότητες της Κεντρικής Γης, και θεωρούσε ότι αν απομονωθεί γεωγραφικά μια χώρα θα φαίνεται η αδυναμία της. Πίστευε ότι σπουδαίο ρόλο έπαιζαν τα «*περιφερειακά εδάφη*», γύρω από την Κεντρική Γη, που θα κατάφερναν να εμποδίσουν τη μεγάλη χερσαία δύναμη της Κεντρικής Γης να έχει πρόσβαση και διέξοδο στη θάλασσα και έτσι να «*κυβερνά την Ευρασία*» και να «*ελέγχει τις τύχες του κόσμου*» (Ηρακλείδης, 2015: 224-225).

Ο Spykman ήταν εκείνος που ανέδειξε ότι σε τρεις ξεχωριστούς πολέμους του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα η Μ. Βρετανία και η Ρωσία συμμαχησαν εναντίον δυνάμεων της περιμέτρου της Ευρασίας, υποβαθμίζοντας τη διαμάχη ναυτικών και ηπειρωτικών δυνάμεων και προσπαθώντας να δείξει τη πολυπλοκότητα της εξέλιξης στην κατανομή της ισχύος, των συμμαχιών και των συγκρούσεων σε σχέση με την περίμετρο (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2009). Η ανάλυση που έκανε ο Spykman είχε σκοπό να προβάλλει το ρόλο των ΗΠΑ στην ευρύτερη περιοχή και προδιέγραψε τις εξελίξεις μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η «*ρήση Spykman*» με την οποία ο αμερικανός γεωπολιτικός έβαλε σε αντιδιαστολή την ανάλυσή του από εκείνη του Mackinder» είναι η εξής: «*όποιος ελέγχει την περίμετρο κυριαρχεί στην Ευρασία. Όποιος κυριαρχεί στην Ευρασία ελέγχει τις τύχες του κόσμου*» (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2009).

2.5.3 Γερμανική σχολή

Η ενοποίηση της Γερμανίας, που συνδυάστηκε με τη βιομηχανική επανάσταση του 19^{ου} αιώνα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην οικονομική, πολιτική και στρατιωτική δύναμη της τρίτης βιομηχανικής χώρας στον κόσμο, μετά τη Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ (Braden & Shelley, 2006: 35).

Η Γερμανική γεωπολιτική επηρεάστηκε από τον Friedrich Ratzel (1844 - 1904), ο οποίος ήταν ο ιδρυτής της σχολής της γεωπολιτικής (Geopolitik) της χώρας, που δεν χρησιμοποίησε ποτέ τον όρο «γεωπολιτική», αλλά «πολιτική γεωγραφία». Ο Ratzel, ο οποίος επηρεάστηκε από την εξελικτική θεωρία των ειδών που διατύπωσε ο Δαρβίνος, από τον κοινωνικό δαρβινισμό και τις πεποιθήσεις του ζωολόγου Ernst Haeckel, υποστήριξε ότι τα κράτη συμπεριφέρονται σαν τους ζωντανούς οργανισμούς, υπακούοντας στους νόμους της φύσης και της εξέλιξης και βρίσκονται σε διαρκή αγώνα επιβίωσης σε έναν χώρο (Braden & Shelley, 2006: 35 · Ηρακλείδης, 2015: 219 · Αραβίδης, 2017).

Η επιβίωση των κρατών δεν μπορεί να επιτευχθεί με οριοθέτηση σε έναν συγκεκριμένο και δεδομένο χώρο. Τα κράτη που πετυχαίνουν, με την ισχύ που τα διακρίνει, με τον υψηλό «πολιτισμό» τους επεκτείνονται σε βάρος άλλων χωρών, θέτοντας την σφραγίδα του πολιτισμού τους. Αν δεν επεκτείνονται οδηγούνται σε αποδυνάμωση, μαρασμό και ίσως απειληθούν με εξαφάνιση (Braden & Shelley, 2006: 37 · Ηρακλείδης, 2015: 219).

Ο Σουηδός καθηγητής Rudolf Kjellen (1864-1922) συστηματοποίησε τις ιδέες του Ratzel και υποστήριξε την επικράτηση μιας ειρηνικής Γερμανίας στην περιοχή της Κεντρικής Ευρώπης, που θα έχει το ρόλο του προστάτη των μικρών, αδύναμων χωρών. Η Γερμανία, για να μπορέσει να αναπτυχθεί περισσότερο, έπρεπε να ελέγχει και άλλες κρίσιμες περιοχές, όπως είναι η νοτιοανατολική Ευρώπη, η Μέση Ανατολή και η Αφρική. Σύμφωνα με τον Kjellen η γεωπολιτική, που την όριζε ως «*επιστήμη που εκλαμβάνει το κράτος ως γεωγραφικό οργανισμό ή ως φαινόμενο στο χώρο*», στηριζόταν σε τέσσερις πυλώνες: στο κράτος, στο λαό, στην ανάγκη για οικονομική αυτάρκεια και στην κοινωνία (Braden & Shelley, 2006: 37 · Ηρακλείδης, 2015: 220).

Άλλος σημαντικός εκφραστής της γερμανικής σχολής είναι ο καθηγητής Karl Haushofer (1869-1946), που ίδρυσε τη Γεωπολιτική σχολή του Πανεπιστημίου του

Μονάχου, ο οποίος επηρεάστηκε από το Ratzel, το Kjellen και το Mackinder και εκτιμούσε ότι τα κράτη αποτελούν ζωντανούς οργανισμούς, που συνδέονται στενά με μία γη, έναν λαό και έναν στρατό, που παλεύουν για την πατρίδα και την επιβίωσή της. Υποστήριζε ότι τα σύνορα των χωρών είναι «ζώνες μάχης» και όχι νομικές οριοθετήσεις μεταξύ τους (Braden & Shelley, 2006: 37 · Ηρακλείδης, 2015: 221 · Αραβίδης, 2017).

Ο Haushofer υπήρξε οπαδός του Ευρασιατισμού, δηλαδή της επικράτησης στην Ευρασία μίας συμμαχικής ηγεμονίας Γερμανίας και Ρωσίας, που θα ανταγωνίζονταν την αγγλοαμερικανική ισχύ, ενώ πρόβλεπε ότι τα ανίσχυρα κράτη αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες, που δε θα επιβίωναν, καθώς θα επικρατούσαν παγκόσμια τέσσερις «παν-περιφέρειες»: η Ευρώ - Αφρική, που θα ελεγχόταν, μαζί με τη Μέση Ανατολή, από την ενωμένη Ευρώπη υπό τη Γερμανία, η παν-Αμερική με την κυριαρχία των ΗΠΑ, η παν-Ασία με την επικράτηση της Ιαπωνίας και της Κίνας και η ΕΣΣΔ, με ενδεχόμενες μικρές προσθέσεις χωρών από την Ασία (Braden & Shelley, 2006: 38-39 · Ηρακλείδης, 2015: 222).

2.5.4 Γαλλική σχολή

Η Γαλλική Σχολή της Γεωπολιτικής βασίζει την επιστημολογική της τεκμηρίωση στη Γεωγραφία. Χαρακτηριστικός είναι ο ορισμός του Γάλλου γεωγράφου και γεωπολιτικού Michel Foucher (1946 -), που αναφέρει ότι είναι: *«μια συνολική μέθοδος γεωγραφικής αναλύσεως συγκεκριμένων κοινωνικο-πολιτικών καταστάσεων αντιμετωπιζόμενων στο γεωγραφικό τους πλαίσιο συνδυαζόμενη με τις συνήθειες βιοθεωρήσεις που τις χαρακτηρίζουν»*, ενώ ο Γάλλος γεωγράφος Pascal Lorot (1960 -) γράφει ότι η γεωπολιτική είναι η κόρη της Γεωγραφίας (Μάζης, 2014)

Η γαλλική γεωπολιτική σκέψη διέφερε από την αγγλοσαξωνική και μπορεί να γίνει κατανοητή αν μελετηθεί σε σχέση με τη θέση του Βρετανού γεωγράφου Halford Mackinder, δηλαδή την επαναλαμβανόμενη σύγκρουση χερσαίας και ναυτικής δύναμης. Στο σχέδιό του η Γερμανία και η Ρωσία είναι οι χερσαίες δυνάμεις και η Μ. Βρετανία και οι ΗΠΑ είναι οι κυρίαρχες θαλάσσιες δυνάμεις, ενώ ανάμεσά τους είναι η Γαλλία, που είναι μέρος της Κεντρικής γης, αλλά και της περιφέρειας (Braden & Shelley, 2006: 34).

Η γαλλική σχολή της γεωπολιτικής επιχείρησε να καθιερώσει αντιθέσεις μεταξύ δύσης και ανατολής, αναδεικνύοντας ότι η δυτική παράδοση έδινε έμφαση στη συνεργασία και στην ευελιξία, ενώ η ανατολική αντιπροσώπευε τον απολυταρχισμό και τη δυσκαμψία των Γερμανών. Οι Γάλλοι αντιμετώπισαν με καχυποψία τις γερμανικές απόψεις, που σχετίζονταν με εδαφικό επεκτατισμό και υιοθέτησαν την άποψη ότι η επίλυση των προβλημάτων πρέπει να επιτυγχάνεται μέσα από τη λειτουργία των διεθνών οργανισμών (Braden & Shelley, 2006: 34 - 35).

Σημαντικές προσωπικότητες της γαλλικής γεωπολιτικής σχολής, με βασικές σπουδές στη γεωγραφία, θεωρούνται οι (Μάζης, 2014):

- Ο Vidal de la Blache (1845-1918), που επηρεάστηκε από το έργο του Ratzel και είναι ο θεμελιωτής της γαλλικής σχολής της γεωγραφίας, υποστήριζε ότι οι παράγοντες της γεωγραφίας βάζουν όρια και περιορισμούς στις κοινωνίες των ανθρώπων, παρέχοντας ξεχωριστές δυνατότητες για δράση, χωρίς όμως να υπάρχει ντετερμινισμός (Ηρακλείδης, 2015: 226).

- Ο Albert Demangeon (1872-1940), ο πιο σημαντικός Γάλλος πολιτικός γεωγράφος στο μεσοπόλεμο, καταγράφηκε ως εχθρός της Γερμανικής «Geopolitik» και υποστηρικτής της Ρατσελιανής «Politische Geographie» και πίστευε ότι η γερμανική Γεωπολιτική δεν έχει σχέση με επιστήμη και επιστημονικό πνεύμα, δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια εκπαιδευτική προσπάθεια διαφώτισης του γερμανικού λαού.

- Ο Jaques Ansel (1879-1943), ήταν μαθητής του Vidal de la Blache και ο θεμελιωτής της γαλλικής σχολής της Γεωπολιτικής, κρατώντας αποστάσεις από την γερμανική «Geopolitik», για την οποία πίστευε ότι είναι ένας κενός νεολογισμός, που σημαίνει απλά: Πολιτική Γεωγραφία. Δημιούργησε τον όρο Géopolitique, για να διαφοροποιήσει τη δική του επιστημονική μέθοδο από την χαουσχοφεριανή προσέγγιση

- Ο Yves Lacoste (1929 -), που θεωρείται ο θεμελιωτής της σύγχρονης γαλλικής σχολής της Γεωπολιτικής, είναι ιδρυτής της πιο έγκυρης διεθνούς Γεωπολιτικής και Γεωγραφικής επιθεώρησης, της Hérodote. Ο Lacoste υποστηρίζει ότι η γεωπολιτική του παρελθόντος εξυπηρετεί τις λογικές του πολέμου, της επιθετικής τακτικής και της παγκόσμιας επιβολής των δυνατών κρατών, ασκώντας σκληρή κριτική στη γεωπολιτική ως ψευδοεπιστήμης (Ηρακλείδης, 2015: 226 · Μάζης, 2014). Ο Lacoste γράφει ότι η γεωπολιτική είναι μια τεχνολογία /

τεχνογνωσία για την ανάλυση του χώρου της γης και των συγκρούσεων που γίνονται πάνω σε αυτόν, με στόχο την πιο καλή κατανόηση στα μυστήρια όσων γίνονται, για να μπορούμε να αντιδράσουμε ή να δράσουμε ουσιαστικά σε σχέση με αυτά.

Χαρακτηριστικό της γαλλικής σχολής Γεωπολιτικής (géopolitique) είναι ότι έχει παγκόσμια θεώρηση, επικεντρώνοντας στα προβλήματα που απασχολούν το περιβάλλον στον πλανήτη. Η ανθρωπότητα, ως ενιαίο σύνολο δεν είναι επικυρίαρχη και διαμορφώτρια της φύσης, αλλά συμμετοχή σε μία περιβαλλοντική ολότητα, όπου η φύση φροντίζεται με κατανόηση και σεβασμό (Ηρακλείδης, 2015: 226).

Τρίτη ενότητα: Το Μακεδονικό Ζήτημα

3.1 Ιστορικά στοιχεία

Οι πρώτοι λαοί των Βαλκανίων

Οι λαοί, που εγκαταστάθηκαν στην αρχαιότητα στα Βαλκάνια είναι, κυρίως, τρεις εθνότητες: οι Έλληνες, οι Θράκες και οι Ιλλυριοί, που κατέλαβαν διαφορετικές περιοχές στο χώρο. Πρόκειται για λαούς ινδοευρωπαϊκής καταγωγής και γλώσσας, που δημιουργήθηκαν τη 2η χιλιετία π.Χ. και δε διακρίνονταν για τη συνοχή και την ενότητά τους, για αυτό και η γεωμορφολογία της Βαλκανικής Χερσονήσου ευνόησε τη διασπορά τους σε όλη την έκτασή της (Μουστάκας, 2015).

Ως προς τη χωρική εγκατάστασή τους οι Έλληνες κατάλαβαν τις νότιες εκτάσεις της χερσονήσου, οι Θράκες κατέλαβαν μεγάλες εκτάσεις που εκτείνονται από τα Καρπάθια μέχρι τα παράλια του Αιγαίου (τα ανατολικά Βαλκάνια) και δυτικά μέχρι τον άξονα, που σχηματίζουν οι ποταμοί Αξιός και Μοράβας, ενώ οι Ιλλυριοί κατοίκησαν τις περιοχές της βορειοδυτικής χερσονήσου, αν και ανάμεσα από τις περιοχές Θρακών και Ιλλυριών υπήρχαν και άλλοι ολιγοπληθείς λαοί (Δάρδανοι, Τριβαλλοί κ.ά) (Μουστάκας, 2015).

Οι Μακεδόνες

Οι Μακεδνοί ή Μακεδόνες, που αναφέρονται από τον Ηρόδοτο (484 - 435 π.Χ) (Ιστορία, 1.56.3 και 8.43.1): «*ἐκ δὲ τῆς Ἰστιαϊώτιδος ὡς ἐξάνεστη ὑπὸ Καδμείων, οἴκεε ἐν Πίνδῳ, Μακεδόν καλεόμενον*» και «*ἐστρατεύοντο δὲ οἶδε· ...Τροιζῆνιοι δὲ πέντε, Ἑρμιονέες δὲ τρεῖς, ἐόντες οὗτοι πλὴν Ἑρμιονέων Δωρικόν τε καὶ Μακεδόν ἔθνος..*», αποτελούν ελληνικό φύλο, ταυτόσημο με τους Δωριείς, και αρχικά κατοικούσαν στην οροσειρά της Πίνδου. Το 10^ο π.Χ αιώνα βρίσκονται εγκατεστημένοι βόρεια του Ολύμπου, στα Πιέρια ὄρη, ανάμεσα από τους ποταμούς Αλιάκμονα και Αξιό, όπου και ασχολούνται με την κτηνοτροφία. Στην περιοχή αυτή χτίστηκε η πρώτη πόλη των Μακεδόνων οι Αιγές («αι Αιγεαί», ο «τόπος με τα πολλά κατσίκια»), που μετατράπηκε σε ένα πολύ σημαντικό κέντρο από τον 10^ο ως τον 8^ο αιώνα π.Χ. (Κοταρίδη, 2017).

Οι Μακεδόνες στην περιοχή αυτή ζούσαν σχετικά απομονωμένοι, δεν επεδίωκαν να ανοιχτούν στον κόσμο και να αναπτύξουν το εμπόριο, για αυτό και για ένα μεγάλο

διάστημα έμειναν μακριά από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, που υπήρξαν στον ελλαδικό χώρο. Διατήρησαν τη δική τους κουλτούρα και τον τρόπο οργάνωσής τους, που δεν είχε σχέση με τους θεσμούς και την κοινωνία της νότιας Ελλάδας (Κοταρίδη, 2017).

Στα μέσα του 7ου π.Χ. αιώνα ο Δωριέας Περδίκκας, από το Άργος, έγινε βασιλιάς του Μακεδονικού βασιλείου, που είχε ως κέντρο τις Αιγές, εγκαθιδρύοντας τη δυναστεία των Τημενιδών. Το Μακεδονικό βασίλειο παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη την περίοδο της βασιλείας του Αλέξανδρου Α΄ (498 - 454 π.Χ.), του Αρχέλαου (413 - 399 π.Χ.) και ιδιαίτερα του Φιλίππου του Β΄ (382 - 336 π.Χ.), όταν οικοδομήθηκε ένα ισχυρό βασίλειο, που ένωσε τις δυνάμεις των ελληνικών βασιλείων και διαμόρφωσε έναν τόπο παραγωγής πολιτισμού. Μετά τη δολοφονία του Φιλίππου του Β΄, το 336 π.Χ. διάδοχός του ήταν ο Αλέξανδρος ο Γ΄ (ο Μέγας) (356 - 323 π. Χ), ο οποίος ανακηρύχθηκε βασιλιάς και ακολούθησε η χρυσή εποχή της μεγάλης εκστρατείας, που έφτασε μέχρι τον Ινδό ποταμό και η συγκρότηση της Μακεδονικής αυτοκρατορίας, που αποτέλεσαν το λίθο για τη δημιουργία της ελληνιστικής εποχής.

Οι Σλάβοι

Οι Σλάβοι είναι ένας λαός που ανήκει στην ινδοευρωπαϊκή ομάδα λαών, που μιλούν γλώσσες με συγγένεια μεταξύ τους. Για το παρελθόν τους, πριν την εμφάνισή τους στα βόρεια σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας, δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία και πηγές. Ο πολωνός βοτανολόγος, Jozef Rostafinski (1850 - 1928) προσδιόρισε, με κριτήριο την ονομασία κάποιων δέντρων στη σλαβική γλώσσα, ότι η αρχική κοιτίδα των Σλάβων εκτιμάται ότι βρισκόταν στην ανατολική Ευρώπη, σε μια περιοχή ανάμεσα από τη σημερινή ανατολική Πολωνία, την Ουκρανία και τη νοτιοδυτική Λευκορωσία. Ο πολωνός ιστορικός Henryk Lowmianski (1898 - 1984) υποστήριξε ότι η διαμόρφωση της κοινωνίας των Σλάβων έγινε με πολύ αργό ρυθμό, με αποτέλεσμα να δικαιολογείται η ανυπαρξία στοιχείων, για την ιστορική παρουσία και πορεία τους. Ο Ρουμάνος ιστορικός Florin Curta (1965 -), υποστηρίζει ότι: «η ιστορία των Σλάβων αρχίζει από την στιγμή που πρωτομαρτυρούνται ιστορικά, δεν αρχίζει στα έλη του *Priget* κάποια απροσδιόριστη χρονική στιγμή του παρελθόντος, αλλά στο βυζαντινό σύνορο του *Δούναβη* τον 6ο αιώνα» (Δεληκάρη, 2018 · Μουστάκας, 2015).

Η μετακίνηση και η μετανάστευση των Σλάβων προς διάφορες κατευθύνσεις ξεκίνησε τον 6ο αι. και ολοκληρώθηκε, με μικρές εξαιρέσεις, ως τα τέλη του 8^{ου} μ.Χ.

αιώνα και το πιθανότερο είναι να οφείλεται στη διέλευση των ασιατικών λαών (Ούννων και Αβάρων) από την περιοχή τους, η οποία προκάλεσε ανατροπές και μετακινήσεις σε αρκετούς λαούς. Το μεταναστευτικό κύμα των Σλάβων που κατευθύνθηκε νότια, προς την περιοχή της χερσονήσου του Αίμου και ειδικότερα την περιοχή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ξεκίνησε κατά τον 6ο μ. Χ αιώνα και αποτελούσε το τρίτο ρεύμα μετακίνησης τους. Εγκαταστάθηκαν στα βόρεια του ποταμού Δούναβη, σε απροσδιόριστο τόπο, στα σύνορα της βυζαντινής επικράτειας, όπου πραγματοποιούσαν επιδρομές και επέστρεφαν πάλι στα εδάφη τους (Δημητρούκας, Ιωάννου, Μπαρούτας, 2017 · Δεληκάρη, 2018).

Από τα τέλη του 6ου αιώνα εγκαθίστανται μόνιμα νότια του Δούναβη, αφού το βυζαντινό κράτος δεν μπόρεσε να αποτρέψει τη μόνιμη εγκατάστασή τους και σε κάποιες περιπτώσεις την ενθάρρυνε. Οι νότιοι Σλάβοι οργάνωσαν και διαμόρφωσαν τα δικά τους πολιτειακά, κοινωνικά και πνευματικά στοιχεία με την επίδραση της Βυζαντινής και της Φραγκικής αυτοκρατορίας (Δεληκάρη, 2018).

Στα Βαλκάνια, αν και ο πολυπληθέστερος λαός, δε συγκρότησε μια ενιαία πολιτική οντότητα, ούτε είχε συνοχή και κοινή ιστορική πορεία. Ενδεικτικό στοιχείο, που πιστοποιεί αυτή τη διαπίστωση, είναι ότι ενώ το μεσαίωνα υπήρχαν στα Βαλκάνια τρεις σλαβικοί λαοί (Σέρβοι, Κροάτες, Βούλγαροι), σήμερα είναι επτά (προστέθηκαν Σλοβένοι, Βόσνιοι, κάτοικοι της Βόρειας Μακεδονίας και Σέρβοι του Μαυροβουνίου). Αντίστοιχα στη γλώσσα, όπου την παλαιοσλαβική μεσαιωνική γλώσσα όλων των Σλάβων αντικατέστησαν σήμερα έξι γλώσσες (σλοβενική, κροατική, σερβική, βοσνιακή, βουλγαρική, βόρειας Μακεδονίας). Οι προσπάθειες για τη δημιουργία κρατών ξεκινούν τον 9ο αιώνα, με τη μορφή προσωρινών μορφωμάτων, που δεν άντεξαν στο χρόνο. Εξάιρεση αποτελεί το Βουλγαρικό κράτος που ιδρύθηκε το 681 μ.Χ. και άντεξε για μερικούς αιώνες τη σκληρή βυζαντινή πίεση και το οποίο επανασυστάθηκε τον 12^ο αιώνα (1186 - 1396), περίοδο που δημιουργήθηκε και το ισχυρό κράτος των Σέρβων (1168 - 1371). Τα κράτη των Σλάβων δεν μπόρεσαν το μεσαίωνα να αντισταθούν στην Οθωμανική επέλαση και υποτάχτηκαν, σε μια κατοχή που διάρκεσε μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα (Δεληκάρη, 2018 · Μουστάκας, 2015).

Η σύγχρονη ιστορία

Ο ορισμός της Μακεδονίας αφορά σε γεωγραφική περιοχή, που βρίσκεται στη βαλκανική χερσόνησο. Το τμήμα που βρίσκεται στα νότια αποτελεί τμήμα της Ελλάδας, το βορειοανατολικό τμήμα ανήκει στη Βουλγαρία, και το βορειοδυτικό

αποτελεί τη σημερινή Βόρεια Μακεδονία, χώρα που επιχείρησε επίμονα τις προηγούμενες δεκαετίες να ονομαστεί «Μακεδονία». Οι Έλληνες και οι Αλβανοί βρίσκονται εγκατεστημένοι σε αυτήν την περιοχή από όταν καταγράφονται ιστορικά στοιχεία, ενώ οι Σλάβοι, οι Τούρκοι, και άλλοι λαοί των σημερινών βαλκανικών χωρών εγκαταστάθηκαν αργότερα. Μετά την ίδρυση του ανεξάρτητου Νεοελληνικού κράτους το 1830 και των άλλων δύο χριστιανικών βαλκανικών ηγεμονιών της Σερβίας, το 1829, και της Βουλγαρίας, το 1878, εκδηλώθηκε έντονος ανταγωνισμός ανάμεσά τους, κυρίως, ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία για την απελευθέρωση των μακεδονικών εδαφών από τον οθωμανικό ζυγό. Στις αρχές του 19ου αιώνα, η Μακεδονία κατοικούνταν από «ένα αζεδιάλυτο μείγμα διαφορετικών λαών» (Μαζάουερ, 2009: 180).

Από εκείνη την περίοδο η περιοχή της Μακεδονίας μετατράπηκε σε ένα πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής. Οι αγώνες και οι αντιπαραθέσεις σχετίζονταν με εδαφικά, οικονομικά, εθνικά και στρατιωτικά συμφέροντα στην περιοχή, ώστε το 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, μορφοποιήθηκαν ως το γνωστό Μακεδονικό ζήτημα, το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο του γενικότερου Ανατολικού ζητήματος.

Τα Βαλκάνια, που αποτελούν για πολλούς αιώνες σταυροδρόμι πολιτισμών Ευρώπης και Ασίας, ονομάστηκαν «πυριτιδαποθήκη» της Ευρώπης, χαρακτηρισμός που τα ακολουθεί στο χρόνο. Το όνομά τους (μπαλκάν) είναι τούρκικη λέξη, που σημαίνει βουνό και πιο συγκεκριμένα ψηλό βουνό με δάση (Ραφαηλίδης, 1994 · Newsbeast, 2015).

Ο Miller (1898), πριν από 120 χρόνια, περιγράφει τη βαλκανική χερσόνησο, σε γενικές γραμμές, ως την περιοχή των αντιθέσεων. Όλα είναι ακριβώς το αντίθετο από αυτό που θα μπορούσε λογικά να είναι, που αναμένεται να είναι, έγραψε θέλοντας να αναδείξει τις διαφορετικότητες που συνθέτουν τα πολιτισμικά, εθνοτικά, θρησκευτικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά του τόπου αυτού.

Για τη βαθύτερη κατανόηση των διαστάσεων του θέματος είναι χρήσιμη και αναγκαία μια συνοπτική αναφορά στις πέντε χρονικές περιόδους - φάσεις, που διένυσε το Μακεδονικό ζήτημα (Ηρακλείδης, 2019: 12 - 13):

1^η περίοδος (1878 - 1912)

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αρχίζει να παρακμάζει. Αναπτύσσονται συγκρούσεις μεταξύ Ελλάδας, Σερβίας και Βουλγαρίας, για το ποιος θα ελέγξει τα εδάφη και τους πληθυσμούς της Μακεδονικής περιοχής, που από τα μέσα του 19^{ου}

αιώνα αποτελούσε σημαντικό και νευραλγικό τμήμα της παραπαίουσας Αυτοκρατορίας. Το 1893 στο διαγκωνισμό των διεκδικήσεων εισέρχεται η Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (VMRO), η οποία στην αρχή φαινόταν να εξυπηρετεί τη βουλγαρική στρατηγική, αλλά πραγματικό κίνητρο και στόχος της ήταν η ανεξαρτησία της Μακεδονίας από τη Βουλγαρία, ενώ ήταν αντίθετη στην προσάρτησή της από την Ελλάδα ή τη Σερβία.

2^η περίοδος (1913 - 1939)

Τον Αύγουστο του 1913 με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, στη λήξη του β' βαλκανικού πολέμου διαμοιράζεται η γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας στις τρεις χώρες (Ελλάδα, Σερβία και Βουλγαρία), καθιστώντας έντονα δυσαρεστημένους από αυτήν την εξέλιξη τη βουλγαρική πλευρά και τις σλαβόφωνες οργανώσεις, όπως η VMRO.

3^η περίοδος (1940 - 1949)

Αφορά στην περίοδο από την έναρξη του Β' παγκοσμίου πολέμου και μέχρι τη λήξη του ελληνικού εμφυλίου, με την επισημοποίηση της ίδρυσης του «Μακεδονικού έθνους» και της «Ομόσπονδης Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» στη Γιουγκοσλαβία (1944).

4^η περίοδος (1950 - 1989)

Αποτελεί μια περίοδο παύσης των εντάσεων, αν και εμφανίζονται περιστασιακά μεμονωμένες δηλώσεις από την πλευρά της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, προκαλώντας αντιδράσεις από την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, που δεν αναγνώριζαν την ύπαρξη Σλαβομακεδονικής μειονότητας στις επικράτειές τους.

5^η περίοδος (1990 - 2018)

Παρουσιάζεται μια όξυνση στη διένεξη Αθήνας - Σκοπίων, αλλά ταυτόχρονα και μεταξύ Σόφιας και Σκοπίων, που αποτελεί και μια πιο σύνθετη αντιπαράθεση, που μετά από πολλές αμφιλεγόμενες ενέργειες και διπλωματικές κινήσεις θα ολοκληρωθεί με την υπογραφή της συνθήκης των Πρεσπών, το 2018.

Οι όροι Βαλκάνια και βαλκανιοποίηση έχουν εισαχθεί στις σκέψεις του Δυτικού κόσμου, με αρνητική διάσταση, εξαιτίας της ταύτισής τους με αρνητικές περιόδους και γεγονότα, που αφορούσαν στη δημιουργία και στη διάσπαση αυτοκρατοριών και κρατών, που δεν κατάφεραν να διαμορφώσουν τις δικές τους ελίτ, παραμένοντας επηρεασμένες από αυτές των χωρών του Δυτικού κόσμου (Todorova, 2007).

Ο όρος βαλκανοποίηση, που έκανε την εμφάνισή του με τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων και του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, αποτελεί έναν γεωπολιτικό

όρο, που περιέγραφε τη βία και τα βασανιστήρια, ως μοτίβο, που ξεκίνησαν με την πτώση της Οθωμανικής και Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας και τις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των νεοεμφανιζόμενων κρατών (Todorova, 2007).

Η δημιουργία ανεξάρτητων κρατών στα εθνικά, γλωσσικά και θρησκευτικά ανομοιόμορφα Βαλκάνια, που επιτεύχθηκε με αιματηρούς απελευθερωτικούς πολέμους σηματοδότησε την αποκήρυξη του πολιτικού παρελθόντος τους. Τα νέα κράτη προσπάθησαν άμεσα να αντικαταστήσουν τους παραδοσιακούς οθωμανικούς κρατικούς και αυτοδιοικητικούς θεσμούς με νέους που ενσωμάτωναν την ευρωπαϊκή κουλτούρα, χάνοντας σταδιακά την πολιτισμική τους ταυτότητα (Todorova, 2007 · Newsbeast, 2015).

Το 1898 ο Miller έγραφε ότι «όταν οι κάτοικοι της Βαλκανικής Χερσονήσου σκέφτονται να ταξιδέψουν σε μια από τις χώρες που βρίσκονται στα δυτικά τους, λένε ότι ‘‘θα πάνε στην Ευρώπη’’», θέτοντας με αυτόν τον τρόπο τον εαυτό τους έξω από το ευρωπαϊκό σύστημα (Miller, 1898). Η Ευρώπη, όταν χρησιμοποιούνταν συγκριτικά με τα Βαλκάνια, ήταν συνώνυμο της προόδου, της τάξης, της ευημερίας, των ριζοσπαστικών ιδεών, αποτελούσε μια εικόνα κι ένα ιδεώδες στο χρόνο, που συμβόλιζε την ανάπτυξη και δεν προσδιόριζε τη γεωγραφική οντότητα (Todorova, 2007).

3.2 Γεωγραφία του χώρου Βαλκάνια - Ελλάδα - Βόρεια Μακεδονία

*«Αν θέλετε να καταλάβετε τι είναι τα Βαλκάνια πρέπει πρώτα να μάθετε μυθολογία και ύστερα γεωγραφία ή ιστορία. Κανείς γεωγράφος δεν ξέρει που πρέπει να τοποθετηθούν τα βόρεια σύνορα της βαλκανικής χερσονήσου»
Βασίλης Ραφαηλίδης («Οι λαοί των Βαλκανίων»)*

Τα Βαλκάνια

Η Βαλκανική Χερσόνησος ή χερσόνησος του Αίμου βρίσκεται στη νοτιοανατολική Ευρώπη, στα όρια που συναντιέται η ήπειρος με την Ασία. Από ανατολικά η χερσόνησος βρέχεται από τη Μαύρη θάλασσα και τη θάλασσα του

Μαρμαρά, νότια από τα δύο ελληνικά πελάγη (Αιγαίο στα ανατολικά και Ιόνιο από δυτικά), ενώ στα δυτικά βρίσκεται η Αδριατική Θάλασσα.

Καλύπτει μια έκταση 550.000 τ.χλμ. περίπου. Στα βόρεια «σύνορά» της, μήκους 1.200 χιλιομέτρων περίπου, συνδέεται με τον κορμό της ηπειρωτικής Ευρώπης, με όρια που δεν καθορίζονται με μεγάλη ευκρίνεια, αφού δεν υπάρχει ένα ευδιάκριτο γεωμορφολογικό, χαρακτηριστικό, που να ορίζεται ως σύνορο. Για αυτό και τα σύνορα του βορά στη βαλκανική χερσόνησο καθορίζονται σχετικά, αφού θεωρείται ότι οριοθετούνται από τη νοητή γραμμή των ποταμών Σάβου, του παραπόταμου του Κούπα και του Δούναβη (Hellenicaworld, χ.η · Ασλανίδης, Ζαφειρακίδης, & Καλαϊτζίδης, 2015).

Στη Βαλκανική Χερσόνησο υπάρχουν σήμερα έντεκα χώρες: Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ελλάδα, Κροατία, Μαυροβούνιο, Ρουμανία, Σερβία, Σλοβενία και (ευρωπαϊκή) Τουρκία, που είναι σχετικά μικρές σε έκταση και πληθυσμό και αρκετά αραιοκατοικημένες, ανάλογα με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, αντιμετωπίζοντας αναλογικά όλες δημογραφικό πρόβλημα, με εξαίρεση την Αλβανία και την Τουρκία. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των βαλκανικών χωρών είναι η εθνική, γλωσσική και θρησκευτική ανομοιομορφία τους, αν και οι γλώσσες αρκετών χωρών είναι ομοειδείς και ανήκουν στη σλαβική οικογένεια (Hellenicaworld, χ.η · Ασλανίδης, Ζαφειρακίδης, & Καλαϊτζίδης, 2015).

Στις έξι από τις βαλκανικές χώρες κύρια θρησκευτική επιλογή είναι ο ανατολικός ορθόδοξος χριστιανισμός (Ελλάδα, Βουλγαρία, Βόρεια Μακεδονία, Μαυροβούνιο, Ρουμανία και Σερβία), στις βορειοδυτικές χώρες, επικρατεί ο καθολικισμός (Κροατία, Σλοβενία), ενώ στην Αλβανία, στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και στην Τουρκία το θρήσκευμα που υπερέχει είναι ο Μωαμεθανισμός (Hellenicaworld, χ.η · Ασλανίδης, Ζαφειρακίδης, & Καλαϊτζίδης, 2015).

Η Βαλκανική είναι αρκετά ορεινή χερσόνησος, αφού μεγάλες εκτάσεις της καλύπτονται από οροσειρές, με κυριότερες τα Βαλκάνια όρη ή οροσειρά του Αίμου, που εκτείνονται από τη Βουλγαρία ως τα ανατολικά της Σερβίας, τις Δειναρικές Άλπεις στη Σλοβενία, την Κροατία και τη Βοσνία, η οροσειρά του Σαρ, που βρίσκεται στην Αλβανία και τη Βόρεια Μακεδονία, την Πίνδο στην κεντρική Ελλάδα και τα Ροδόπεια Όρη στα σύνορα Βουλγαρίας - Ελλάδας (Hellenicaworld, χ.η · Ασλανίδης, Ζαφειρακίδης, & Καλαϊτζίδης, 2015).

Η ορεινή γεωμορφολογία και το ανάγλυφο της περιοχής, οι ελάχιστες πεδινές γεωργικές εκτάσεις και τα λιγοστά περάσματα ανάμεσα στα ψηλά βουνά, ορίζουν τον

τρόπο που κατανέμεται ο πληθυσμός στα Βαλκάνια. Οι πιο πολλοί κάτοικοι ζουν στις εκτάσεις που σχηματίζουν οι κοιλάδες των ποταμών και σε άλλες μικρές εκτάσεις με πεδιάδες, ενώ οι ορεινές περιοχές είναι αραιοκατοικημένες. Οι επαγγελματικές δραστηριότητές τους πιο πολύ επικεντρώνονται στη γεωργία και στην κτηνοτροφία, οι οποίες στις δύσκολες εδαφικές συνθήκες του τόπου δεν είναι δυνατό να είναι και ιδιαίτερα παραγωγικές. Έτσι, δεν μπορούν να δώσουν ώθηση στη γενικότερη ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, που υστερεί σε σχέση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, με συνέπεια το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν να είναι καθηλωμένο σε χαμηλά επίπεδα, με εξαίρεση τις οικονομίες της Ελλάδας και της Σλοβενίας (Hellenicaworld, χ.η · Ασλανίδης, Ζαφειρακίδης, & Καλαϊτζίδης, 2015).

Καταλυτικό στοιχείο στα χαρακτηριστικά των βαλκανικών χωρών αποτελεί ο παράγοντας της στρατηγικής τους θέσης. Στο νοτιοανατολικότερη γωνία της Ευρώπης, σε ιδιαίτερα μικρή απόσταση από Ασία και Αφρική, ήταν διαχρονικά δίοδος, στις μετακινήσεις των πληθυσμών στην περιοχή και πεδίο συγκέντρωσης πολλών εθνοτήτων σε ένα ασφυκτικά περιορισμένο χώρο (Hellenicaworld, χ.η · Ασλανίδης, Ζαφειρακίδης, & Καλαϊτζίδης, 2015).

Η Ελλάδα

Η Ελλάδα, (επίσημη ονομασία: Ελληνική Δημοκρατία) βρίσκεται στη νοτιότερη άκρη της Βαλκανικής χερσονήσου, στο ανατολικό τμήμα της Μεσογείου και συνορεύει βορειοδυτικά με την Αλβανία, βόρεια με τη Βουλγαρία και τη Βόρεια Μακεδονία και βορειοανατολικά με την Τουρκία, έχοντας συνολικό μήκος συνόρων 1.228 χιλιόμετρα (Hellenicaworld, χ.η).

Η έκταση της Ελλάδας είναι 131.957 τ. χλμ και ο πληθυσμός της, όπως καταγράφεται στην τελευταία απογραφή (2011) είναι 10.815.286 κάτοικοι, ενώ, πρόσφατες επίσημες εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας εκτιμούσαν τον πληθυσμό της την 1η Ιανουαρίου 2020 σε 10.691.204 κατοίκους, παρουσιάζοντας μείωση κατά 120.000 κατοίκους περίπου (Hellenicaworld, χ.η).

Σύμφωνα με το κέντρο ερευνών Pewresearch το 90 % των κατοίκων είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, το 2 % είναι Μουσουλμάνοι, το 4 % είναι άθρησκοι και το 3 % ανήκουν σε άλλα χριστιανικά δόγματα εκτός του καθολικισμού.

Στα ανατολικά της χώρας βρίσκεται το Αιγαίο Πέλαγος, δυτικά το Ιόνιο και νότια η Μεσόγειος Θάλασσα (Λιβυκό και Λύκιο Πέλαγος), δίνοντας τη δυνατότητα

στη χώρα να έχει την ενδέκατη μεγαλύτερη ακτογραμμή στον κόσμο, με 13.676 χιλιόμετρα, εξαιτίας του εξαιρετικά μεγάλου οριζόντιου εδαφικού διαμελισμού, καθώς και των περισσότερων από 2.500 νησιών της, από τα οποία κατοικούνται τα 165 (Hellenicaworld, χ.η).

Η Ελλάδα, που διαιρείται διοικητικά σε 13 Περιφέρειες, απαρτίζεται από ένα αρκετά μεγάλο ηπειρωτικό τμήμα, που συνιστά τη νότια άκρη των Βαλκανίων, το οποίο δημιουργεί συνέχεια με την ένωσή του με την Πελοπόννησο, ενώ νοτιότερα βρίσκεται το μεγαλύτερο νησί της η Κρήτη. Οι μεγαλύτερες πόλεις της χώρας είναι η πρωτεύουσα Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, ο Πειραιάς και η Πάτρα (Hellenicaworld, χ.η).

Το έδαφος της Ελλάδας, που αποτελείται, κυρίως από όρη, αλλά και λοφώδεις εκτάσεις είναι σε μεγάλο τμήμα του ξερό και βραχώδες και μόνο το 20% του εδάφους της καλλιεργείται. Πολλοί ποταμοί διαρρέουν την Ελλάδα, κανένας, όμως, δεν έχει ποτάμια συγκοινωνία (Αλιάκμονας 297 χλμ, Αχελώος 220 χλμ, Πηνειός 205 χλμ κ.ά) (Hellenicaworld, χ.η)

Η Βόρεια Μακεδονία

Η Βόρεια Μακεδονία, που έγινε ανεξάρτητο κράτος το 1991, είναι ηπειρωτική χώρα των κεντρικών Βαλκανίων, περικλειστή ανάμεσα από τη Σερβία, την Αλβανία, την Ελλάδα και τη Βουλγαρία. Η έκτασή της είναι 25.713 τ.χλμ και ο συνολικός πληθυσμός της, σύμφωνα με την τελευταία επίσημη απογραφή (2002) ήταν 2.022.547 άτομα, ενώ, τα επίσημα στοιχεία της κυβέρνησης της χώρας εκτιμούσαν ότι ο πληθυσμός της στις 31.12.2018 ήταν 2.077.132 κάτοικοι (Hellenicaworld, χ.η)

Τα εδάφη της Βόρειας Μακεδονίας αποτελούσαν μέχρι πριν από τρεις δεκαετίες το νότιο τμήμα της Γιουγκοσλαβίας, που μέχρι το 1929 ονομάζονταν «Νότιος Σερβία», ενώ την περίοδο 1929 - 1941 ονομαζόταν «Βαρντάρσκα Μπανόβινα» (Hellenicaworld, χ.η).

Το έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας είναι ορεινό, όπου σχηματίζονται λεκανοπέδια και κοιλάδες και η έκτασή της είναι μέρος της γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας. Τα σύνορα της χώρας έχουν μήκος συνολικά 748 χιλιομέτρων, που μοιράζονται: 221 χλμ., βόρεια με τη Σερβία, 148 χλμ., δυτικά με την Αλβανία, 151 χλμ., ανατολικά με τη Βουλγαρία και 228 χλμ., νότια με την Ελλάδα (Hellenicaworld, χ.η).

Οι μεγαλύτερες πόλεις της είναι η πρωτεύουσα Σκόπια, το Κουμάνοβο και το Μοναστήρι (Μπίτολα) και οι κάτοικοί της είναι Σλαβομακεδόνες (64 %), Αλβανοί (25 %), Τούρκοι (3,5 %) κ.ά, ενώ το 52,4% του πληθυσμού είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, το 29% είναι Μουσουλμάνοι, το 0,2% είναι Ρωμαιοκαθολικοί και το 18,4% είναι άθρησκοι ή ανήκουν σε άλλα θρησκευτικά δόγματα (Hellenicaworld, χ.η).

3.3 Εθνικισμοί στα Βαλκάνια

3.3.1 Ο εθνικισμός ως ιδεολογία

Ο εθνικισμός είναι μια σημαντική, ποικιλόμορφη ιδεολογία, τουλάχιστον από την άποψη της αποδοχής, της δυνατότητας να κινητοποιεί κοινωνικές δυνάμεις και των επιπτώσεών της και είναι αυτή που γεννά το έθνος (Βανδώρος, 2015)

Ο Hobsbawm (1994: 39) γράφει ότι το έθνος *«είναι μια κοινωνική οντότητα μόνον εφόσον σχετίζεται με ένα ορισμένο είδος σύγχρονου εδαφικού κράτους, το εθνικό κράτος, και είναι άσκοπο να συζητάμε για έθνος και εθνικισμό παρά μόνον εφόσον και τα δύο σχετίζονται με αυτό»*.

Ο Gellner (1992) όρισε τον εθνικισμό ως *«μια θεωρία πολιτικής νομιμοποίησης, που ισχυρίζεται ότι τα εθνικά σύνορα δεν πρέπει να μην συμπίπτουν με τα πολιτικά και συγκεκριμένα και ότι τα εθνοτικά σύνορα μέσα σε ένα συγκεκριμένο κράτος δεν πρέπει να χωρίζουν τους εκτελεστές της εξουσίας από τον πληθυσμό»*.

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς, οι εθνικισμοί κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: τους πρωτογενείς, που σχετίζονται με αυτούς της Δυτικής Ευρώπης και τους δευτερογενείς, που αφορούν αυτούς της περιφέρειας (Ζυγούλης, 2011).

Όλες οι μορφές εθνικισμού διακρίνονται από το δόγμα ότι τα ισότιμα μέλη του έθνους, που έχουν κοινή ιστορία και πολιτική πορεία επιβάλλεται να κυβερνούν το κράτος και αυτό γίνεται για το συμφέρον του έθνους. Ο εθνικισμός, λοιπόν, είναι αντίθετος σε ξένη κυριαρχία από άλλα έθνη, αλλά και σε κυβερνήτες που δεν αντιστοιχίζονται στις προοπτικές και στις ανάγκες των πολλών (Winner, 2020).

Κατά τον Hobsbawm (1994) η εξέλιξη του εθνικισμού στον ιστορικό χρόνο καλύπτει τρεις περιόδους: α. 1830 - 1870, οπότε αναδεικνύεται ο δημοκρατικός

εθνικισμός των μεγάλων εθνών, που πηγάζει από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, β. μετά από το 1870, όταν εμφανίζεται ένα «αντιδραστικό» κύμα εθνικισμού «μικρών» εθνών, που κινείται κατά των μεγάλων αυτοκρατοριών της περιόδου και γ. από το τέλος του αιματηρού Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι το 1950, που συνιστά και την κορύφωση της εμφάνισής του.

Στα τέλη του 20ού αιώνα παρατηρούμε ένα ακόμη, τελευταίο στάδιο εθνικισμού, που διακρίνεται ιδιαίτερα από τις διασπαστικές και αποσχιστικές εκδοχές του και διαφαίνεται μια ιστορική υποβάθμιση του εθνικισμού (Hobsbawm, 1994).

Η αιφνιδιαστική ανάκαμψη του εθνικισμού στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του 1990, μας υπενθύμισε ότι ο εθνικισμός δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί πρόβλημα ακόμη και για τις αναπτυγμένες κοινωνίες (Αρμενάκης, Γκοτσόπουλος, Δεμερτζής, Παναγιωτοπούλου & Χαραλάμπης, 1996).

Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν προϋπήρχε εθνική συνείδηση, αλλά οικοδομήθηκε κάποια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, υποβοηθούμενη από στοιχεία που υπήρχαν από πριν, όπως είναι η γλώσσα και η θρησκεία, που αποτέλεσαν ενιαίο σύστημα στο χρόνο. Για αυτό δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι μπορεί να υπάρξουν ιδεολογίες και νοοτροπίες με απλή αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο, γιατί όλα αυτά αποτελούν συστατικά στοιχεία, που είναι αναγκαίο να προσεγγιστούν ταυτόχρονα με την κοινωνία που τα διαμόρφωσε (Πολίτης, 2009).

Οι βασικές θέσεις των εκδοχών της εθνικιστικής ιδεολογίας, μπορούν να συνοψιστούν σε πέντε σημεία (Βανδώρος, 2015: 115 - 116):

1. η ανθρωπότητα είναι χωρισμένη σε ομάδες με χαρακτηριστικά, που υπάρχουν από την ίδρυσή τους, που αποκαλούνται έθνη, με οργάνωση που γίνεται με φυσικό και αυτονόητο τρόπο.
2. Τα μέλη του έθνους καλλιεργούν μεταξύ τους δεσμούς αλληλεγγύης και χαρακτηρίζονται από συναισθηματικό δέσιμο.
3. Οι ατομικές και συλλογικές ταυτότητες των μελών του έθνους υποτάσσονται στην εθνική ταυτότητα.
4. το έθνος απαιτεί και διεκδικεί την αυτοδιάθεσή του, η οποία οφείλει να εκφραστεί με τα χαρακτηριστικά της πολιτικής κυριαρχίας.
5. το έθνος αυτοπροσδιορίζεται και γίνεται κατανοητό σε συνάρτηση με το χρόνο και το χώρο, δηλ. με βάση την καταγωγή και την ιστορία του, καθώς και την επικράτειά του. Ο αυτοπροσδιορισμός αυτός αποκτά αφηγηματική διάσταση και συνιστά την εθνική ιστορία του.

Στα Βαλκάνια οι σλαβόφωνοι κάτοικοι, που κατοικούσαν στους χώρους της Μακεδονίας και της Θράκης υπήρξαν ιστορικά εστίες διεκδίκησης τριών μεγάλων εθνικών τόξων, από τρεις ισχυρούς εθνικισμούς: Τον ελληνικό, που επεδίωκε να επεκταθεί μέχρι τον Αίμο και την Κωνσταντινούπολη, το Σερβικό, που ήθελε να φτάσει μέχρι το Μοναστήρι ή μέχρι τη Θεσσαλονίκη, και φυσικά το Βουλγαρικό, που φιλοδοξούσε να ασκήσει επιρροή σε όλη την περιοχή των κεντρικών Βαλκανίων (Σταματόπουλος, 2018)

Στο πλαίσιο αυτού του ιστορικού ανταγωνισμού αναδύεται μια «νεομακεδονική» εθνική ταυτότητα, που απόκτησε σκληρά χαρακτηριστικά τις τελευταίες δεκαετίες, που ανατρέχει ιστορικά στους αρχαίους Μακεδόνες και στους σχετιζόμενους πολιτισμούς της περιοχής και όχι με τον ερχομό των Σλάβων στη βαλκανική χερσόνησο τον 5^ο - 6^ο μ.Χ αιώνα (Σταματόπουλος, 2018)

3.3.2 Ο Σέρβικος εθνικισμός

Με αναφορά στη θεωρία τυπολογίας του Gellner, ο σέρβικος εθνικισμός ορίζεται ως εθνικισμός σε πρώιμο βιομηχανικό σύστημα, αφού η εξέλιξή του ήταν στην ευρωπαϊκή περιφέρεια, ενώ χαρακτηρίζεται ως εθνικισμός σε τυπικές προεθνικές συνθήκες, που ενεργοποιείται με το όνομα κάποιου πολιτισμού που μέχρι εκείνη την περίοδο δεν είχε ολοκληρωθεί, που προσπαθούσε να υπερισχύσει σε έναν τραχύ ανταγωνισμό πληθυσμών, εγκλωβισμένων σε πολύπλοκες καταστάσεις γλωσσικής και πολιτισμικής συγγένειας (Gellner, 1992: 172 · Ζυγούλης, 2011).

Σύμφωνα με τον Χασιώτη (2018) οι εθνικές στοχεύσεις της Σερβίας διαμορφώθηκαν σιγά - σιγά, αντίστοιχα με άλλους εθνικισμούς και όσα διαδραματίζονταν στα Βαλκάνια, αλλά και τις επιρροές των Μεγάλων Δυνάμεων. Η επεκτατική τακτική της Σερβίας διαμορφώθηκε από τον Πίγια Garasanin (1812 - 1874), που αγωνίστηκε για την ιδέα της Μεγάλης Σερβίας, επιδιώκοντας την ένταξη όλων των αλύτρωτων συμπατριωτών στην πατρίδα. Οι επιδιώξεις του σέρβικου εθνικισμού, που διαπνεόταν από τη λογική της υπεροχής και κυριαρχίας των Σέρβων, στρεφόταν προς περιοχές οθωμανικές αλλά και αυστριακές, ταυτίζοντας την ιδέα της Μεγάλης Σερβίας με την ενοποίηση όλων των νοτιοσλαβικών εθνοτήτων.

Το 1878, στο Συνέδριο του Βερολίνου, οι Μεγάλες Δυνάμεις δεσμεύθηκαν να στηρίζουν την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων, την απεξάρτηση από την πολιτισμική παράδοση της Οθωμανικής ηγεμονίας και η ανεξαρτησία της χώρας συνδυάστηκε με τη θρησκευτική ελευθερία και την ισονομία. Η Σερβία κέρδισε την ανεξαρτησία και τη χωρική διεύρυνσή της δεν μπόρεσε, όμως, να εμποδίσει την Αυστροουγγαρία να κατακτήσει την περιοχή της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης (Ζυγούλης, 2011 · Κουλούρη, 2013).

Μετά το 1878 οι Σέρβοι επιχειρούν να διευρυνθούν αλυτρωτικά, χωρίς επιτυχία, στο Κοσσυφοπέδιο και στη Βόρεια Μακεδονία, αφού βρήκαν αντίσταση από τους Οθωμανούς και άλλες γειτονικές χώρες, με κορύφωση τους Βαλκανικούς πολέμους (1912 - 1913). Η τακτική των επιθέσεων σε Αλβανία και Μακεδονία αποδείκνυε ότι ο Σερβικός εθνικισμός, παρά τους ισχυρισμούς του, δεν ήταν αποκλειστικά αλυτρωτικός, αλλά είχε και επεκτατικά χαρακτηριστικά (Ζυγούλης, 2011· Σταματόπουλος, 2018).

Ο τρόπος που διαχειρίστηκε ο σερβικός εθνικισμός τον πόλεμο με τους Βούλγαρους το 1885, μετά την ενοποίησή της με την Ανατολική Ρωμυλία, είχε ονομαστεί ένας «αδελφοκτόνος πόλεμος», αφού για πρώτη φορά συμμετείχαν σε πόλεμο αντίπαλοι Σλάβοι αδελφοί με το ίδιο θρήσκευμα, απομακρύνοντας το όνειρο της πανσλαβιστικής ενοποίησης (Σταματόπουλος, 2018).

Οι Σέρβοι δεν είχαν μόνο βλέψεις ενσωμάτωσης και έλεγχου των Οθωμανικών εδαφών, αλλά πρόσβλεπαν και στα αυστριακά εδάφη, μιας και εκεί κατοικούσε ένα μεγάλο ποσοστό Νοτιοσλάβων. Ο σερβικός εθνικισμός οραματιζόταν την ενοποίηση των Νοτιοσλαβικών πληθυσμών και τη σερβική κυριαρχία. Σε πρώτη φάση η Σερβία δεν ενδιαφερόταν για τη Μακεδονία, αλλά κυρίως για τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, το Κόσσοβο και την έξοδό της στην Αδριατική θάλασσα. Με τη λήξη των Βαλκανικών πολέμων, η πολιτική της Σερβίας αδυνατούσε να ενσωματώσει και να διοικήσει τα νέα εδάφη. Οι σκληρές πολιτικές, που εφάρμοσε σε βάρος των πληθυσμών της Βόρειας Μακεδονίας και του Κοσσόβου, επαναδραστηριοποίησαν τη βουλγαρική προπαγάνδα (Χασιώτης, 2018).

Η βουλγαρική μυστική οργάνωση, η VMRO που επεδίωκε την αυτονομία της Μακεδονίας, υποστηρίζοντας την ένταξη των μακεδονικών εδαφών στη Βουλγαρία άσκησε ανταρτοπόλεμο κατά των στρατευμάτων των Σέρβων (Κουζινόπουλος, 2008: 32 · Μέρτζος, 2012). Το 1903, παρακινούμενη από τη Βουλγαρία, προκάλεσε την εξέγερση του Ίλιντεν, που διεκδικούσε αυτονομία στη Μακεδονία, η οποία

κατεστάλη από τον οθωμανικό στρατό, ενώ οι Μεγάλες δυνάμεις εισήγαγαν τότε μεταρρυθμίσεις στη Μακεδονία (Σφέτας, 2018).

Μετά την κατάρρευση του σερβικού μετώπου, στον Α' παγκόσμιο πόλεμο, τον Οκτώβριο του 1915, οι βουλγάρικες στρατιές κατέλαβαν την περιοχή της Βόρειας Μακεδονίας, επέβαλαν στρατιωτικό νόμο, αντικατέστησαν τις αρχές του τόπου και εκτόπισαν σέρβικους και ελληνικούς πληθυσμούς στο εσωτερικό της Βουλγαρίας (Χασιώτης, 2018).

Ο Σερβικός εθνικισμός διέφερε μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, εξαιτίας της επέμβασης των αντίπαλων ξένων παγκόσμιων δυνάμεων, που διαμόρφωσαν μια νέα τάξη πραγμάτων, αφού διαμορφώθηκε ο φημισμένος εθνικισμός χωρίς έθνος, που στην Γιουγκοσλαβία αγνόησε την παράδοση και εγκατέστησε αυθαίρετα μια χάραξη των «συνόρων», που προσδιορίζει ένα γεωγραφικό, λειτουργικό, γεμάτο συμβολισμούς διαχωρισμό μεταξύ των εθνών που την απάρτιζαν (Ζυγούλης, 2011).

Στο θέμα της Μακεδονίας σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η υπόσχεση του Τίτο, για τη δημιουργία Μακεδονικού κράτους, ως τμήματος της ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας. Μια επιλογή που σηματοδοτούσε την εγκατάλειψη του σερβικού μεγαλοϊδεατισμού και της στρατηγικής ενσωμάτωσης των Σλαβομακεδόνων στο σερβικό έθνος. Η σερβική πολιτική για τη Μακεδονία επηρεάστηκε από τον ανταγωνισμό Ρώσων και Αυστριακών στην περιοχή και την ανάπτυξη του βουλγαρικού εθνικισμού, που επεδίωκε να κυριαρχήσει στα Βαλκάνια, ενώ δική της πολιτική και στρατηγική τακτική αποτελούσε ο εκσερβισμός των Σλαβομακεδόνων. Μια προσπάθεια, όμως, αποτυχημένη, αφού το μόνο που πέτυχε η Σερβία ήταν η αποτροπή της ενσωμάτωσης των Σλαβομακεδόνων στο έθνος του Βουλγάρων, καταφέροντας ταυτόχρονα να διατηρεί καλές σχέσεις μαζί τους (Χασιώτης, 2018).

3.3.3 Ο Ελληνικός εθνικισμός

Ο ελληνικός εθνικισμός στις εξωτερικές σχέσεις της χώρας έχει αφετηρία του την Επανάσταση του 1821 και έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τον σέρβικο. Η Μεγάλη Ιδέα υποδηλώνει το μεγάλο στόχο της επαναδημιουργίας του ελληνικού κράτους ως πατρίδας όλων των Ελλήνων, του μεσογειακού και του βαλκανικού κόσμου. Μια διευρυμένη εδαφικά Ελλάδα, που δε μπορούσε, όμως, να συμπεριλάβει

τον ελληνικό κόσμο των κλασικών χρόνων, που εκτεινόταν από τις ακτές της Σικελίας μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα και νότια ως την Αίγυπτο.

Οι Έλληνες είχαν το πλεονέκτημα σε σχέση με άλλους λαούς ότι στην αναζήτηση της εθνικής ταυτότητας, όρισαν ότι όσοι χριστιανοί μιλούσαν τα ελληνικά, ανεξάρτητα αν αυτή αποτελούσε τη μητρική γλώσσα, θεωρούνταν Έλληνες, αφού η ελληνική γλώσσα δεν είχε όμορες διαλέκτους, ώστε να θεωρηθούν αυτοτελείς γλώσσες. Και για χρόνια ο κύριος κορμός των ελληνόγλωσσων χριστιανών είχε κοινές πολιτικές τύχες: ζούσε στα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας. (Πολίτης, 2009).

Οι ονομασίες Έλλην, Ελλάς, το επίθετο ελληνικός, χρησιμοποιούνταν από Έλληνες λόγιους, πριν από την επανάσταση του 1821 χωρίς, όμως, να επικρατήσουν αποκλειστικά αν και για τους αγροτικούς πληθυσμούς ο όρος είχε διαφορετική σημασία: δήλωνε την αρχαία Ελλάδα, την ειδωλολατρία. Όσο διαρκούσε ο πόλεμος, η έννοια της λέξης Έλληνας δεν χρειαζόταν καμία επεξήγηση ή ανάλυση (Πολίτης, Α. 2009).

Μέχρι το 1821 η σύνθεση του εθνικού στοιχείου χρειαζόταν τη γλώσσα, τη θρησκεία και τους ηρωικούς προγόνους, το ένδοξο παρελθόν. Οι απόγονοι των αρχαίων ελλήνων, που έγιναν χριστιανοί θεωρούνται Νεοέλληνες. Μετά την επιτυχία της επανάστασης αντί να δημιουργηθούν συνθήκες συνοχής και κοινής πορείας των Ελλήνων, τελικά προκλήθηκαν συνθήκες πολιτικής διάσπασης και αντιπαραθέσεων για την καταγωγή και ανταγωνισμοί με τα υπόλοιπα βαλκανικά έθνη, αν και γεννήθηκε εθνική συνείδηση, αφού οι χριστιανοί που επαναστάτησαν με το ξέσπασμα του Αγώνα άλλαξαν ονομασία και μετονομάστηκαν σε «Έλληνες». Αυτή η ραγδαία αλλαγή έδειξε την πίστη του λαού, για τη ριζική αλλαγή της υπόστασής του, που έχτισε η επανάσταση (Πολίτης, 2009).

Στην Ελλάδα το καθεστώς της Βαυαρικής Αντιβασιλείας έβαλε αμέσως σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα εκπαιδευτικών, δικαστικών, γραφειοκρατικών, οικονομικών, στρατιωτικών και θρησκευτικών μεταρρυθμίσεων, σε μια κοινωνία «όπου οι άνθρωποι δεν έκαναν στην πράξη διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως ο πολιτικός, ο οικονομικός, ο κοινωνικός και ο θρησκευτικός». Όσο οι Έλληνες έχτιζαν την πολιτεία τους, αναζητούσαν λειτουργικά πρότυπα· δεν τα έψαχναν όμως ούτε στο άμεσο οθωμανικό τους παρελθόν, ούτε στη βυζαντινή κληρονομιά τους, αλλά στη σύγχρονη Δύση (Todorova, 2007)

Αργότερα με την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, στον ευρύτερο χώρο της Μακεδονίας εξελίχτηκαν τα σημαντικά εθνικά κινήματα της περιοχής. Ο ελληνικός εθνικισμός επικεντρωνόταν, κυρίως, στην θρησκεία (ορθοδοξία) (Τα Νέα, 2018), ενώ η θρησκευτική σχέση με την ελληνική

Ορθόδοξη Εκκλησία συχνά συγγέονταν με εθνοτικές σχέσεις, με αποτέλεσμα να προκαλούνται συγκρούσεις με τις γειτονικές χώρες.

Ο ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος (1815 - 1891), προσεγγίζοντας ορθολογικά το ζήτημα του έθνους, πρόταξε τον πολιτισμό ως μοναδικό αξιόπιστο γνώρισμά του, ανέδειξε το ζήτημα των καταβολών του ελληνικού έθνους, επιχειρηματολογώντας απέναντι στις απόψεις του Αυστριακού ιστορικού Φαλμεράγιερ (1790 - 1861), που ισχυρίστηκε ότι η εγκατάσταση σλαβικών και αλβανικών φύλων στην ελληνική περιοχή εξάλειψαν το ελληνικό αίμα, προσδίδοντας βιολογική ερμηνεία στην ανθρώπινη ιστορία (Βερέμης, 2012).

Ο ελληνικός εθνικισμός τροποποιείται στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, εξαιτίας της εξαγγελίας της Τρίτης Διεθνούς (1924), ότι οι τρεις γεωγραφικές Μακεδονίες, του Βαρδάρη (Γιουγκοσλαβία), του Αιγαίου (Ελλάδα) και του Πιρίν (Βουλγαρία), στο μέλλον θα συνιστούσαν ένα ενωμένο ανεξάρτητο κράτος, που θα διατηρούνταν υπό το βουλγάρικο κομμουνιστικό καθεστώς (Βερέμης, 2012).

Την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά στην Ελλάδα αναβιώνει η αντίληψη του διαχρονικού, καθαρόαιμου Ελληνισμού, που συνιστά την αφετηρία για τη διαφορετική αντίληψη του ελληνικού εθνικισμού, που διατηρήθηκε αργότερα την περίοδο του ελληνικού εμφυλίου (Βερέμης, 2012).

Από το 1991 ως το 1995, όπως αναφέρει και ο ιστορικός Ευάγγελος Κωφός, υπήρξε στην Ελλάδα ταύτιση του στρατού, του Πατριαρχείου και της πολιτικής, στην επιλογή ανάδειξης του ελληνικού εθνικισμού, αφού τα συνθήματα όπως «η Μακεδονία είναι Ελληνική», δημιούργησαν στο λαό την εντύπωση ότι υπάρχει μία μόνο Μακεδονία. Αυτό είχε ως συνέπεια να προκληθεί στην παγκόσμια κοινότητα η αίσθηση ότι η Ελλάδα διεκδικούσε αποκλειστικά τη γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας.

3.3.4 Ο Βουλγάρικος εθνικισμός

“we want only what is rightfully ours”

«θέλουμε μόνο αυτό που δικαιοματικά είναι δικό μας»

Βουλγάρικο εθνικιστικό γνωμικό, για τις εδαφικές φιλοδοξίες της χώρας (Tsoneva, 2017)

Η έννοια του «δικό μας» για το βουλγαρικό εθνικισμό εμπεριέχει τη διατήρηση του αυτόνομου κράτους της «Μεγάλης Βουλγαρίας», που ιδρύθηκε με τις αποφάσεις της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, το 1878, με το τέλος του Ρωσοτουρκικού πολέμου και όχι μόνο. Το κράτος αυτό περιλάμβανε την επικράτεια και τους Βούλγαρους κατοίκους της σημερινής Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, ορισμένες περιοχές της Σερβίας και της βόρειας Ελλάδας, τους οποίους αφομοίωσαν με διάφορους τρόπους οι γειτονικές χώρες. Μια άλλη ιστορική αναφορά, που αποτελεί δημοφιλή εθνικιστική παραπομπή για την εδαφική επέκτασή της αφορά στη διάρκεια της «χρυσής βασιλείας» του τσάρου Συμεών Ι (893-927 μ.χ), όταν η Βουλγαρία των «τριών ακτών» επεκτάθηκε ως τη σημερινή Αλβανία και τη Ρουμανία, κάτι που θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό για τα σχολικά βιβλία ιστορίας της χώρας (Tsoneva, 2017 · Παπαντωνίου, 2018).

Η εθνική συνείδηση των Βουλγάρων άργησε να αναπτυχθεί, επειδή βρισκόταν κοντά στην οθωμανική πρωτεύουσα, γεγονός που την ανάγκασε να υποταχτεί στο διοικητικό και πολιτικό συγκεντρωτισμό, που επιβλήθηκε μετά τους εθνικιστικούς ξεσηκωμούς στη Σερβία και στην Ελλάδα. Ανασταλτικά λειτούργησε και ο ελληνικός έλεγχος στη βουλγαρική εκκλησία και στους πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς θεσμούς, που εμπόδισαν την πνευματική και πολιτική ανάπτυξη και τη σύνδεση της Βουλγαρίας με τη Δύση (Μελέτη, 2014).

Την περίοδο των Ρωσοτουρκικών πολέμων δημιουργούνται συνθήκες αφύπνισης των υποταγμένων σλαβικών λαών και εντονότερα των Βουλγάρων με την εύνοια της Ρωσίας, ώστε να εδραιωθεί και να επεκταθεί ο πανσλαβισμός, χρησιμοποιώντας ως μέσο τη χρηματοδότηση σπουδών νεαρών Βουλγάρων, που επιστρέφοντας βοηθούν επίτευξη αυτού του μεγαλόπνοου στόχου (Καρύδας, 2019).

Το ζήτημα του βουλγαρικού εθνικισμού πήρε μεγαλύτερη διάσταση μετά από το Συνέδριο του Βερολίνου, που ακολούθησε τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, όταν ανακηρύχθηκε αυτόνομη ηγεμονία, της αφαιρέθηκαν οι περιοχές της Μακεδονίας και της Αδριανούπολης και με τις νέες συνθήκες δημιουργήθηκαν δύο διακριτές αυτόνομες ηγεμονίες, τη Βουλγαρική και της Ανατολικής Ρωμυλίας. Οι Μεγάλες Δυνάμεις θεωρούσαν ότι η ύπαρξη μιας Μεγάλης Βουλγαρίας εξυπηρετεί τη ρώσικη στρατηγική στην περιοχή. Αυτό είχε ως συνέπεια το Βουλγαρικό εθνικό κίνημα να διατρανώσει τη νέα στρατηγική του επιδίωξη, που ήταν η επέκτασή του προς τη Μακεδονία, της Θράκης και άλλες περιοχές στη Βουλγαρία και να αποκτήσει διέξοδο

στη Μαύρη Θάλασσα και στο Αιγαίο πέλαγος (Παπαντωνίου, 2018 · Μελέτη, 2014 · Καρύδας, 2019).

Εργαλείο σε αυτόν το σχεδιασμό αποτελούσε η ίδρυση ανεξάρτητης βουλγαρικής εκκλησίας, της Βουλγαρικής Εξαρχίας, που αναγνωρίστηκε το 1870 με φερμάνι του σουλτάνου, μετά από παρέμβαση της Ρωσίας και περιλάμβανε κι άλλες μητροπόλεις περιοχών της Μακεδονίας και της Θράκης, όπου ζούσαν έλληνες κάτοικοι. Την περίοδο αυτή ξεκινά η προσπάθεια εκβουλγαρισμού των ελλήνων της Μακεδονίας και της Θράκης και η προσάρτηση της Μακεδονίας, που ενισχύονται από την τρομοκρατία ένοπλων συμμοριών και με τη λειτουργία σχολείων και την εγκατάσταση εκπαιδευτικών και ιερέων από τη Βουλγαρία (Καρύδας, 2019).

Το 1893 η VMRO που πάσχιζε για την απελευθέρωση της Μακεδονίας από τους Οθωμανούς, αναφερόμενη στα δικαιώματα του «Μακεδονικού λαού» και λειτουργώντας ως μέσο του βουλγαρικού εθνικισμού, που επεδίωκε τον εκβουλγαρισμό και την απελευθέρωση της Μακεδονίας, οδήγησε σε εθνικούς ανταγωνισμούς και ένοπλες συγκρούσεις με αποτέλεσμα να επέμβει ο Οθωμανικός στρατός. Ο εκβουλγαρισμός σχεδιάστηκε μεθοδικά και προσεκτικά, με στόχο να εξαναγκαστούν οι χριστιανικοί πληθυσμοί να προσέρχονται σε εκκλησίες της Εξαρχίας, που ιδρύθηκαν σε όλη τη Μακεδονία, ενώ σε δεύτερη φάση το κομιτάτο ίδρυσε σχολεία, για τη διδασκαλία της βουλγαρικής γλώσσας και την εθνική κατάρτιση των παιδιών. Δέκα χρόνια αργότερα (20 Ιουλίου 1903), πραγματοποιείται η επανάσταση στο Ίλιντεν, μια αποτυχημένη εξέγερση των σλαβόφωνων κατά των Οθωμανών, που επεδίωκε την απελευθέρωση της Μακεδονίας και την ένταξή της στη Βουλγαρία (Καρύδας, 2019 · Μελέτη, 2014).

Το βουλγαρικό μοντέλο της αυτοχθονίας, που εντάχθηκε και ενσωματώθηκε στη βουλγαρική εθνική ιστορία κατά τον 20ο αιώνα, επεδίωξε να οικειοποιηθεί το θρακικό παρελθόν ανταγωνιστικά στον ελληνικό εθνικισμό, ως στοιχείο της ψυχροπολεμικής όξυνσης (Σταματόπουλος, 2018)

Με όλα όσα διαδραματίστηκαν τους τελευταίους δύο αιώνες στα Βαλκάνια θα ήταν αναμενόμενο η Βουλγαρία και ο βουλγαρικός εθνικισμός να κρατούσαν αρνητική στάση στις εξελίξεις Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας, στη Συμφωνία των Πρεσπών. Η στάση της, όμως, ήταν αναντίστοιχη και υποχωρητική σε σχέση με τη σκληρή στάση, που κρατούσε απέναντι στη γειτονική χώρα, αν και αυτό εξηγείται από το Σύμφωνο Φιλίας, Καλής Γειτονίας και Συνεργασίας, που υπογράφηκε τον Ιούλιο του 2017, από τις δύο αυτές χώρες (Λυμπεράτος, 2019).

3.4 Η εμφάνιση του Μακεδονικού

Το Μακεδονικό Ζήτημα αποτελεί αναμφισβήτητα ένα καθαρά πολιτικό θέμα, που δημιούργησαν και χρησιμοποίησαν οι μεγάλες δυνάμεις με ευδιάκριτο πολιτικό σκοπό να ελέγξουν τον καθοριστικό γεωπολιτικό χώρο της Μακεδονίας και για να χειραγωγήσουν τη συνείδηση των κατοίκων της (Μέρτζος, 2012).

Το ζήτημα εμφανίστηκε το 1768 όταν ξεκίνησε ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος, που έληξε το 1774 με τη νίκη της Ρωσίας και τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, οπότε οι Ρώσοι αναλαμβάνουν την προστασία των χριστιανών, που βρίσκονται στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αποκτούν ελεύθερη ναυσιπλοΐα στη Μεσόγειο θάλασσα, δίνοντας την ευκαιρία και στα ελληνικά πλοία να πλέουν ελεύθερα (με ρώσικη σημαία) από τα στενά του Βοσπόρου και να εξοπλιστούν με κανόνια, γεγονός που αποτέλεσε και την αφετηρία του Ανατολικού ζητήματος (Σιούσιουρας, 2010: 17 - 18 · Μέρτζος, 2012).

Το 1845 ιδρύεται το «Σλαβικό Κομιτάτο Μόσχας», που στόχευσε στη δημιουργία μιας μεγάλης ιδέας πανσλαβισμού, που να περιλαμβάνει τους Βουλγάρους και τους Σέρβους, αλλά βαθύτερος στόχος του ήταν η ικανοποίηση των ρώσικων συμφερόντων, που επεδίωκαν πρόσβαση στο Αιγαίο πέλαγος, στη «ζεστή θάλασσα» (Βακαλόπουλος, 1993), κάτι που αποτελούσε στρατηγικό στόχο της από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου και επεδίωκε να το καταφέρει αξιοποιώντας, κυρίως, το ομόδοξο των Ελλήνων (Μέρτζος, 2012).

Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, το 1878, που προκλήθηκε μετά την ήττα των Τούρκων από τους Ρώσους, όταν επιχείρησαν να καταπνίξουν εξεγέρσεις σε περιοχές των Βαλκανίων, προέβλεπε την ίδρυση της αυτόνομης Μεγάλης Βουλγαρίας, που περιελάμβανε ολόκληρη σχεδόν τη Μακεδονία, φθάνοντας μέχρι την Κορυτσά, από το Δούναβη μέχρι το Αιγαίο και ειδικότερα τη Βουλγαρία, την Ανατολική Ρωμυλία, τα δυτικά της Θράκης και τη Μακεδονία, εκτός από τη Θεσσαλονίκη και τη Χαλκιδική. Όπως ήταν αναμενόμενο η συνθήκη αυτή ανέτρεψε την ενδοβαλκανική, γεωπολιτική ισορροπία, όπως και των Μεγάλων Δυνάμεων, προκάλεσε την αντίδραση Ελλήνων και Σέρβων και έτσι υπογράφηκε ως προκαταρκτική. (Παπαντωνίου, 2018 · Νικολάου, 1996: 131 · Σφέτας, 2018).

Λίγους μήνες αργότερα συγκλήθηκε το συνέδριο του Βερολίνου (Ιούλιο του 1878) όπου αφαιρέθηκαν από τη Βουλγαρία, με τη συναίνεση της Ρωσίας, τα εδάφη, που της παραχωρήθηκαν με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και περιορίστηκε πλέον εκείθεν του Αιγαίου, χωρισμένη σε δυο τμήματα, που το βόρειο απολαμβάνει πλήρη ανεξαρτησία και το νότιο, η Ανατολική Ρωμυλία, απλή αυτονομία (Νικολάου, 1996). Η Βουλγαρία, θεώρησε τις εξελίξεις αυτές ως ιστορική αδικία, που διάσπασε την ενότητα του βουλγαρικού έθνους, κατέβαλε προσπάθεια για τον προσηλυτισμό του σλαβόφωνου πληθυσμού, που κατοικούσε στην περιοχή, με ιδιαίτερη επιμονή και ένταση (Βακαλόπουλος, 1993 · Σφέτας, 2018).

Το 1903 με την εξέγερση του Ίλιντεν στη Βουλγαρία, που αντιμετώπιστηκε σε δώδεκα μέρες από τους Οθωμανούς και αποτελεί ορόσημο στη σλαβομακεδονική και στη βουλγαρική εθνική αφήγηση, αφού η μία τόνιζε το μακεδονικό ή πανμακεδονικό χαρακτήρα της και η άλλη το βουλγαρικό της. Τα γεγονότα αυτά που απόκτησαν μυθικά χαρακτηριστικά παρουσιάστηκαν ως στοιχεία μιας επανάστασης ευρείας αποδοχής λόγω της συμμετοχής και Ελλήνων και βλαχόφωνων (Ηρακλείδης, 2019: 90 - 91 Σταμπούλης, 2010). Κατά την εξέγερση του Ίλιντεν αν και η Βουλγαρία υποκίνησε τους Βουλγαρομακεδόνες σε εξέγερση, δεν κήρυξε πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ενώ και η Ρωσία αδράνησε, αποτέλεσε, όμως, το έναυσμα για την πολεμική φάση του Μακεδονικού αγώνα (Σφέτας, 2019)

Στο ξεκίνημα του 20ου αιώνα στη Μακεδονία εξελίχθηκαν έντονες εθνικοϊδεολογικές συγκρούσεις, με αποτέλεσμα να επικεντρωθεί το ενδιαφέρον από τους πολιτικούς, πολιτισμικούς και θρησκευτικούς ανταγωνισμούς στην ένοπλη αντιπαράθεση αντίπαλων εθνοτήτων (Κωφός, 2003).

Ο Μακεδονικός αγώνας (1903-08), όσο κι αν υπονόμεισε την οθωμανική εξουσία στη Μακεδονία, ήταν, κυρίως, ένας αδελφοκτόνος πόλεμος μεταξύ των υπόδουλων χριστιανών των Βαλκανίων, όπου υπήρξαν συνθήκες απερίγραπτης βίας και πρωταρχικό μέλημα έγινε η φυσική επιβίωση περισσότερο από την εθνική ιδεολογία. Ολόκληρες κοινωνίες χωριών, από το φόβο της εξόντωσης άλλαζαν την ιστορική τοποθέτησή τους και η προσπάθεια δημιουργίας έθνους μετατράπηκε σε επιβολή και σε στρατιωτική ισχύ, ως τρόπο για να επιτευχθούν οι στόχοι των χωρών, που είχαν εμπλακεί (Κωφός, 2003).

Το βόρειο σλαβικό, τμήμα της Μακεδονίας διχοτομήθηκε στη Σερβία και στη Βουλγαρία, σε μία αναλογία τέσσερα προς ένα, δηλαδή αντιστρόφως ανάλογα προς την πραγματική εθνολογική δύναμη των δύο πλευρών. Οι βουλγαρικές διεκδικήσεις

στο σύνολο της Μακεδονίας είχαν δεχτεί συντριπτικό πλήγμα από την ήττα του βουλγάρικου στρατού κατά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο (1913). Η πικρία για την απώλεια της πολυπόθητης επαρχίας έγινε πιο έντονη λόγω του ακρωτηριασμού της «νοερής» ιστορικής κληρονομιάς των Βουλγάρων. Όχι μόνον είχαν αποτύχει να αναβιώσουν τη μεσαιωνική βουλγαρική αυτοκρατορία, αλλά είχαν υποχρεωθεί να ανεχτούν την κυριαρχία του σέρβικου στέμματος πάνω στην παλιά πρωτεύουσα του Σαμουήλ, την Αχρίδα (Κωφός, 2003).

Το Μακεδονικό ζήτημα είναι ένα περίπλοκο ζήτημα στα Βαλκάνια. Από το 19^ο αιώνα μέχρι και το πρώτο μισό του 20^ο αιώνα το ζήτημα έχει αλλάξει μορφή. Το 19^ο αιώνα με τον όρο Μακεδονικό ζήτημα αντιλαμβάνονταν κανείς τον αγώνα των Ελλήνων, Βουλγάρων και Σέρβων, για τη διεκδίκηση του ευρύτερου Μακεδονικού χώρου και κατ' επέκταση τη διαμόρφωση Ελληνικής, Βουλγαρικής ή Σερβικής ταυτότητας στο σλαβικό πληθυσμό (Σφέτας, 2018).

Στο μεσοπόλεμο με τον όρο Μακεδονικό ζήτημα εννοούνται ο Σέρβικος και Βουλγάρικος ανταγωνισμός για την ταυτότητα των Σλαβόφωνων πληθυσμών και τον έλεγχο των εδαφών της Σερβικής Μακεδονίας. Που σχετιζόταν με τις βουλγαρικές εδαφικές διεκδικήσεις.

3.5 Το Μακεδονικό μέχρι το Β' παγκόσμιο πόλεμο

Με τη λήξη του Β' Βαλκανικού πολέμου, όπου αναμετρήθηκαν παλιοί σύμμαχοι σε έναν φανατισμένο, αιματηρό και καταστροφικό πόλεμο, ο μακεδονικός γεωγραφικός χώρος με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου, μοιράστηκε μεταξύ της Ελλάδας της Βουλγαρίας και της Σερβίας, ως διαμελισμός μιας γεωγραφικής περιοχής. Στην Ελλάδα δόθηκε το μεγαλύτερο μέρος αυτού του γεωγραφικού χώρου, σε αντίθεση με τη Βουλγαρία η οποία έλαβε ένα μικρό ποσοστό των εδαφών, ενώ ένα μεγάλο κομμάτι του χώρου δόθηκε στη Σερβία (Σφέτας, 2018 · Παπαντωνίου, 2018 · Κουλούρη, 2013).

Σύμφωνα με το άρθρο 5 της συνθήκης «η οροθετική γραμμή αναχωρεί από των νέων βουλγαροσερβικών συνόρων επί της κορυφογραμμής του όρους Μπέλες, καταλήγουσα εις τας εις το Αιγαίον Πέλαγος εκβολάς του ποταμού Νέστου», ενώ

«μικτή Επιτροπή, συγκειμένη εξ ισαρίθμων εκατέρου των συμβαλλομένων Υψηλών Μερών αντιπροσώπων, επιφορτισθήσεται δέκα πέντε ημέρας μετά την υπογραφήν της παρούσης Συνθήκης να χαράξη επί του εδάφους την νέαν μεθόριον γραμμίν, συμφώνως τοις πρόσθεν συντεθειμένοις». Στο προσαρτημένο πρωτόκολλο, ορίζεται αναλυτικά η νέα μεθόριος μεταξύ Βουλγαρίας και Ελλάδος (Διβάνη, 2000).

Πραγματοποιήθηκε το πολιτικό όνειρο των Ελλήνων και των Σέρβων πολιτικών του 19^{ου} αιώνα: Ελλάδα και Σερβία απόκτησαν κοινά σύνορα. Οι ηττημένοι Βούλγαροι δεν αποδέχτηκαν τη διάσπαση της γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζουν τη Μακεδονία του Αιγαίου και τη Μακεδονία του Βαρδάρη και ως ελεύθερη περιοχή αναγνώρισαν μόνο τη Μακεδονία του Πιρίν, που τους ανήκε. Το 1912 η Σερβία εισέβαλε στη σημερινή Βόρεια Μακεδονία, προσπαθώντας να μετατρέψει τον τοπικό πληθυσμό σε σέρβικο. Αυτό προκάλεσε την αντίδραση της Βουλγαρίας, που στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο τάχθηκε υπέρ των Κεντρικών δυνάμεων, στοχεύοντας στον έλεγχο των Μακεδονικών εδαφών και του πληθυσμού τους (Σφέτας, 2020).

Το 1915 κατάφεραν οι Βούλγαροι να εισέλθουν στα εδάφη της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, στρατολογώντας τον τοπικό πληθυσμό, στο όνομα του βουλγαρισμού, με αποτέλεσμα ακόμη και μέλη της ίδιας οικογένειας να είναι σε αντίπαλο στρατό (βουλγαρικό ή σερβικό) (Σφέτας, 2019).

Στις 27 Νοεμβρίου 1919, υπογράφηκε μεταξύ των νικητριών δυνάμεων του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της Βουλγαρίας η Συνθήκη του Νεϊγύ στη Γαλλία, που αποτέλεσε για τους Βούλγαρους τη νέα εθνική καταστροφή τους, μετά την ήττα στο Β' Βαλκανικό πόλεμο το 1913 (Χασιώτης, 2012).

Σύμφωνα με τη συνθήκη του Νεϊγύ επανέρχονται τα σύνορα όπως ήταν πριν τον πόλεμο, διασφαλίζοντας το 51,6 % της Μακεδονίας στην Ελλάδα, το 10,1 % στη Βουλγαρία και το 38,3 % στο Βασίλειο Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων. Η Βουλγαρία αναγκάστηκε τότε να παραδώσει εδάφη στην Ελλάδα, στο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων και στη Ρουμανία, χάνοντας την διόδό της στο Αιγαίο πέλαγος. Το κομμάτι της Μακεδονίας που δόθηκε στους Βούλγαρους ήταν ένας εύκολος διαχειρίσιμος χώρος, αφού κατοικούνταν από Βουλγάρικο πληθυσμό, που εντάχθηκε ομαλά στις νέες συνθήκες, σε αντίθεση με τα εδάφη της υπόλοιπης Μακεδονίας που δόθηκαν στην Ελλάδα και τη Σερβία, που έπρεπε οι χώρες αυτές να ενσωματώσουν εκτός από τα εδάφη και τον πληθυσμό των περιοχών αυτών στον

εθνικό κορμό τους (Σφέτας, 2018 · Παπαντωνίου, 2018 · Τζίμας, 2007 · Χασιώτης, 2012).

Μετά τη συνθήκη του Νεϊγύ έγινε ανταλλαγή πληθυσμών, σε εφαρμογή της ειδικής ελληνοβουλγαρικής σύμβασης εθελούσιας μετανάστευσης γλωσσικών, θρησκευτικών και εθνοτικών μειονοτήτων (27 Νοεμβρίου 1919) και έτσι περισσότεροι από 50.000 Σλαβόφωνοι μαζί με άλλους 40.000, που εθελοντικά ακολούθησαν το βουλγαρικό στρατό, στο Β' Βαλκανικό Πόλεμο εγκατέλειψαν τη Μακεδονία και τη Θράκη, με αποτέλεσμα να σημειωθεί «εκμακεδονισμός» της βουλγαρικής Μακεδονίας, ενώ εγκαταστάθηκαν από τη Βουλγαρία 40.000 περίπου Έλληνες και ταυτόχρονα 800.000 περίπου Μικρασιάτες και Πόντιοι πρόσφυγες, που βοήθησαν στην ενίσχυση του ελληνικού στοιχείου (Γούναρης, 1994: 227 · Σφέτας, 2018 · Χασιώτης, 2012 · Κολιόπουλος, 2013).

Από την περίοδο αυτή και μετά πολλές διαδικασίες, ενέργειες και πρωτοβουλίες είχαν ως στόχο τη διευθέτηση θεμάτων, που ανέκυπταν και είχαν σχέση με Μακεδονικό ζήτημα (Κολιόπουλος, 2007).

Την περίοδο 1920 - 1934 εξελίσσεται μια προσπάθεια εκσερβισμού του φιλοβουλγαρικού πληθυσμού, που προκάλεσε την αντίδραση της βουλγαρικής οργάνωσης VMRO, η οποία με ορμητήριο το βουλγαρικό τμήμα της Μακεδονίας ξεκίνησε την τακτική του ανταρτοπόλεμου κατά των Σέρβων και έθεσε βραχυπρόθεσμα ζήτημα αναγνώρισης των δικαιωμάτων της βουλγαρικής μειονότητας και μακροπρόθεσμα την αυτονομία της Σερβικής Μακεδονίας (Σφέτας, 2019).

Μετά το 1929 το Βασίλειο της Σερβίας, που μετονομάστηκε σε Γιουγκοσλαβία, δε χρησιμοποιούσε, πλέον, τον όρο Μακεδονία, αλλά τον όρο Παλαιά και Νότιος Σερβία ή Βάρνταρσκα Μπανόβινα (Vardarska Banovina). Την περίοδο εκείνη αναπτύσσεται ένας ανταρτοπόλεμος μεταξύ της VMRO και των Σέρβων με το πρόσχημα ότι στη Σερβική Μακεδονία κατοικούν Βουλγάρικες μειονότητες. Η σερβική πολιτική δεν είχε αποτελέσματα, επειδή ήταν βίαια και προκαλούσε κλίμα έντασης και ανασφάλειας, ενώ δεν μπόρεσε να διασφαλίζει οικονομική και κοινωνική αναβάθμιση στην περιοχή, αποτυγχάνοντας, τελικά, στην προσπάθεια εκσερβισμού (Σφέτας, 2018 · Παπαντωνίου, 2018).

Η Ελλάδα εφάρμοσε μια ήπια πολιτική, που μόνο κατά την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά έγινε βίαια, για την αφομοίωση του σλαβόφωνου πληθυσμού, που είχε ελληνική συνείδηση ή δήλωσε νομιμοφροσύνη στην Ελλάδα, που συνέβαλε ώστε να δεχτούν την ελληνική κυριαρχία της Μακεδονίας, σε αντίθεση

με τη Σερβία, ενώ η VMRO δε συνεπλάκη με την Ελλάδα σε ανταγωνισμό ή σε ανταρτοπόλεμο (Σφέτας, 2018).

3.6 Το Μακεδονικό κατά το Β' παγκόσμιο πόλεμο

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε μια σκληρή δοκιμασία για τις βαλκανικές χώρες, που έλαβαν τμήμα της Μακεδονίας. Τελικά μέσα από τις κακουχίες και τον πόνο αυτής της κατοχής, που προκάλεσαν οι δυνάμεις του Άξονα δημιουργήθηκε μια νέα χώρα, που βρισκόταν οριακά στα σύνορα της αρχαίας Μακεδονίας (Κολιόπουλος, 2007).

Η Βουλγαρία, που επιζητά εκδίκηση για τις ήττες της το 1913 και το 1919, επιδιώκει την «απελευθέρωση» της Μακεδονίας του Αιγαίου και του Βαρδάρη και τάσσεται σύμμαχος στις δυνάμεις του Άξονα. Η επιλογή αυτή αποδείχτηκε ένα ακόμη ιστορικό λάθος της χώρας αυτής, αφού εντάχθηκε στο μέτωπο των ηττημένων του πολέμου.

Από το 1941 μέχρι το 1944 με Γερμανική παραχώρηση η Ελληνική Μακεδονία βρισκόταν υπό βουλγαρικό έλεγχο. Οι Βούλγαροι μετά την εισβολή τους στην Ελλάδα, οργάνωσαν μια σκληρή προσπάθεια εκβουλγαρισμού της περιοχής και τροποποίησης της εθνικής σύστασης του πληθυσμού, απαγορεύοντας να χρησιμοποιείται η ελληνική γλώσσα, κλείνοντας σχολεία και εκκλησίες, αντικαθιστώντας πινακίδες καταστημάτων, που ήταν γραμμένες στα ελληνικά κ.ά. Με τον τρόπο αυτό εξαναγκάστηκαν περισσότεροι από 110.000 Έλληνες να εγκαταλείψουν τις κατοικίες τους και την περιοχή, που μετατράπηκε σε βουλγαρική επαρχία με το όνομα «Μπελομόριε», ενώ οργάνωσαν μετακινήσεις πληθυσμού από τη Βουλγαρία, για την ενίσχυση του βουλγαρικού στοιχείου (Κουζινόπουλος, 2011 · Κολιόπουλος, 2013).

Οι Σλαβομακεδόνες κάτοικοι της περιοχής συνεργάστηκαν με τις δυνάμεις του Άξονα, ενώ αρκετοί συνεργάστηκαν με την ελληνική αντιστασιακή οργάνωση το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Ε.Α.Μ), που ιδρύθηκε το 1941 και τον αντάρτικο στρατό του, που συγκροτήθηκε το Φλεβάρη του 1942, τον Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (Ε.Λ.Α.Σ). Η μεγάλη άνθηση του κινήματος αντίστασης ανάγκασε τις ιταλικές στρατιωτικές αρχές, το 1943, να δημιουργήσουν ένα ένοπλο

παραστρατιωτικό σώμα που αποτελούνταν από σλαβόφωνους κατοίκους με το όνομα «Κομιτάτο», που αποτέλεσε μια πληγή για τους Έλληνες και τους σλαβόφωνους, που δεν ήθελαν να δηλώσουν Βούλγαροι. Αργότερα μετεξελίχτηκαν, με τη συμβολή των Γερμανών σε ένα σώμα, που έμεινε γνωστό ως «Οχράνα», που συμμετείχε και σε μάχες με τον ΕΛΑΣ, ακολουθώντας μια σκληρή πρακτική βίας και αντιποίνων, ως οργάνωση τρομοκρατίας με στόχο Έλληνες και ελληνόφρονες Σλαβόφωνους και προπαγάνδισε το σύνθημα της «Ανεξάρτητης Μακεδονίας» (Σφέτας, 2020).

Στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία οι Βούλγαροι εισήλθαν τον Απρίλιο του 1941 και αρχικά πολλοί κάτοικοι τους υποδέχτηκαν ως απελευθερωτές, εξαιτίας της σερβικής καταπίεσης, που βίωναν και χρησιμοποιώντας επιτροπές που συγκρότησαν από Βουλγαρομακεδόνες ξεκίνησαν μια προσπάθεια ανάκαμψης του βουλγαρικού φρονήματος και προσάρτησης της περιοχής, εκδιώκοντας τους Σέρβους από την περιοχή και ασκώντας μια υποστηρικτική πολιτική, χτίζοντας σχολεία και Πανεπιστήμια. Τελικά η αρχική αποδοχή των Βουλγάρων, εξαιτίας της αυταρχικότητας, των αυθαιρεσιών και της αλαζονικής συμπεριφοράς τους έκαναν τους περισσότερους Σλαβομακεδόνες να τους βλέπουν, όπως και τους Σέρβους, με έκδηλη δυσαρέσκεια και απογοήτευση, ως κατακτητές (Σφέτας, 2019 · Κολιόπουλος, 2013).

Αυτή τη περίοδο κάνει την εμφάνιση του ο Ιωσήφ Μπρόζ, γνωστός με το ψευδώνυμο Τίτο (1892 - 1980), ο ηγέτης των κομμουνιστών που επικράτησαν στη σύγκρουση με την κροατική οργάνωση Ουστάσε (Ustase) και τους Σέρβους εθνικιστές, ο οποίος ήταν η αδιαφιλονίκητη ηγετική φυσιογνωμία στη Γιουγκοσλαβία, που ανέλαβε να οργανώσει το αντιστασιακό κίνημα, απέναντι στις δυνάμεις του Άξονα, αλλά και αργότερα (Σιούσιουρας, 2010).

Η προοπτική ήττας των δυνάμεων του Άξονα, ευνόησε την πολιτική του Κομμουνιστικού Κόμματος Γιουγκοσλαβίας (ΚΚΓ). Το Μάρτη του 1943 ιδρύεται Κομμουνιστικό Κόμμα Μακεδονίας (ΚΚΜ) και ενισχύονται τα παρτιζάνικα τμήματα, που αποτελούσαν ένα από τα ισχυρότερα αντιστασιακά κινήματα της Ευρώπης. Ο σλαβομακεδονισμός, ως η μοναδική συνεκτική εθνική επιλογή κερδίζει έδαφος, αφού η Βουλγαρία καταγράφεται ως μια ηττημένη χώρα και αναδεικνύεται ο μεγάλος στόχος, όπως αποτυπώθηκε σε σχετικά έγγραφα του ΚΚΜ και του Γενικού επιτελείου της Γιουγκοσλαβίας η «ενοποίηση του Μακεδονικού λαού, η ένωση και των τριών τμημάτων της Μακεδονίας σε ένα κράτος». Εκείνο που ήταν σε αναζήτηση ήταν αν θα αποτελούσε τμήμα μιας κομμουνιστικής γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας ή ένα

ενιαίο και ανεξάρτητο κράτος χωρίς μεταβολή του πολιτικο-κοινωνικού συστήματος (Σφέτας, 2019).

Ο στόχος του Τίτο στη Σερβική Μακεδονία ήταν η αντιμετώπιση και η εξάλειψη κάθε έννοιας και διάθεσης φιλικής στάσης απέναντι στη Βουλγαρία, ενώ αργότερα θα επιδιωκόταν η ένταξη και του βουλγαρικού και τμημάτων του ελληνικού τμήματος της Μακεδονίας εντός της νέας Γιουγκοσλαβίας, ή αν αυτό ήταν ανέφικτο, την ίδρυση μιας Ενιαίας και Ανεξάρτητης Μακεδονίας εκτός αυτής (Σφέτας, 2019).

Στις 29 Νοεμβρίου 1943 συγκλήθηκε στο Γιάιτσε (Jajce) της Βοσνίας συντακτική συνέλευση στην οποία έγινε για πρώτη φορά λόγος στη «μακεδονική εθνότητα» και πάρθηκε απόφαση για την ίδρυση αυτόνομου Μακεδονικού κράτους στα πλαίσια της Γιουγκοσλαβικής Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας με το όνομα «Λαϊκή Δημοκρατία της «Μακεδονίας». Τα όριά της θεωρητικά ξεπερνούσαν το γιουγκοσλαβικό τμήμα, αφού ορίστηκαν εκπρόσωποι της ελληνικής και της βουλγαρικής Μακεδονίας (Μάρτης, 2007: 149 · Σφέτας, 2018 · Ηρακλείδης, 2019: 140).

Την περίοδο αυτή ιδρύεται το Σλαβομακεδονικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Σ.Ν.Ο.Φ), στην Καστοριά και στη Φλώρινα, που είχε ως στόχο τον αφοπλισμό και την οργάνωση των Σλαβόφωνων χωρικών και η δημιουργία σλαβομακεδονικής εθνικής συνείδησης *«με καταπολέμηση του φιλοβουλγαρισμού και του γραικομανισμού»* (Σφέτας, 2018 · Τζίμας, 2007).

Στις 2 Αυγούστου 1944 επέτειο της εξέγερσης του Ίλιντεν συγκαλείται στο μοναστήρι Πρόχωρ Πτσίνσκυ, κοντά στο Κουμάνοβο η Αντιφασιστική Συνέλευση της Λαϊκής Απελευθέρωσης της Μακεδονίας, οπότε ιδρύεται η Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας, ενώ αναγνωρίζεται η μακεδονική ως επίσημη γλώσσα και ορίζεται ως απώτερος στόχος η ενότητα των ξεχωριστών τμημάτων της Μακεδονίας ως τμήμα της Γιουγκοσλαβίας ή ως μιας ενιαίας και ανεξάρτητης Μακεδονίας. Ως στρατηγική επιδίωξη εκφραζόταν η ανάγκη της ένωσης ολόκληρου του Μακεδονικού έθνους, με δικαίωμα στην αυτοδιάθεση. Αυτό γινόταν για την αποφυγή του εδαφικού ανταγωνισμού και την προστασία της Γιουγκοσλαβίας από τις βουλγαρικές διεκδικήσεις και την εξεύρεση διόδου προς τη θάλασσα, με την εκδήλωση χαρακτηριστικών αλτρωτισμού και μεγαλοϊδεατισμού σε βάρος της Ελλάδας και της Βουλγαρίας (Γραμμένος, 2018 · Σφέτας, 2019).

Για την Ελλάδα το νέο πολιτικό μόρφωμα, που δεν ήταν προϊόν παρθενογένεσης, δεν προκάλεσε πρόβλημα μόνο για την κλοπή του πολιτισμού και της ιστορίας των

αρχαίων Μακεδόνων, αλλά αποτελούσε και γενικότερη συνοριακή απειλή, που εντάθηκε όταν η Γιουγκοσλαβία και η Βουλγαρία, στη Διάσκεψη του Μπλεντ, τον Αύγουστο του 1947, συμφώνησαν για το μέλλον της Μακεδονίας, για τη δημιουργία μιας ομόσπονδης Μακεδονίας όπου θα περιλαμβάνονταν το γιουγκοσλαβικό, το βουλγαρικό και το ελληνικό κομμάτι. Οι «Μακεντόντσι» (Makedontsi) ήταν ένα έθνος χωρίς παρελθόν, που χρησιμοποίησε ως συστατικό για τη συγκρότησή του την ιστορία της Μακεδονίας, που είχε διανεμηθεί στις γύρω διαμορφωμένες χώρες και με δανεικά στοιχεία των γλωσσών της περιοχής, προικοδοτήθηκε με μια όσο γινόταν διακριτή σλαβική γλώσσα σλαβική και «δική» του ιστορία και πολιτισμό (Κολιόπουλος, 2007β · Κολιόπουλος, 2013).

Μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο το θέμα απόκτησε άλλη διάσταση, αφού μετατράπηκε σε ένα γιουγκοσλαβικό ζήτημα, που αφορούσε τη διαμόρφωση μιας σλαβομακεδονικής ταυτότητας, στην Ομοσπονδία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, εντός της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και τη γενικότερη της χώρας (Σφέτας, 2018).

Το 1944 υπογράφηκε σύμφωνο στις Καρυδιές Πέλλας μεταξύ του Σ.Ν.Ο.Φ και του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ), σύμφωνα με το οποίο το Ε.Α.Μ και το Σλαβομακεδονικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο συνιστούν αυτόνομο Μακεδονικό κράτος με οργάνωση που παρέπεμπε σε σοβιετικό μοντέλο, που θα τεθεί στην προστασία της ΕΣΣΔ. (Νικολάου, 1996: 415). Το αποτέλεσμα του ελληνικού εμφυλίου με την επικράτηση του εθνικού στρατού έβαλε τέλος σε αυτό το εγχείρημα (Μαζάουερ, 2009: 220).

Ο επεκτατισμός του Τίτο την περίοδο 1944-1948 δεν προσανατολιζόταν μόνο στη Μακεδονία του Πιρίν, αλλά και στη Μακεδονία του Αιγαίου. Μάλιστα σε επιφυλλίδα του Γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος τον Αύγουστο του 1946, αναφέρεται ότι οι Μακεδόνες που αγωνίστηκαν με τις παρτιζάνικες μονάδες επιθυμούν την ένωσή τους με τη Μακεδονική Γιουγκοσλαβία και ότι η Ελλάδα κατέχει παράνομα τα εδάφη της Ελληνικής Μακεδονίας και δεν έχει δικαιώματα στη Μακεδονία του Αιγαίου και ότι ο Μακεδονικός λαός μάχεται για την ένωση με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Το 1948 δημιουργήθηκε ρήξη στις σχέσεις ΕΣΣΔ – Γιουγκοσλαβίας, με αποτέλεσμα να μην υλοποιηθεί η συμφωνία του Μπλεντ. Ο Στάλιν έβαλε τέλος στα σχέδια του Τίτο, ο οποίος επικεντρώθηκε στη δημιουργία της «μακεδονικής

εθνότητας», που διαμόρφωσε πια δική της γλώσσα, δική της ιστορία και δική της εκκλησία (Σιούσιουρας, 2010).

3.7 Το Μακεδονικό κατά τον ψυχρό πόλεμο

Με τη λήξη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου το Μακεδονικό δεν αποτελούσε από τα κυριότερα ζητήματα για την Ελλάδα και μπήκε σε δεύτερη μοίρα, αν και τις δεκαετίες του 1950 και 1960 στην πραγματικότητα απασχολούσε και ανησυχούσε την ελληνική πλευρά, εξαιτίας της αμείωτης αντιπαράθεσης μεταξύ Δυτικών και Ανατολικών δυνάμεων, γεγονός, που προκαλούσε φόβο για τα εδάφη και τον πληθυσμό της Βόρειας Ελλάδας (Σφέτας, 2019β ·Μπότσιου, 2018).

Το διάστημα του ψυχρού πολέμου ελαττώθηκαν οι εθνικές αντιπαραθέσεις και μειώθηκε η επιθετικότητα του αλτρωτικού Μακεδονισμού, χωρίς, όμως, να εξαλειφθεί ως ζήτημα αφού το συντηρούσε η Γιουγκοσλαβία, η οποία αποτελούσε τον αντάρτη του σοβιετικού μπλοκ και διατηρούσε σχέσεις και με τις δύο Υπερδυνάμεις, ενώ παράλληλα διατηρούσε μεγάλη επιρροή στον ΟΗΕ με την πρωταγωνιστική συμμετοχή της στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Η προτεραιότητα της Ελλάδας εκείνη την περίοδο ήταν το Κυπριακό και οι σοβαρές απειλές της Τουρκίας και του σοβιετικού μπλοκ από τη δεκαετία του 1950 (Μπότσιου, 2018).

Το 1950 - 51 ομαλοποιήθηκαν οι σχέσεις Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας και η γειτονική χώρα δεν προέβαλε εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της ελληνικής Μακεδονίας και έδειχνε να μη θέλει ανάμιξη στις υποθέσεις της Ελλάδας, εγκαινιάζοντας ένα πλαίσιο αμυντικού χώρου. Για λόγους εσωτερικής πολιτικής κατανάλωσης, περιστασιακά έφερνε στο προσκήνιο ζήτημα «μακεδονικής» μειονότητας στην Ελλάδα, χωρίς όμως να το διασυνδέει με την εξέλιξη των διμερών σχέσεών της. Την ίδια περίοδο η Ελλάδα διαμαρτυρόταν για την εγκατάσταση Σλαβόφωνων προσφύγων στα νότια τμήματα της «Ομόσπονδης Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», χωρίς γενικά να προκαλούνται εντάσεις και οι διμερείς σχέσεις αναπτύσσονταν ικανοποιητικά (Σφέτας, 2019β). Γενικότερα το θέμα αυτό παρουσίαζε αυξομειώσεις στην έντασή του και εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τις σχέσεις Γιουγκοσλαβίας - ΕΣΣΔ. Το 1953-54 οι καλές εξελίξεις, που υπήρξαν

ανάμεσα στις δύο χώρες πήραν υπόσταση με την Συμφωνία Φιλίας και Συνεργασίας και συμμαχικού αμυντικού Συμφώνου που υπόγραψαν Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία και Τουρκία, που αποτελούσε και το σύνδεσμο της Γιουγκοσλαβίας με το ΝΑΤΟ (Μπότσιου, 2018)

Το Σύμφωνο αυτό έγινε ανενεργό, λόγω της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης στο ζήτημα του κυπριακού μετά το 1955, αλλά και εξαιτίας της επαναφοράς του ζητήματος της «Μακεδονίας» από τη Γιουγκοσλαβία, που επηρεαζόταν από την τακτική της ΕΣΣΔ να ενισχύει την ιδέα συγκρότησης Μακεδονικού έθνους και εθνικής μακεδονικής γλώσσας, με την αξιοποίηση ιστορικών και γλωσσολόγων. Το 1965 για πρώτη φορά έθεσε άμεσα θέμα «Μακεδονικής μειονότητας» στην Ελλάδα, ζήτημα που απέρριψε και διαχρονικά απέρριπταν όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις (Μπότσιου, 2018).

Το 1963 ο Βούλγαρος κομμουνιστής ηγέτης, Τόντωρ Ζίφκωφ αποφάσισε να χαράξει μια σταθερή πολιτική στο Μακεδονικό ζήτημα βάζοντας το σε μια ρεαλιστική βάση για το νεοεμφανιζόμενο «μακεδονικό έθνος» δεν προέκυπταν αντιστοιχίσεις με ιστορικές σχέσεις με μακεδόνες στην αρχαιότητα ή αργότερα. Είχαν, όμως, δημιουργηθεί προϋποθέσεις για τη μετάλλαξη των Βουλγάρων σε «Μακεδόνες» επειδή στο σερβικό τμήμα της Μακεδονίας, ο πληθυσμός έκανε χρήση του όρου αυτού, για να προφυλάσσεται από τη σερβική καταπίεση, ταυτίζοντας, τελικά, την τύχη με αυτή των άλλων λαών της Γιουγκοσλαβίας (Σφέτας, 2019β).

Την περίοδο της δικτατορικού καθεστώτος στην Ελλάδα προκλήθηκε μια στασιμότητα στις σχέσεις των δύο χωρών, περίοδος που συμπίπτει χρονικά με τη μεγαλύτερη αυτονομία των Σκοπίων από το Βελιγράδι. Η ελληνική πλευρά είχε μια τακτική αντιπαλότητας, λόγω της στάσης της Γιουγκοσλαβίας στον ελληνικό εμφύλιο, αλλά και την προβολή εδαφικών διεκδικήσεων διαστάσεις που αναδεικνύονταν συνέχεια μέσα στην αντικομμουνιστική, αντισλαβική φρασεολογία, που περιέγραφε τη γειτονική χώρα, ως επικίνδυνη (Σφέτας, 2019β). Τον Ιούλιο του 1967 ανακηρύχτηκε η σχισματική «Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Μακεδονική Εκκλησία» της Ομόσπονδης Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, που όπως ήταν αναμενόμενο δημιούργησε πολύ μεγάλες αντιδράσεις στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία, αφού φαίνεται ότι στόχος της ήταν η στήριξη της σλαβομακεδονικής εθνογένεσης. Τη σχηματιστική εκκλησία αποκήρυξε λίγους μήνες μετά η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, χαρακτηρίζοντάς την αντικανονική και

άθεση, στάση που βρήκε ανταπόκριση σε όλο τον ορθόδοξο κόσμο που δεν την αναγνώρισε, αφού παρέβηκε τους ιερούς κανόνες της εκκλησίας (Σφέτας, 2019β).

Το 1968 η Βουλγαρία ανέβασε τους τόνους της έναντι της Γιουγκοσλαβίας. Ο Τίτο καταδίκασε τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία και κατηγόρησε έμμεσα τη ΕΣΣΔ για ηγεμονικές τάσεις, ενώ η Βουλγαρία είχε συμμετάσχει στην εισβολή του Συμφώνου της Βαρσοβίας. (Σφέτας, 2019β).

Από τον Ιούλιο του 1974 με την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στην Ελλάδα οι σχέσεις των δύο χωρών βελτιώθηκαν, αφού στόχος της κυβέρνησης Καραμανλή, ήταν η εξασφάλιση συμμαχιών στο Κυπριακό και στις διαφορές με την Τουρκία, όπου πέτυχε να εξασφαλίσει την αναγκαία σύγκληση, αν και η γιουγκοσλαβική πλευρά ανέσυρε το ζήτημα της «μακεδονικής» μειονότητας στην Ελλάδα, κάτι που αρνήθηκε να συζητήσει η Ελλάδα (Σφέτας, 2019β).

Το 1976 υπήρξε συμφωνία Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας για στρατιωτική συνεργασία, σε σχέση με τις απειλές της Τουρκίας για την πρώτη και το ενδεχόμενο σοβιετικής επίθεσης για τη δεύτερη. Το 1978 προέκυψε μια νέα κρίση στις βουλγαρογιουγκοσλαβικές σχέσεις, αφού εξαιτίας των εορταστικών εκδηλώσεων στη Βουλγαρία για τα 100 χρόνια από την ίδρυση του βουλγαρικού κράτους, αναδείχτηκαν θέματα Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου και Μακεδονίας. Η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) κατηγόρησε τη βουλγαρική ηγεσία για αναβίωση του μεγαλοϊδεατισμού του Αγίου Στεφάνου και για έγερση εδαφικών διεκδικήσεων. Από το 1981, μετά το θάνατο του Τίτο, οι τόνοι της βουλγαρογιουγκοσλαβικής διένεξης για το Μακεδονικό έπεφταν, αφού η Γιουγκοσλαβία αντιμετώπιζε σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και δε θεωρούσε, πλέον, την αναγνώριση μακεδονικής μειονότητας από τη Βουλγαρία ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη των σχέσεών τους (Σφέτας, 2019β).

Οι εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία που οδήγησαν στη διάλυσή της δεν ικανοποιούσαν την Ελλάδα, αφού διατάρασσαν γενικότερα τις ισορροπίες στα Βαλκάνια και οδήγησαν στην ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους της ΠΓΔΜ με συνταγματικό όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας», το οποίο πασχίζει να ενισχύσει την υπόστασή του. Η διένεξη της Ελλάδας με τη γειτονική μικρή χώρα μετατράπηκε από ζήτημα εδαφικών διεκδικήσεων του παρελθόντος σε ζήτημα οριοθέτησης ταυτοτήτων, ελληνισμού και σλαβισμού, με τις αντίστοιχες πολιτιστικές και πολιτικές διαστάσεις (Σφέτας, 2019β).

3.8 Το Μακεδονικό κατά την περίοδο από το 1990 μέχρι σήμερα

Η κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ και ο τερματισμός του Ψυχρού πολέμου δρομολογούν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τη γέννηση του ενδιαφέροντος από χώρες που επένδυναν στις εξελίξεις στην περιοχή (Δυτική Ευρώπη, ΗΠΑ, Τουρκία και Ρωσία), για τα Βαλκάνια, δημιουργώντας παράλληλα προσδοκίες για την αλλαγή στις επιρροές ή ακόμη και εδαφικές διεκδικήσεις, με αποτέλεσμα τελικά να γίνουν και ΝΑΤΟϊκές επεμβάσεις. Την περίοδο αυτή παρέχεται μία ευκαιρία στην Ελλάδα να διαδραματίσει το ρόλο ενός σταθεροποιητικού παράγοντα στα Βαλκάνια, εξαιτίας των πλεονεκτημάτων της, ως δυτικής δημοκρατικής χώρας με καλή οικονομία, σε σχέση με τις υπόλοιπες των Βαλκανίων που βίωναν οικονομική υπανάπτυξη και πολιτική και κοινωνική αστάθεια (Μπότσιου, 2018)

Τα γενικότερα ζητήματα αποσχίσεων και αναγνώρισεων νέων ανεξάρτητων κρατών στη Γιουγκοσλαβία την περίοδο αυτή μείωσαν τις αντιδράσεις της Ελλάδας για την αναγνώριση της «Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», ως ανεξάρτητο κράτος με το συνταγματικό όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και σχετικά στοιχεία που δεν μπορούσαν να κρύψουν τον αλυτρωτισμό κατά της Ελλάδας (την εθνότητα, την ταυτότητα, τη γλώσσα, τα εθνικά σύμβολα κ.λπ.), κάτι που έφερε σε δύσκολη θέση την Ελλάδα και προκάλεσε βαθύ ρήγμα στις σχέσεις της με την ΠΓΔΜ (Μπότσιου, 2018)

Στις 9 Ιανουαρίου 1992 η ΠΓΔΜ κατέθεσε αίτημα να ενταχθεί στον ΟΗΕ, με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Στις 15 Ιανουαρίου 1992 η επιτροπή διαιτησίας της ΕΟΚ έκρινε ότι η χώρα είχε τις προϋποθέσεις για να αναγνωριστεί και η Βουλγαρία προσέτρεξε να την αναγνωρίσει με το συνταγματικό της όνομα. Τον Απρίλιο του 1992 ο Υπουργός Εξωτερικών της Πορτογαλίας Ζοάο Ντε Ντέους Πινέιρο παρουσίασε το γνωστό «πακέτο Πινέιρο» στο Συμβούλιο Υπουργών της ΕΟΚ με την πρότασή του, για τις αναγκαίες αλλαγές στο σύνταγμα και την αναγνώριση της χώρας με σύνθετη ονομασία. Συγκεκριμένα ο Πινέιρο, ως πρόταση που θεωρούσε ότι θα γίνει δεκτή και από τις δύο πλευρές πρότεινε το όνομα Νέα Μακεδονία. Την πρόταση, που αποδεχόταν η πλευρά της ΠΓΔΜ απέρριψε η Ελλάδα.

Τον Απρίλιο του 1993 τα Σκόπια έγιναν δεκτά στον ΟΗΕ, με προσωρινό όνομα το ΠΓΔΜ, ενώ τότε ξεκίνησε μια πολύχρονη διαδικασία διευθέτησης των διαφωνιών των δύο χωρών. Οι μεσολαβητές του ΟΗΕ Σάιρους Βανς και Λόρδος Όουεν, παρουσίασαν ένα προσχέδιο συνθήκης που ως βασική πρόταση περιελάμβανε την ονομασία «Nova Makedonija», ονομασία στη σλαβική (αμετάφραστη) εκδοχή, χωρίς συσχέτιση της χώρας αυτής με αρχαίες, ελληνικές καταβολές. Η νέα πρόταση απορρίφθηκε αν και στην Ελλάδα πολλοί έβρισκαν θετικά στοιχεία, κυρίως, εξαιτίας του γενικότερου κλίματος στη χώρα την περίοδο εκείνη (Τζιαμπίρης, 2005).

Το κλίμα αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο χωρών εντείνεται και υποδαυλίζεται συνεχώς. Το 1993, η κυβέρνηση Παπανδρέου, σκληραίνει τη στάση της Ελλάδας και αρνείται κάθε επικοινωνία με τη γειτονική χώρα, επιβάλλοντας το 1994 ένα σκληρό και γενικευμένο εμπάργκο, που περιλάμβανε το κλείσιμο του Γενικού Προξενείου στα Σκόπια, την απαγόρευση διακίνησης αγαθών στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης (και όχι μόνο) από και προς την ΠΓΔΜ, διατηρώντας μόνο τη διακίνηση φαρμάκων και τροφίμων για ανθρωπιστικούς λόγους (Τζιαμπίρης, 2005).

Η κίνηση αυτή της Ελλάδας αν και καταφέρνει να επανατοποθετήσει το ονοματολογικό ζήτημα, προκάλεσε την αρνητική στάση της διεθνούς κοινότητας. Τον Απρίλιο του 1994, η Επιτροπή της Ε.Ε παρέπεμψε την Ελλάδα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, για το εμπάργκο, το οποίο, αποφάνθηκε θετικά για τη χώρα μας και δεν αποδέχτηκε την εισήγηση της επιτροπής και το αίτημα, για τη λήψη μέτρων (Τζιαμπίρης, 2005).

Το εμπάργκο σταμάτησε λίγους μήνες αργότερα με την Ενδιάμεση Συμφωνία της Νέας Υόρκης, που συνομολόγησαν Ελλάδα και ΠΓΔΜ, στις 13 Σεπτεμβρίου του 1995, η οποία και ήταν αποτέλεσμα των πιέσεων των ΗΠΑ και προς τις δύο πλευρές. Η συμφωνία αυτή αποτέλεσε κρίσιμο σημείο, για την προσέγγιση και την εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών. Η ενδιάμεση Συμφωνία συνέβαλε στην εξομάλυνση και στη σταθεροποίηση των διμερών σχέσεων, αφού πρόσφερε και στις δύο πλευρές σημαντικά οφέλη και πλεονεκτήματα και διευθέτησε πολλά διμερή θέματα με αμοιβαίους συμβιβασμούς, θέτοντας το θέμα της ονομασίας στο περιθώριο. Η Ελλάδα πέτυχε την αλλαγή της σημαίας της ΠΓΔΜ και την αποσαφήνιση και ερμηνεία διατάξεων του Συντάγματος της ΠΓΔΜ και η γειτονική χώρα κέρδισε τη διεθνή αναγνώριση και πέτυχε τη λήξη του οδυνηρού οικονομικού εμπάργκο, αποσπώντας παράλληλα τη δέσμευση ότι η Ελλάδα δε θα εμπόδιζε τις προσπάθειες της νέας αυτής δημοκρατίας να ενταχθεί σε διεθνείς οργανισμούς και

θεσμούς, αν και η εξέλιξη αυτή σχετίζεται πλέον με τη λύση του προβλήματος της ονομασίας (Τζιαμπίρης, 2005· Μπότσιου, 2018· Newsbeast, 2015).

Τα επόμενα χρόνια υπήρξε μεγάλη βελτίωση στις σχέσεις των δύο χωρών. Η Ελλάδα έγινε σημαντικός εμπορικός συνεργάτης και η χώρα με τις περισσότερες επενδύσεις στη ΠΓΔΜ, ενώ το 2000 υπογράφηκε στρατιωτική συμφωνία με την ΠΓΔΜ, για θέματα διοικητικά, συνοριακά και παραγωγής εξοπλισμών (Τζιαμπίρης, 2005).

3.9 Η διένεξη μεταξύ Αθήνας και Σκοπίων

Έχει αναδειχτεί με τον πιο εύγλωττο τρόπο ότι το Μακεδονικό είναι ένα από τα παλιότερα πολιτικά ζητήματα, που με τη πάροδο του χρόνου απέκτησε διάφορες μορφές, μα το συστατικό του παραμένει αναλλοίωτο και αφορά τη διαχρονική προσπάθεια Ελλάδας, Βουλγαρίας και Σερβίας να θέσουν στην επιρροή τους το σλαβόφωνο πληθυσμό που κατοικούσε στα εδάφη της Μακεδονίας, ενώ προσδοκία των πληθυσμού αυτού ήταν η ανεξαρτησία και η δημιουργία δικού του ανεξάρτητου κράτους.

Οι διενέξεις που προκλήθηκαν αφορούν τις διαφωνίες Αθήνας - Σκοπίων και Σκοπίων - Σόφιας, που είναι οξύτερη και δυσκολότερη στη διευθέτησή της. Η γεωγραφική έκταση της Μακεδονίας είναι συγκεκριμένη και είναι χωρισμένη στα εδάφη τριών κρατών. Αυτή είναι η αφετηρία για την επίλυση της διένεξης Αθήνας – Σκοπίων, αφού υπάρχουν περιπτώσεις στον κόσμο με σύνθετη ονομασία μεταξύ γειτονικών περιοχών, όπως η Μογγολία και η Εσωτερική Μογγολία στην Κίνα, το Μπαγκλαντές (χώρα των Βεγγάλων) και η Δυτική Βεγγάλη στις Ινδίες, η Ιρλανδία και η Βόρεια Ιρλανδία στη Βρετανία, το Μεξικό και το Νέο Μεξικό στις ΗΠΑ, Μεγάλη Βρετανία και Βρετάνη στη Γαλλία (Ηρακλείδης, 2018).

Το Μακεδονικό, ως ελληνικό εθνικό θέμα πέρασε από επτά χρονικές φάσεις, σύμφωνα με τον Ηρακλείδη (2019: 13), που συνοπτικά είναι:

1870 - 1903: θρησκευτική και πολιτιστική - εκπαιδευτική διένεξη μεταξύ Ελλάδας, Βουλγαρίας και Σερβίας.

1904 - 1908: ελληνικός «Μακεδονικός αγώνας» και σύγκρουση, κυρίως, με τη Βουλγαρία.

1912 - 1913: Βαλκανικοί πόλεμοι με κατάκτηση σχεδόν του συνόλου της ιστορικής Μακεδονίας από την Ελλάδα.

1914 - 1940: προσπάθεια εξασφάλισης εθνικής ομοιογένειας στην ελληνική Μακεδονία.

1945 - 1949: το Μακεδονικό την περίοδο του ελληνικού εμφυλίου.

1950 - 1989: υποτονικότητα στο Μακεδονικό στο πλαίσιο του ψυχρού πολέμου.

1990 - 2018: η πρόσφατη διένεξη Ελλάδας - Βόρειας Μακεδονίας.

Προκαλεί ερωτήματα σε πολλές χώρες και ιδιαίτερα στα φιλελεύθερα δυτικά κράτη, που πιστεύουν ότι ο αυτοπροσδιορισμός αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα, όπως και στις χώρες το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, γιατί το όνομα της γειτονικής χώρας παρέμενε από το 1991 μέχρι το 2018 μια διένεξη χωρίς λύση. Είναι γνωστό, βέβαια, ότι η αρχική άρνηση και το αδιέξοδο προκλήθηκε από τη στάση της Ελλάδας, ενώ μετά την πρώτη πενταετία η αδιαλλαξία πήγαζε από τη θέση του εθνικιστικού κόμματος VMRO στην ΠΓΔΜ (Σφέτας, 2019β).

Βέβαια η διαφωνία και η διένεξη Αθήνας - Σκοπίων δεν αποτελούν μια παραδοσιακή αλτρωτική διαφωνία, που σχετίζεται με σύνορα, αλλά αφορά με μια αντιπαράθεση εθνικών αφηγήσεων και ταυτοτήτων, που έφεραν στο προσκήνιο συγκρούσεις του παρελθόντος και τις ισχυρές διαφωνίες για την εθνότητα των αρχαίων Μακεδόνων, σχετίζοντάς τα με την οικειοποίηση του ονόματος Μακεδονία. Παράλληλα τα ίδια χαρακτηριστικά έχει και η διένεξη Σόφιας - Σκοπίων, που κι αυτή αφορά σε διάσταση και σύγκρουση εθνικών αφηγήσεων και ταυτοτήτων, που είναι πιο βαθιά και πιο δύσκολη στην επίλυση της (Ηρακλείδης, 2019β).

Το Σύμφωνο Φιλίας, Καλής Γειτονίας και Συνεργασίας που υπόγραψαν Βουλγαρία και Βόρεια Μακεδονία, τον Ιούλιο του 2017, συνέβαλε στη δρομολόγηση λύσεων σε πολλά προβλήματα στην περιοχή, που σχετίζεται με την ιστορία και την εκπαίδευση. Οι «διαφορές» των δύο χωρών που σηματοδοτούν τα εθνικά ιστορικά αφηγήματα είναι έντονες και πολύ ευρύτερες από ότι αυτές που αναδείχτηκαν ανάμεσα στο ελληνικό και σλαβομακεδονικό αφήγημα για την Αρχαία Μακεδονία (Λυμπεράτος, 2019)

Η γενικότερη αρνητική ελληνική στάση προκάλεσε την παγκόσμια κατακραυγή, αφού δεν μπορούσε να γίνει κατανοητή μια στάση παρέμβασης ενός κράτους στην ονομασία ενός ανεξάρτητου κράτους, ιδιαίτερα όταν δεν είχε σχέση με το δικό του. Στο πεδίο αυτό η γειτονική χώρα κέρδιζε την παγκόσμια συμπάθεια και κατανόηση,

για αυτό και αποτελεί επιτυχία για την Ελλάδα η διατήρηση του θέματος μέχρι το 2017.

Οι λόγοι της ελληνικής στάσης διακρίνονται σε φανερούς και κρυφούς. Οι προφανείς και ευδιάκριτοι λόγοι αφορούν στις βλέψεις της γειτονικής χώρας στην ελληνική Μακεδονία και στην προσπάθειά της να ταυτιστεί με την ελληνική πολιτισμική κληρονομιά, προσδιορίζοντας την καταγωγή των κατοίκων της ως απογόνους των αρχαίων ελλήνων μακεδόνων. Οι κρυφοί λόγοι σχετίζονται με την άρνηση της αναγνώρισης σλαβομακεδονικής εθνοτικής ή γλωσσικής ομάδας στην περιοχή της ελληνικής Μακεδονίας. Η ανησυχία και η άρνηση της ελληνικής πλευράς συνδυάζεται με το γεγονός ότι οι πιο πολλοί από τους σημερινούς κατοίκους της Μακεδονίας δεν είναι αυτόχθονες, αλλά είναι πρόσφυγες ή απόγονοί τους από τη Μικρά Ασία.

Με το πέρασμα του χρόνου και όσο επικρατούσε το αρνητικό κλίμα για τη λύση του ζητήματος τόσο εδραιωνόταν διεθνώς το όνομα Μακεδονία, με την αναγνώριση 140 κρατών, από τα οποία τα 120 με το συνταγματική της ονομασία, «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και μόνο από 17 με το όνομα ΠΓΔΜ.

Τέταρτη ενότητα: Οι γεωπολιτικές διαστάσεις στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων

4.1 Η γεωπολιτική των Βαλκανίων

Η περιοχή των Βαλκανίων βρίσκεται σε σπουδαία, κομβικής σημασίας γεωστρατηγική θέση, αφού αποτελεί το σταυροδρόμι της συνάντησης τριών ηπείρων και δύο πολύ σημαντικών θαλασσών (Εύξεινος Πόντος, Μεσόγειος) με τεράστια γεωπολιτική σημασία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το διαρκή ανταγωνισμό και τη διεκδίκηση των βαλκανικών χωρών στη συνεχή αντιπαράθεση Ανατολής - Δύσης. Η περιοχή, που περιλαμβάνει γεωγραφικά τα Βαλκάνια και τη Μικρά Ασία, ήταν διαχρονικά η δίοδος που έλεγχε τους κυριότερους εμπορικούς και στρατηγικούς δρόμους, ανάμεσα στις μεγάλες δημογραφικές εστίες, που διαθέτει η ευρασιατική ήπειρος (Ευρώπη με Ινδία, Κίνα κ.ά) και αυτούς, που συνδέουν την Ανατολική Μεσόγειο με την Κεντρική Ευρώπη (Πρεβελάκης, 2018 · Καρατουλιώτης, 2019).

Η Βαλκανική ιστορικά, ως νευραλγικό σημείο της ευρασιατικής περιμέτρου αποτέλεσε έναν κυματοθραύστη των κινδύνων από τις εισβολές λαών της Ανατολής και του Βορρά, ενώ η Οθωμανική Αυτοκρατορία, ως διαχειριστής των στενών, απόκτησε μεγάλη ισχύ με την κατάληψη της βαλκανικής, το στρατηγικό σημείο, που απομονώνει την Ευρασία από τη Μεσόγειο. Παράλληλα η βαλκανική διαδραμάτισε καίριο ρόλο στην επιβολή των γεωπολιτικών και πολιτικών συμφερόντων και της διεύρυνσης των ζωτικών συμφερόντων της Ευρώπης (Καρατουλιώτης, 2019).

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη συγκρότηση και ενίσχυση της ενιαίας Ευρώπης οι γεωπολιτικές αλλαγές μετέτρεψαν και πάλι το σταυροδρόμι της βαλκανικής λειτουργικό και κρίσιμο. Ο κυριότερος λόγος αυτής της εξέλιξης σχετίζεται με την αλματώδη ανάπτυξη της Κίνας, που μετατοπίζει το κέντρο βάρους του παγκόσμιου εμπορίου και της οικονομίας και της ανάγκης διασύνδεσής της με την ευρωπαϊκή ήπειρο (Πρεβελάκης, 2018)

Οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν τα Βαλκάνια (Τσιριγώτης, 2019 · Δρίβας, 2018 · Τσαίλας, 2019 · Μάιερ, 2020 · Στάμκος, 2018), συνοπτικά είναι:

1. Το ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός της Ευρώπης για την περιοχή έχει ατονήσει, εξαιτίας των οικονομικών συνθηκών και της ύφεσης, που καθιστά αδύνατη,

πλέον, την οικονομική ενίσχυση των Βαλκανίων κάτι που παραπέμπεται για γεωπολιτικούς λόγους στο μέλλον

2. Η ρωσική παρέμβαση, που επιχειρεί να εμποδίσει την προώθηση της ένταξης των χωρών των Βαλκανίων στο NATO και την Ε.Ε. Γεωπολιτικός στόχος της Ρωσίας είναι η επένδυση στη Βαλκανική Χερσόνησο, θέλοντας να παίξει σύνθετο ρόλο μεταξύ των Μεγάλων και των περιφερειακών Δυνάμεων. Η αποτυχία της να εμποδίσει και να αντλήσει επιρροή στην επέκταση του NATO στα Βαλκάνια την οδηγεί στο μονόδρομο της στήριξης του παραδοσιακού συμμάχου της της Σερβίας και την ενίσχυση της γεωπολιτικής εισόδου της στα Βαλκάνια, με εργαλεία την πολιτική στην ενέργεια, τους αγωγούς αερίου και την αγορά εταιριών ενέργειας κ.ά (Στάμκος, 2018 · Τσιριγώτης, 2019).
3. Η Κίνα, προσφέρει χρηματοδότηση με αυστηρά κριτήρια οφέλους και σκληρούς όρους στο φιλόδοξο «Νέο Δρόμο του Μεταξιού», επενδύοντας στο λιμάνι του Πειραιά και στην αναβάθμιση του σιδηροδρομικού δικτύου Βελιγραδίου - Βουδαπέστης, ενώ έχει σε εξέλιξη σχέδια στρατηγικής σημασίας για τη νοτιοανατολική Ευρώπη, που εκτός από τη γεωοικονομική διείσδυσή της μπορούν να μετατραπούν σε πολιτική.
4. Η Τουρκία, αναζητά ρόλο στα Βαλκάνια στο φιλόδοξο σχέδιό της να μετατραπεί σε περιφερειακή δύναμη έκφρασης των μουσουλμάνων, για την ανάπτυξη των οικονομικών και γεωπολιτικών συμφερόντων της. Η Τουρκία δεν έχει πολλές δυνάμεις για να υπερασπιστεί τη στρατηγικό της σχέδιο στα Βαλκάνια, εξαιτίας της κακής οικονομικής κατάστασης που βρίσκεται και της απροθυμίας των μουσουλμανικών κοινοτήτων των Βαλκανίων να ακολουθήσουν την πορεία μιας Ερντογανικής πολιτικής και ακολουθούν, πλέον, μια φιλοδυτική πολιτική, για την Ευρώπη και το NATO (Τσιριγώτης, 2019 · Δρίβας, 2018 · Τσαίλας, 2019 · Μάιερ, 2020 · Στάμκος, 2018).

Στην κεντροδυτικά Βαλκάνια είναι ορατή η διαπάλη ΗΠΑ και Βερολίνου, αλλά και Παρισιού - Βερολίνου, ενώ πάντα θα λαμβάνεται υπόψη η δυνατότητα της Τουρκίας, που αντιμετώπισε προβλήματα στη βορειοδυτική Συρία και επιδιώκει να δημιουργήσει εντάσεις στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης . Η Γερμανία ενισχύει διαρκώς την οικονομική και πολιτική της κυριαρχία και προοπτική στη ζώνη: Σερβίας, Βόρειας Μακεδονίας και Ελληνικής Μακεδονίας (Μάζης, 2018).

Είναι ευδιάκριτο ότι οι νέες συνθήκες στα Βαλκάνια, που ευνοούν συμμαχίες των χωρών τους μπορούν να προκαλέσουν ιστορικές μεταβολές στην περιοχή, με

εμπέδωση της ειρήνης, οικονομική ανάπτυξη και αξιοποίηση της κρίσιμης γεωπολιτικής τους θέσης, που θα τους καταστήσει σημαντικό παγκόσμιο παράγοντα. Η συγκρότηση του «βαλκανικού» πεδίου, ως αντίδοτου στις επιμέρους ευρωπαϊκές συμμαχίες θα δώσει ώθηση στις χώρες μιας ισχυρής και ενωμένης Βαλκανικής (Λαμπριανίδης & Αγγελόπουλος, 2019).

Η γεωστρατηγική αξία των Βαλκανίων σήμερα είναι αναβαθμισμένη. Αυτό το μαρτυρά και η εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στην περιοχή, που τροποποιούν την επικέντρωση του γεωπολιτικού στόχου των ΗΠΑ από την Κεντρική Ευρώπη προς την Ανατολή, όπου διαδραματίζεται το σημαντικό παιχνίδι των αγωγών (Καρατουλιώτης, 2019).

4.2 Η γεωπολιτική και γεωοικονομική θέση της Ελλάδας

Ο Αμερικανός θεμελιωτής της Αγγλοσαξωνικής γεωπολιτικής σχολής Nicholas Spykman επισημαίνει ότι η εξέταση των προβλημάτων μιας χώρας με γεωγραφικούς όρους, οδηγεί σε συμπεράσματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην χάραξη εξωτερικής πολιτικής και ότι αυτήν ακριβώς την ανάλυση υποδηλώνει ο όρος της γεωπολιτικής (Σταμπουλής, 2018 · Spykman, 2004).

Το μέλλον της Ελλάδας, όπως και άλλων χωρών της Ευρώπης, καθορίζεται στη σημερινή συγκυρία από δύο, συσχετιζόμενους, παράγοντες: την Οικονομία και τη Γεωπολιτική. Η παράμετρος της οικονομίας αποτελεί το αδύναμο στοιχείο της, ενώ με βάση γεωπολιτικούς όρους η Ελλάδα διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο, που την καθιστά καταλυτική, για την εξασφάλιση των συμφερόντων όλης της Ευρώπης και ειδικά της Γερμανίας. Αυτό αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την προοπτική της Ελλάδας, ικανό να αντισταθμίσει τις οικονομικές δυσκολίες και να αξιοποιήσει τις γεωπολιτικές παραμέτρους (Στάμκος, 2012). Άλλωστε η γεωπολιτική είναι ικανή να ρυθμίζει τα εθνικά συμφέροντα, που πολλές φορές συνδυάζονται με την οικονομία (Χουτέα, 2018).

Η τεράστια αξία της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας γίνεται εντονότερη τις τελευταίες δεκαετίες, εξαιτίας των αλλαγών, που συντελούνται στον παγκόσμιο οικονομικό χάρτη, αλλά και στη διεύρυνση της Ε.Ε προς τη Νοτιοανατολική Ευρώπη

και κυρίως στην περιφερειακή σταθερότητα, που τόσο αναγκαία είναι για αυτήν, αλλά και τις εξελίξεις στη γύρω περιοχή (Στάμκος, 2012).

Η Ελλάδα, αν και είναι μικρή χώρα σε έκταση, έχει τεράστια γεωπολιτική υπεραξία, αφού βρίσκεται στο σταυροδρόμι συναντιούνται Ευρώπη, Ασία και Αφρική και συνιστά μοναδικό γεωστρατηγικό κόμβο για τη Δύση, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας τη στρατηγική και τις επιδιώξεις νέων παγκόσμιων δυνάμεων, π.χ. η Ρωσία και η Κίνα. Το Αιγαίο, με τα νησιά του, αποτελεί έναν καίριο, προστατευτικό, ζωτικό κόμβο στην Ευρασία, που συνδέει την Τουρκία, το Ισραήλ και την Αίγυπτο με τη Δύση, αλλά έχει ρόλο και στη θαλάσσια δίοδο προς τη Μαύρη Θάλασσα. Τα νησιά της Ελλάδας και, κυρίως, η Κρήτη, που αποτελεί το σημαντικότερο κόμβο στον άξονα της Μεσογείου, η Λέσβος και η Ρόδος έχουν στρατηγική σημασία και μπορούν, μαζί με την Κύπρο, να επιτηρούν όλη την Ανατολική Μεσόγειο και να διασφαλίζουν την κυριαρχία και την ασφάλειά της. Από την πλευρά του Ιονίου η Κέρκυρα ελέγχει τη θαλάσσια κυκλοφορία στο Ιόνιο και στην Αδριατική θάλασσα (Στάμκος, 2018 · Στάμκος, 2012 · Σταμπουλής, 2018 · Χουτέα, 2018).

Παράλληλα η Βόρεια Ελλάδα έχει τη στρατηγική δυνατότητα να ορίζει και να αποφασίζει την πρόσβαση των εσωτερικών Βαλκανίων στο Αιγαίο, ενώ με το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, που βρίσκεται σε ιδιαίτερα νευραλγικό σημείο και εξαιτίας της Εγνατίας Οδού, ρυθμίζει τις χερσαίες και θαλάσσιες μεταφορές σε όλη τη βαλκανική. Αυτή η λωρίδα γης, από το Ιόνιο μέχρι τον Έβρο μετατρέπει την Ελλάδα σε πύλη των Βαλκανίων στη Μεσόγειο (Σταμπουλής, 2018 · Στάμκος, 2012 · Στάμκος, 2012).

Καταλυτικός είναι ο ρόλος της Ελλάδας στο θέμα της διέλευσης των αγωγών ενέργειας και μεταφοράς ορυκτών από την Κασπία, τη Ρωσία, με προοπτική τη διακίνηση των κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου. Ο γεωστρατηγικός ρόλος της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια αναδείχτηκε ακόμη περισσότερο, εξαιτίας της αύξησης των μεταναστευτικών ροών και της αύξησης της τρομοκρατίας στην Ευρώπη. Μέσα σε αυτό το ισχυρό πλαίσιο διαμορφώνεται ένα αρραγές μέτωπο διαφύλαξης των συνόρων της χώρας στα Βαλκάνια και στην Τουρκία (Σταμπουλής, 2018 · Στάμκος, 2012 · Στάμκος, 2012).

Όλα αυτά αποτελούν τους κύριους παράγοντες για τη διατήρηση και ενίσχυση της γεωπολιτικής αξίας της Ελλάδας, παρά τα μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, που αντιμετωπίζει. Για την Ευρώπη η περίπτωση της εισόδου της

Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, με τη βοήθεια της Ελλάδας αποτελεί έναν πραγματικό εφιάλτη και αυτό ισχυροποιεί τη θέση της χώρας μας (Στάμκος, 2012).

Ο οικονομικός ρόλος της Ελλάδας στην περιοχή, που θα συνδυαστεί με τις γεωπολιτικές δυνατότητες μπορεί να διαμορφώσει τις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ισορροπίες, αφού πλέον στο παιχνίδι των συσχετισμών και των συμφερόντων έχουν μπει όλες σχεδόν οι μεγάλες δυνάμεις: Ευρώπη, ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα. Η θέση της Ελλάδας αποτελεί τεράστιο πλεονέκτημα, που της προσφέρει τις ευκαιρίες που έχει ανάγκη σε καίριους τομείς της ανάπτυξης, όπως είναι οι πύλες μεταφοράς και μετακίνησης (λιμάνια, οδικοί άξονες, αεροδρόμια) και η ενέργεια (Χουτέα, 2018 · Πρεβελάκης, 2018).

Ειδικότερα η προοπτική της οικοδόμησης μιας μακροπρόθεσμης επένδυσης από την Κίνα, στην πλωτή σύνδεση της Θεσσαλονίκης (Αιγαίο) με το Βελιγράδι, μέσα από τις κοιλάδες του Αξιού και του Μοράβα και τελικά με το Δούναβη και την κεντρική και δυτική Ευρώπη, σε μια απόσταση 650 χιλιομέτρων μπορεί να σημάνει την απόλυτη γεωπολιτική αναβάθμιση της Ελλάδας και τη μετατροπή της σε απόλυτο ρυθμιστή του εμπορίου και των αγορών (Πρεβελάκης, 2018).

Η Συμφωνία των Πρεσπών έχει τεράστια αξία, γιατί δίνει τη δυνατότητα στην Ελλάδα να αξιοποιήσει τη γεωπολιτική δυναμική της, στην αντιμετώπιση των υπαρκτών ζητημάτων με κορυφαία τα ζητήματα με τη γειτονική Τουρκία. Δημιουργεί μια ευκαιρία στην Ελλάδα, να μετατραπεί στην περιοχή των Βαλκανίων σε πόλο σταθερότητας, ασφάλειας και ανάπτυξης, εξαιτίας της γεωστρατηγικής σημασίας της και της γεωγραφικής θέσης της. Ανακτά τον γεωπολιτικό της ρόλο ειδικά στα Βαλκάνια και έχει την ιστορική ευκαιρία να αναδείξει το νέο γεωοικονομικό κέντρο τους, που είναι η Θεσσαλονίκη και καθώς χτίζεται ένας ενιαίος χώρος θα δημιουργηθούν όλες οι συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής (Λαμπριανίδης & Αγγελόπουλος, 2019 · Στάμκος, 2018).

4.3 Η γεωπολιτική και γεωοικονομική θέση της Βόρειας Μακεδονίας

Η Βόρεια Μακεδονία, βρίσκεται στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας, σε νευραλγικό σημείο, στριμωγμένη και περικλειστη στο κέντρο της Βαλκανικής χερσονήσου,

έχοντας έναν πολύ κρίσιμο, γεωπολιτικό, ρυθμιστικό ρόλο στην περιοχή. Η σημασία της αυξάνεται και καθίσταται κομβική, εξαιτίας της παρουσίας της στον άξονα Ελλάδας, Σερβίας και Βουλγαρίας, ενώ παραπέρα ολοκληρώνεται και ένας άξονας Μαυροβουνίου, Βοσνίας και Ρουμανίας - Μολδαβίας, που καθιστούν το ρόλο της μικρής αυτής χώρας σημαντικό (Λαμπριανίδης & Αγγελόπουλος, 2019 · Στάμκος, 2018β).

Αποτελεί σταυροδρόμι τόσο στον άξονα Βορρά - Νότου, αφού από τη χώρα διέρχεται ο στρατηγικής σημασίας οδικός άξονας, που ενώνει τη Θεσσαλονίκη με το Βελιγράδι και τη Βουδαπέστη και η αντίστοιχη σιδηροδρομική γραμμή, που αποτελούν τους βασικότερους χερσαίους άξονες διασύνδεσης της Ελλάδας με την κεντρική Ευρώπη, όσο και στον άξονα Ανατολή-Δύση, δηλ. μεταξύ Εύξεινου Πόντου και Αδριατικής Θάλασσας. Οι ενεργειακοί αγωγοί, που επεκτείνονται στην περιοχή, συνιστούν γεωπολιτική πρόκληση για τη χώρα, ώστε να πετύχει την εσωτερική συνοχή της και να αξιοποιήσει την κεντρική της θέση στη Βαλκανική Χερσόνησο. Η χώρα βρίσκεται σε ένα σημείο που συγκλίνουν δύο αντίπαλοι που έχουν θρησκευτική αναφορά, το ορθόδοξο και το ισλαμικό τόξο, που πρόσφατα έκαναν σκληρές συγκρούσεις στην περιοχή και ιδιαίτερα στο Κόσσοβο και στη Βοσνία (Σταμπουλής, 2018 · Στάμκος, 2018β)

Ο ευάλωτος χαρακτήρας της μικρής χώρας, σε συνδυασμό με το ευαίσθητο γεωστρατηγικό της χώρο, έκαναν τις ΗΠΑ να εγκαταστήσουν μόνιμα αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις, στο όνομα της διαφύλαξης της ειρήνης. Αυτό προφανώς έγινε για την εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων, που σχετίζονται: με τη διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή, τη διασφάλιση της ηρεμίας στα θρησκευτικά τόξα που τέμνονται επικίνδυνα στο έδαφός της, τον έλεγχο της ανατολικής Μεσογείου και την ανησυχία για τη γεωπολιτική διείσδυση της Ρωσίας στα δυτικά Βαλκάνια και ο αποσταθεροποιητικός ρόλος που θα μπορούσε να διαδραματίσει μια ανεξέλεγκτη αντιδυτική Τουρκία (Στάμκος, 2018β).

Μειονέκτημα για τη χώρα αποτελεί ότι είναι ένα περικλειστο κράτος, χωρίς πρόσβαση στις θερμές θάλασσες του Αιγαίου, με συνέπεια να μειώνεται σχετικά η γεωπολιτική της αξία και ισχύς.

Το γεωπολιτικό παιχνίδι που παίζεται στο πεδίο των Βαλκανίων, το μαλακό υπογάστριο της Ευρώπης και ταυτόχρονα το σταυροδρόμι σύνδεσης της Ευρώπης με την Ανατολική Μεσόγειο, την Μέση Ανατολή και την περιοχή της Κασπίας έχει μεγάλο ενδιαφέρον για τη Βόρεια Μακεδονία, που αποτελεί την τομή των

γεωπολιτικών χώρων ενδιαφέροντος Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Αλβανία. Στο παιχνίδι αυτό εντάσσονται και οι ΗΠΑ, που θέλουν να αποτρέψουν τη ρωσική διείσδυση, η Ε.Ε. και η Κίνα, που επιδιώκουν να διαμορφώσουν προϋποθέσεις ενίσχυσης των επιχειρηματικών και ενεργειακών σχεδίων τους και την Τουρκία, που επιμένει να επιθυμεί το ρόλο του προστάτη των μουσουλμάνων της περιοχής (Σταμπουλής, 2018).

Τα δεδομένα που προκύπτουν από την παραπάνω σύντομη γεωπολιτική ανάλυση συνοψίζονται στα εξής (Σταμπουλής, 2018):

1. Η Βόρεια Μακεδονία πρέπει με επιμονή να διαμορφώσει τη σοβαρότερη γεωπολιτική πρόκλησή της, που είναι η δημιουργία του εθνικού αφηγήματος, που θα θωρακίσει την υπόσταση και την επιβίωσή του.

2. Η αποκήρυξη του αλυτρωτισμού του «Μακεδονικού» ιδεολογήματος, που συντελέστηκε, ως ένα σημείο, με την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών και η αποδοχή εδαφών και συνόρων συνιστά βήμα ενίσχυσης της γεωπολιτικής της θέσης.

3. Η Τουρκία, στο πλαίσιο του ρόλου της στα Βαλκάνια επιδιώκει τη διαιώνιση των εντάσεων μεταξύ των χωρών, ώστε να αυξάνεται η επιρροή της και να ενισχύεται ο φιλοτουρκικός άξονας των ομόθρησκων χωρών.

4. Η συνοχή των διαφορετικών πληθυσμών της ΠΓΔΜ είναι κρίσιμο στοιχείο για την προοπτική της και την ανεξάρτητη πορεία της, με δεδομένες τις πολλές επιδράσεις από τις γειτονικές χώρες σε ομάδες κατοίκων της.

5. Στον ευρύτερο νευραλγικό χώρο της Βόρειας Μακεδονίας εξελίσσεται ο ανταγωνισμός μεταξύ ΗΠΑ, Ε.Ε., Ρωσίας και Κίνας για την αύξηση της επιρροής τους, για να υλοποιήσουν εμπορικά, οικονομικά και ενεργειακά στρατηγικά σχέδια.

Για την Ελλάδα αποτελεί στρατηγικό στόχο η ενίσχυση του κράτους της Βόρειας Μακεδονίας, με τις βασικές προϋποθέσεις της απεμπόλησης του αλυτρωτισμού και της διεκδίκησης εδαφών της ελληνικής Μακεδονίας, του «Μακεδονικού» ιδεολογήματος και αποκατάστασης της ιστορικής αλήθειας για τους Μακεδόνες και της βιωσιμότητάς της .

Η αποδοχή της Βόρειας Μακεδονίας στο ΝΑΤΟ, το Μάρτιο του 2020, ως συνέχεια της συνθήκης των Πρεσπών διασφαλίζει την ασφάλεια και την ειρήνη στη χώρα, ενισχύει το ρόλο της στην περιοχή και όπως δήλωσε ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ Γενς Στόλντεμπεργκ *«με το να γίνετε το 30ο μέλος της συμμαχίας θα διασφαλιστεί η μακροχρόνια σταθερότητα και ασφάλεια»* της χώρας σας, ενώ ο πρωθυπουργός της Βόρειας Μακεδονίας Ζόραν Ζάεφ χαρακτήρισε ως «ιστορική

ημέρα» για τη χώρα την ημέρα υπογραφής του πρωτοκόλλου προσχώρησης της χώρας στο NATO, που προσδοκά στην πρόοδο και την ανάπτυξη της χώρας, που είναι πλέον μονόδρομος.

Επόμενο σταθερό στόχο για τη Βόρεια Μακεδονία αποτελεί η ένταξη της στην Ε.Ε, ώστε να εξαλειφθούν τα σύνθετα προβλήματα με τις γειτονικές χώρες και τα εθνοτικά ζητήματα της περιοχής, στο πλαίσιο της μεγάλης υπερεθνικής κοινότητας. Είναι προφανές ότι το μέλλον της Βόρειας Μακεδονίας, αλλά και όλων των Βαλκανίων είναι η μεταξύ τους συνεργασία και η ευρωπαϊκή ενοποίηση (Βαλντέν, 2018).

Από την περιγραφή των γεωπολιτικών χαρακτηριστικών φαίνεται πόσο σχετίζονται οι τύχες των δύο χωρών, Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας και την ώθηση που μπορούν να αποκτήσουν από τη συνεργασία και την κοινή πορεία προς την ανάπτυξη και τη βελτίωση της ζωής των κατοίκων τους, μέσα από την αξιοποίηση και αναβάθμιση του σημαντικού γεωπολιτικού και γεωοικονομικού ρόλου τους.

Η Βόρεια Μακεδονία αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τη δυνατότητα της Ελλάδας να διεισδύσει στις αγορές της βόρειας βαλκανικής και αντίστροφα η αξιοποίηση αυτής της ελληνικής δυνατότητας σημαίνει τεράστια οφέλη για τη γειτονική χώρα. Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια αποτελεί ένα πολύ σημαντικό οικονομικό εταίρο και επενδυτή στη Βόρεια Μακεδονία, αποδεικνύοντας ότι η κοινή σύμπλευσή τους θα συμβάλλει στην επίτευξη των γεωπολιτικών και οικονομικών τους στόχων. Για αυτό και πρέπει να αποτελεί σταθερή και ακλόνητη εθνική επιλογή για την Ελλάδα να βοηθήσει στην επιβίωση και στη σταθεροποίηση του αδύναμου "κρίκου" της βαλκανικής και να εξασφαλίσει την πρόσδεσή του στις ευρωατλαντικές δομές (Στάμκος, 2018β).

4.4 Ο ρόλος των ΗΠΑ και της βορειοατλαντικής συμμαχίας στα Βαλκάνια

Ο ενιαίος γεωπολιτικά χώρος των Βαλκανίων φέρνει στο προσκήνιο το συνολικότερο ρόλο του NATO στην περιοχή αυτή, που εξαιτίας των ραγδαίων πολιτικών εξελίξεων των τελευταίων δεκαετιών αποτελεί θεσμική επιλογή όλων των

κρατών , ως μελών του ή μέσα από το πρόγραμμα «Σύμπραξη για την Ειρήνη» (Καρύδας, 2019).

Έχει ιστορική αξία να καταγραφεί ότι οι πρώτες στρατιωτικές ενέργειες του ΝΑΤΟ, έξω από τα όρια του, έγιναν στα Βαλκάνια και, ειδικότερα, στην πρώην Γιουγκοσλαβία, το 1994, με τη στρατιωτική εμπλοκή του στην εμφύλια σύγκρουση στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, που οδήγησε στη Συμφωνία του Dayton (1995) και στην ανάπτυξη πολυεθνικής δύναμης στην περιοχή. Κατάλοιπο αυτής της επέμβασης και των επόμενων ενεργειών του αποτελεί η εγκατάσταση του ΝΑΤΟϊκού Στρατηγείου στο Σεράγεβο, ενώ ακολούθησαν κι άλλες στρατιωτικές επεμβάσεις εναντίον της Γιουγκοσλαβίας, στη διάρκεια του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο, που εξανάγκασαν σε αποχώρηση των Γιουγκοσλαβικών δυνάμεων από το Κόσσοβο και στην εγκατάσταση διεθνούς ειρηνευτικής Δύναμης στην περιοχή. Στο Κόσσοβο, κοντά στα σύνορα με τη Βόρεια Μακεδονία κατασκευάστηκε μια από τις μεγαλύτερες αμερικανικές βάσεις των ΗΠΑ στον κόσμο, που μπορεί να υποστηρίξει, χωρίς πρόβλημα, επιχειρήσεις για πολύ μεγάλο χρόνο (Καρύδας, 2019 · (Καρατουλιώτης, 2019).

Το 2004 η Βουλγαρία και η Ρουμανία έγιναν πλήρη μέλη της Συμμαχίας, ανοίγοντας το δρόμο για τη συμμετοχή κι άλλων βαλκανικών χωρών. Η ένταξη αυτή έχει διπλή σημασία: α) σημειολογική, αφού ήταν πρώην μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας και ιδιαίτερα η Βουλγαρία, παραδοσιακά αποτελούσε πιστό σύμμαχο της Ρωσίας και β) πρακτική, αφού ο ΝΑΤΟϊκός χώρος αποκτά σύνορα στη Μαύρη Θάλασσα και αποκτά μεγάλη εγγύτητα προς τη Ρωσία. Το 2009 εντάχθηκαν στη Βορειοατλαντική Συμμαχία η Αλβανία και αργότερα, το 2017, το Μαυροβούνιο, καθιστώντας όλη την ευρωπαϊκή ακτή της Μεσογείου χώρο του ΝΑΤΟ, ενώ η Βόρεια Μακεδονία έγινε επίσημα το 30^ο κράτος - μέλος του ΝΑΤΟ το Μάρτιο του 2020 (Καρύδας, 2019).

Επόμενος στρατηγικός στόχος του ΝΑΤΟ είναι η ένταξη και των άλλων βαλκανικών χωρών, της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης, του Κοσσόβου και αν καταστεί δυνατό και της Σερβίας, επειδή (Καρύδας, 2019):

1. Θέλει να μειώσει τη δυνατότητα παρέμβασης της Ρωσίας, που ασκεί επιρροή σε ορθόδοξους πληθυσμούς των Βαλκανίων και επιχειρεί με προπαγάνδα ή οικονομικές παροχές να στρέψει τους λαούς απέναντι στη Δύση και με την ένταξη των χωρών στο ΝΑΤΟ να δημιουργήσει αναχώματα επέκτασης της Ρωσίας.

2. Επιδιώκει τη δημιουργία μιας ελεγχόμενης ζώνης στο υπογάστριο της Ρωσίας, για την αντιμετώπιση κάθε απειλής και μεγάλης περιοχής ελέγχου της Ανατολικής Μεσογείου.
3. Θέλει τον έλεγχο της τρομοκρατίας, που χρησιμοποιεί δρόμους στις χώρες των Βαλκανίων, για να έχει πρόσβαση στην υπόλοιπη Ευρώπη, αλλά και την αντιμετώπιση του βαλκανικού μουσουλμανικού πληθυσμού, που ενισχύει τη διεθνή τρομοκρατία.
4. Θέλει να αποδυναμώσει τις παραδοσιακές εθνικιστικές εντάσεις.
5. Επιθυμεί να διασφαλίσει την ενεργειακή ασφάλεια της Δύσης, με τη διαφύλαξη των αγωγών την ενίσχυση της ασφάλειας και την αποτροπή πιθανών κινδύνων.
6. Επιδιώκει να διακινήσει συστήματα από τις πολεμικές βιομηχανίες των μελών του στις χώρες αυτές.
7. Τέλος, θέλει να πετύχει την ανάσχεση της κινεζικής προσπάθειας εισχώρησης στην Ευρώπη, μέσα από το «Δρόμο του Μεταξιού» και την επιδίωξη της Κίνας να καταφέρει την εξαγορά ή τη δημιουργία υποδομών, για την προώθηση των προϊόντων της.

Η επίτευξη του στρατηγικού στόχου της ένταξης των υπόλοιπων χωρών στο NATO φαίνεται σχετικά απόμακρη, αν και αποτελεί σχέδιο ολοκλήρωσης της βαλκανικής περιμέτρου, για να ελέγξουν την επιρροή της Ρωσίας προς τη Μεσόγειο και φαίνεται ότι οι ιδιαίτερες συνθήκες στις χώρες αυτές δεν ευνοούν αυτήν την προοπτική (Καρύδας, 2019 · Μάζης, 2018 · Χουτέα, 2018 · Καπούτσης, 2019).
Ειδικότερα:

- Η υπόθεση του Κοσόβου είναι δύσκολη, επειδή θα προκαλέσει μεγάλες αντιδράσεις σε χώρες με εθνικές μειονότητες.
- Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη πρέπει να υπερβεί το εμπόδιο της μεγάλης αντίδρασης των Σέρβων και της μεγάλης επιρροής που ασκεί η Ρωσία στους ορθόδοξους πληθυσμούς.
- Η περίπτωση της Σερβίας είναι φυσικά η δυσκολότερη, αφού απειλεί άμεσα τα ρωσικά συμφέροντα της Ρωσίας, που επιδιώκει να διαδραματίσει ρόλο στην περιοχή και έρχεται σε αντίθεση με τα αντινατοϊκά αισθήματα του πληθυσμού (Σφαέλος, 2018 · Καρύδας, 2019).

Η κίνηση των ΗΠΑ προς τα Βαλκάνια τα τελευταία χρόνια αναδεικνύει την αφετηρία του νέου γεωστρατηγικού παιχνιδιού, ως απάντηση στην πρόθεση της

Ρωσίας να εμποδίσει τη γεωπολιτική της εγκαθίδρυση στη βαλκανική χερσόνησο. Οι ΗΠΑ μέσα από την στρατηγική τους για τα Βαλκάνια θέτουν σε προτεραιότητα τρεις βασικούς άξονες: α) την ενεργειακή αλλαγή της Ευρώπης και την απεξάρτησή της από τη Ρωσία, β) τον έλεγχο των προσφυγικών ροών και την πρόληψη τρομοκρατικών χτυπημάτων, και γ) την εξάλειψη της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος (Δρίβας, 2018 · Τσιριγώτης, 2019)

Ο στόχος των ΗΠΑ είναι η προώθηση της επιρροής τους στα Βαλκάνια, ώστε να δημιουργήσουν ένα ανάχωμα στην Ευρασία, αλλά και να πετύχουν μια ουσιαστική διείσδυση στην Ανατολική Ευρώπη, για να σταθούν εμπόδιο σε μια πιθανή συνεργασία ενός άξονα συνεργασίας Γερμανίας και Ρωσίας και αν χρειαστεί να δημιουργούν πίεση στις Βρυξέλλες και γεωπολιτικά αναχώματα στη Μόσχα (Στάμκος, 2018). Με γεωστρατηγικούς όρους οι ΗΠΑ έχουν ως στόχο τη διαμόρφωση περιφέρειας, που να κατοχυρώνει την ασφάλεια, μέσα από τον περιορισμό και την ανάσχεση των εν δυνάμει ανταγωνιστών της και την τοποθέτηση φιλικών κυβερνήσεων που να υπηρετούν τους σκοπούς της (Τσιριγώτης, 2019).

Η δυναμική επαναφορά της Ρωσίας μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, ξαναδημιούργησε και ενίσχυσε το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για τα Βαλκάνια στο πλαίσιο των γενικότερων στρατηγικών της για την Ευρώπη. Οι ΗΠΑ θέλουν μια ισχυρή και σταθερή Ευρώπη, που δε θα έχει ενεργειακές ή άλλες εξαρτήσεις από τη Ρωσία, θα εμποδίζει την επεκτατικότητά της και θα συμβάλλει στην ανάσχεσή της ως χερσαίας, περιφερειακής δύναμης. Σε αυτό το στόχο η ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια συνιστούν σημαντικές γεωπολιτικές περιοχές, αφού μπορούν να συμβάλλουν στον αμερικάνικο στόχο (Δρίβας, 2018 · Τσιριγώτης, 2019).

4.5 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Βαλκάνια

Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και του «Ανατολικού Μπλοκ» δημιούργησε αναστάτωση και φόβο για την πιθανή επανεμφάνιση του εθνικισμού, την επιστροφή πολέμων, μεταβολές κ.ά, που είχαν ταλαιπωρήσει τα Βαλκάνια στο πρόσφατο παρελθόν. Το φόβο αυτό ενίσχυσε η άνοδος στην εξουσία των εθνικιστών, στις εκλογές των Δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας, το 1990, ενώ εντάθηκαν και οι συγκρούσεις των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων της περιοχής (Τζιαμπίρης, 2005).

Το 1991, με έντονη την απειλή της αστάθειας η ΕΟΚ ανέλαβε αναποτελεσματικές πρωτοβουλίες οικονομικής στήριξης της Γιουγκοσλαβίας με στόχο να διατηρηθεί η ενότητά της, να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα του διαμελισμού της και να γίνει καλή διαχείριση του Μακεδονικού Ζητήματος, που προέκυπτε από τη δημιουργία του ανεξάρτητου κράτους, της ΠΓΔΜ (Τζιαμπίρης, 2005).

Από την περίοδο εκείνη η Ε. Ε ξεδιπλώνει μια στρατηγική συνεργασίας, και υποστήριξης με πολλούς τρόπους, για να εδραιωθεί η δημοκρατία και η ειρήνη στις βαλκανικές χώρες, να θωρακισθούν πολιτικά και να ενταχθούν σταδιακά στην κοινότητα της Ευρώπης, για να διασφαλιστεί η σταθερότητα στην περιοχή και σε κάθε χώρα ξεχωριστά.

Σημαντικό βήμα ήταν το 1996 η εφαρμογή της περιφερειακής προσέγγισης της Ε.Ε, που είχε στόχο την ενίσχυση της επιτυχούς εφαρμογής των ειρηνευτικών συμφωνιών Dayton / Παρισίων και Erdut και τη δημιουργία μιας ζώνης πολιτικής σταθερότητας και οικονομικής ανάπτυξης των χωρών Βαλκανίων. Αυτό θα γινόταν εφικτό με την προώθηση και τη διατήρηση των δημοκρατικών αρχών και του κράτους δικαίου, του σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις μειονότητες, καθώς και την αναζωπύρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1999).

Το 1999 η Ευρωπαϊκή επιτροπή, στο πλαίσιο της σταθεροποίησης των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης προτείνει τη δημιουργία διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, για την ενίσχυση της ήδη εφαρμοζόμενης «Περιφερειακής Προσέγγισης» της Ε. Ε, που θα οδηγήσουν την περιοχή πλησιέστερα στην προοπτική πλήρους ενσωμάτωσης στη δομή της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1999).

Σταθερός στόχος των βαλκανικών κρατών καθώς και της Βόρειας Μακεδονίας, ήταν και παραμένει η ένταξή τους στην Ε.Ε. Η Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Θεσσαλονίκη, το 2003, ήταν ένα σημαντικό σημείο σε αυτήν την προοπτική, γιατί εκεί επιβεβαιώθηκε η ειλημμένη απόφαση, που προσδιορίζει το μέλλον των Βαλκανίων, ως αναπόσπαστο μέρος της Ε.Ε, όταν καλύψουν τα προσδιορισμένα κριτήρια, πολιτική που επαναεπιβεβαιώθηκε σε ειδική διάσκεψη κορυφής το ίδιο έτος, που προσέγγισε όλα τα προβλήματα της περιοχής και των σχέσεων μεταξύ των χωρών (Τζιαμπίρης, 2005).

Με βάση αυτές τις αποφάσεις η Κυβέρνηση της ΠΓΔΜ κατέθεσε επίσημα αίτηση ένταξης στην Ε.Ε, το Μάρτιο του 2004 και ταυτόχρονα εντάθηκαν και οι προσπάθειες για την είσοδο της στο ΝΑΤΟ, κάτι που επιτεύχθηκε 16 χρόνια μετά.

Το ζήτημα της ευρωπαϊκής τροχιάς των δυτικοβαλκανικών χωρών όταν θα είναι έτοιμη για διεύρυνση επανέρχεται, καθώς δύο θέματα, που αφορούν στο προσφυγικό και στη ρωσική γεωστρατηγική εισόδου στην περιοχή, παρέχουν κίνητρα, για να αναπτυχθούν καλύτερες σχέσεις Ε.Ε και βαλκανικών χωρών, ώστε να μην απειληθεί η σταθερότητα στην περιοχή (Δρίβας, 2018).

Το 2019 το γαλλικό βέτο, έδειξε την ευρωπαϊκή κόπωση και εμπόδισε το ξεκίνημα των διαπραγματεύσεων ένταξης της Βόρειας Μακεδονίας και της Αλβανίας στην Ε.Ε, γεγονός που προκάλεσε κρίσεις σε αυτές τις χώρες και περισσότερο στη Βόρεια Μακεδονία, όπου παραιτήθηκε ο πρωθυπουργός Ζόραν Ζάεφ, ενώ προσωρινά, τουλάχιστον διαχύθηκε απογοήτευση αφού δε φαίνεται να υλοποιείται η δέσμευση του 2003 για την προοπτική ένταξης στην Ε.Ε των Δυτικών Βαλκανίων και έδωσε νέα ώθηση στο ενδιαφέρον Κίνας, Ρωσίας και Τουρκίας για την ευρύτερη περιοχή (Μάιερ, 2020).

Στη διάσκεψη κορυφής Ε.Ε - Δυτικών Βαλκανίων, που πραγματοποιήθηκε στις 6 Μαΐου 2020 συμμετείχαν οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της Ε.Ε και οι ηγέτες των έξι χωρών εταίρων των Δυτικών Βαλκανίων: Αλβανία, Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Σερβία, Μαυροβούνιο, Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας και Κοσσυφοπέδιο. Στη διάσκεψη οι ηγέτες της Ε.Ε επανέλαβαν ότι στηρίζουν αμέριστα την ευρωπαϊκή προοπτική των Δυτικών Βαλκανίων και ότι είναι αποφασισμένοι να ενισχύσουν τη στήριξή τους για την πολιτική και κοινωνικοοικονομική αλλαγή στην περιοχή. Παράλληλα επαναβεβαίωσαν την προοπτική της ένταξης των χωρών στην Ε.Ε ως σταθερή στρατηγική επιλογή τους. Οι ηγέτες της Ε.Ε τόνισαν τη σημασία των σχέσεων καλής γειτονίας, της περιφερειακής σταθερότητας και της αμοιβαίας συνεργασίας. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η υλοποίηση των συμφωνιών μεταξύ των χωρών, με καλή πίστη και με χειροπιαστά αποτελέσματα. Σε αυτά τα βήματα περιλαμβάνονται η Συμφωνία των Πρεσπών και η συνθήκη για τις σχέσεις καλής γειτονίας Βόρειας Μακεδονίας και Βουλγαρίας (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2020).

Τα κρίσιμα στοιχεία για τη στάση της Ε.Ε στα Βαλκάνια συνοψίζονται στα λόγια της Σόνιας Μπίσερκο από το παράρτημα της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ελσίνκι: «Η Ε.Ε έχει αφήσει πίσω της ένα κενό, το οποίο η Ρωσία εμφανίζεται πρόθυμη να καλύψει, ενώ η Κίνα έρχεται στην περιοχή με πάρα πολλά χρήματα με τη

μορφή δανείων, χωρίς προδιαγραφές και κριτήρια», ενώ και η Ρωσία επιδιώκει τη δημιουργία μιας «ζώνης στρατιωτικά ουδέτερων χωρών», αν και δεν κατάφερε να εμποδίσει την είσοδο του Μαυροβουνίου και της Βόρειας Μακεδονίας στο ΝΑΤΟ (Μάιερ, 2020).

Για λόγους τακτικής η Ε.Ε θέλει να παραμείνει υπαρκτό το ενδιαφέρον της εισόδου των χωρών της περιοχής σε αυτήν. Προσπαθεί με διάφορους τρόπους να δώσει πνοή σε αυτήν την προοπτική και ταυτόχρονα βοηθά οικονομικά τις χώρες αυτές, όπως έκανε πρόσφατα στην πανδημία του COVID-19. Γενικά αν και παρουσιάζεται υποτονική και λιγιστή η παρουσία της Ε.Ε στα Βαλκάνια, η διαχρονική δράση και συνδρομή της στην περιοχή είναι αρκετά ικανοποιητική, αφού η πρόοδος της θα σημάνει και την επιτυχία της Ένωσης (Τσάκα,2020).

Πέμπτη ενότητα: Τα στοιχεία της Συμφωνίας των Πρεσπών

5.1 Η συμφωνία των Πρεσπών

Κάθε διεθνής συμφωνία που διαμορφώνεται μετά από διαπραγματεύσεις σε καιρό ειρήνης αποτελεί μια διπλωματική και πολιτική διαπάλη, για τη διασφάλιση των συμφερόντων και των στόχων κάθε πλευράς, που επιδιώκει να μειώσει ενδεχόμενα αρνητικά στοιχεία της. Αν οι εμπλεκόμενοι μπουν σε μια διαδικασία ανάδειξης αδυναμιών της συμφωνίας είναι φυσιολογικό να αποτύχουν και να αναγκαστούν να μπουν σε κύκλο επαναδιαπραγματεύσεων, με πιθανές απώλειες και για τους δύο (Λαμπριανίδης & Αγγελόπουλος, 2019).

Αυτό ισχύει και για την ιστορική Συμφωνία των Πρεσπών, στις όχθες της λίμνης, που ενώνει την Ελλάδα, τη Βόρεια Μακεδονία και την Αλβανία, που υπογράφηκε την Κυριακή 12 Ιουνίου 2018 μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας. Η συμφωνία υπογράφηκε στο χωριό Ψαράδες, όπου στις 25-26 Μαρτίου 1949, πραγματοποιήθηκε το δεύτερο συνέδριο του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΝΟΦ) με τη διακήρυξη του δικαιώματος αυτοδιάθεσης και εθνικής αποκατάστασης του Μακεδονικού λαού (Σφέτας, 2018). Υπογράφηκε από τους Υπουργούς Εξωτερικών Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας Νίκο Κοτζιά και Νικολά Ντιμιτρόφ αντίστοιχα και τον ειδικό απεσταλμένο του ΟΗΕ Μάθιου Νίμιτς, παρόντων των πρωθυπουργών Αλέξη Τσίπρα και Ζόραν Ζάεφ, που απεύθυναν χαιρετισμό. Παρόντες στην ιστορική αυτή συνάντηση ήταν και η αντιπρόεδρος της Κομισιόν και Υπατη Εκπρόσωπος της Ε.Ε, Φεντερίκα Μογκερίνι, ο επίτροπος της Ε.Ε Γιοχάνες Χαν και η εκπρόσωπος του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Αντόνιο Γουτιέρες, Ροζμαρί Ντι Κάρλο (Το ΒΗΜΑ, 2018 · Iefimerida, 2018).

Η Συμφωνία των Πρεσπών κυρώθηκε από την ελληνική βουλή στις 25 Ιανουαρίου 2019, με την ψήφο 153 βουλευτών, με το Ν. 4588/2019 με θέμα *«Κύρωση της Τελικής Συμφωνίας για την Επίλυση των Διαφορών οι οποίες περιγράφονται στις Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών 817 (1993) και 845 (1993), τη Λήξη της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995 και την Εδραίωση Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης μεταξύ των Μερών»*.

Η κύρωση της συμφωνίας από το Κοινοβούλιο της Βόρειας Μακεδονίας ήταν αρκετά χρονοβόρα και έδειχνε αρκετές φορές ως πολιτική ακροβασία. Η αρχική κύρωση πραγματοποιήθηκε στις 20 Ιουνίου 2018, όταν ψήφισαν θετικά 69 βουλευτές (από τους 120 του κοινοβουλίου της χώρας), προκαλώντας, όμως, την αντίδραση του προέδρου της ΠΓΔΜ Γκιόργκε Ιβάνοφ, που δεν δέχτηκε να υπογράψει τη συμφωνία, εκφράζοντας έντονες αντιρρήσεις και εκστομίζοντας απειλές σε βάρος των βουλευτών που υπερψήφισαν τη συμφωνία. Τελικά η συμφωνία κυρώθηκε με επαναληπτική διαδικασία, που έλαβε πάλι 69 θετικές ψήφους, από το Κοινοβούλιο της χώρας στις 5 Ιουλίου 2018.

Επόμενο κρίσιμο στάδιο για τη διαδικασία κύρωσης από τη γειτονική χώρα αποτέλεσε η έγκριση των αναγκαίων τροπολογιών του Συντάγματος και του συνοδευτικού εφαρμοστικού νόμου, που κατέθεσε η κυβέρνηση, για την εφαρμογή της συμφωνίας των Πρεσπών. Οι τέσσερις τροπολογίες που αποδέχτηκε η Βουλή, αφού ψηφίστηκαν από 81 από τους 120 βουλευτές, εξασφαλίζοντας την απαιτούμενη πλειοψηφία των δύο τρίτων, που απαιτούνταν, αφορούσαν την αλλαγή του ονόματος της χώρας, το προοίμιο του Συντάγματος και τη φροντίδα της Πολιτείας για το σεβασμό στην εδαφική ακεραιότητα και την εθνική κυριαρχία των χωρών που συνορεύει η ΠΓΔΜ. Ο Νόμος της κύρωσης της Συμφωνίας των Πρεσπών, που ολοκλήρωσε μια πολύχρονη διαδικασία δημοσιεύτηκε στο φύλλο 7 της εφημερίδας της Κυβέρνησης της Βόρειας Μακεδονίας, στις 14 Ιανουαρίου 2019 και υπογράφεται από τον πρόεδρο της Βουλής, Ταλάτ Τζαφέρι (E.P.T., 2019 · Καραουλάνης, 2019).

Το κείμενο της συμφωνίας απαρτίζεται από δύο μέρη, που αφορούν: α. στη διευθέτηση της διαφοράς για το όνομα, των θεμάτων που εκκρεμούν και έχουν σχέση με αυτό και την εμπέδωση σχέσεων καλής γειτονίας, και β. ενίσχυση και εμβάθυνση της συνεργασίας μεταξύ των δύο μερών.

Κύρια σημεία του κειμένου, που κατέληξαν Αθήνα και Σκόπια και αποτελείται από 20 άρθρα, γραμμένα στα ελληνικά και στα αγγλικά αφορούν:

ΑΡΘΡΟ 1

«1. Η παρούσα Συμφωνία είναι τελική και από τη θέση της σε ισχύ τερματίζει την Ενδιάμεση Συμφωνία μεταξύ των Μερών που υπεγράφη στη Νέα Υόρκη στις 13 Σεπτεμβρίου 1995.

2. Τα Μέρη αναγνωρίζουν ως δεσμευτικό το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων που διεξήχθησαν υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, στις οποίες και τα δύο Μέρη έχουν δεσμευθεί κατ' εφαρμογή των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων

Εθνών 817 (1993) και 845 (1993) καθώς επίσης και της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995.

3. Σε συνέχεια αυτών των διαπραγματεύσεων έχουν γίνει αμοιβαίως αποδεκτά και συμφωνήθηκαν τα ακόλουθα:

α) Το επίσημο όνομα του Δεύτερου Μέρους θα είναι “Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας”, το οποίο θα είναι το συνταγματικό όνομα του Δεύτερου Μέρους και θα χρησιμοποιείται *erga omnes*, όπως προβλέπεται στην παρούσα Συμφωνία. Το σύντομο όνομα του Δεύτερου Μέρους θα είναι “Βόρεια Μακεδονία”.

β) Η ιθαγένεια του Δεύτερου Μέρους θα είναι Μακεδονική/πολίτης της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, όπως αυτή θα εγγράφεται σε όλα τα ταξιδιωτικά έγγραφα.

γ) Η επίσημη γλώσσα του Δεύτερου Μέρους θα είναι η “Μακεδονική γλώσσα”, όπως αναγνωρίστηκε από την Τρίτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων, που διεξήχθη στην Αθήνα το 1977, και περιγράφεται στο Άρθρο 7 (3) και (4) της παρούσας Συμφωνίας.

δ) Οι όροι “Μακεδονία” και “Μακεδόνας” έχουν την έννοια που αποδίδεται στο Άρθρο 7 της παρούσας Συμφωνίας.

ε) Οι κωδικοί χώρας για τις πινακίδες αυτοκινήτων του Δεύτερου Μέρους θα είναι NM και NMK. Για όλους τους άλλους σκοπούς, κωδικοί χώρας παραμένουν οι MK και MKD, όπως επισήμως αποδόθηκαν από τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης (ΔΟΤ).

ζ) Ο επιθετικός προσδιορισμός για το Κράτος, τα επίσημα όργανά του, και τις άλλες δημόσιες οντότητες θα ευθυγραμμίζεται με το επίσημο όνομα του Δεύτερου Μέρους ή το σύντομο όνομα, ήτοι, “της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας” ή “της Βόρειας Μακεδονίας”.

η) Το Δεύτερο Μέρος θα υιοθετήσει το “Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας” ως το επίσημο όνομά του και τις ορολογίες που αναφέρονται στο Άρθρο 1(3) μέσω της εσωτερικής του διαδικασίας του που είναι και δεσμευτική και αμετάκλητη, και συνεπάγεται την τροποποίηση του Συντάγματος όπως συμφωνήθηκε στην παρούσα Συμφωνία.»

ΑΡΘΡΟ 2

«1. Το Πρώτο Μέρος συμφωνεί να μην αντιταχθεί στην υποψηφιότητα ή την ένταξη του Δεύτερου Μέρους, υπό το όνομα και τις ορολογίες του Άρθρου 1 (3) της παρούσας Συμφωνίας, σε διεθνείς, πολυμερείς και περιφερειακούς Οργανισμούς και θεσμούς, όπου το Πρώτο Μέρος είμαι μέλος.

2. Το Δεύτερο Μέρος θα επιδιώκει ένταξη σε διεθνείς, πολυμερείς και περιφερειακούς Οργανισμούς και θεσμούς υπό το όνομα και τις ορολογίες του Άρθρου 1 (3) της παρούσας Συμφωνίας.

3. Από τη θέση σε ισχύ της παρούσας Συμφωνίας κατ' εφαρμογήν του Άρθρου 1 αυτής, το Πρώτο Μέρος θα κυρώσει οποιαδήποτε Συμφωνία εισδοχής του Δεύτερου Μέρους σε διεθνείς Οργανισμούς, στους οποίους το Πρώτο Μέρος είναι μέλος.

4. Ειδικότερα αναφορικά με τις διαδικασίες ενσωμάτωσης του Δεύτερου Μέρους στην Ε.Ε και τον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ), τα ακόλουθα θα ισχύσουν:

α. Το Δεύτερο Μέρος θα επιδιώξει ένταξη στο ΝΑΤΟ και την Ε.Ε υπό το όνομα και τις ορολογίες του Άρθρου 1 της παρούσας Συμφωνίας. Η ένταξη στο ΝΑΤΟ και την Ε.Ε θα λάβει χώρα υπό το ίδιο όνομα και ορολογίες».

ΑΡΘΡΟ 3

«1. Τα Μέρη δια της παρούσης επιβεβαιώνουν το υφιστάμενο κοινό τους σύνορο ως ισχυρό και απαραβίαστο διεθνές σύνορο. Κανένα από τα Μέρη δεν θα εκφράσει ή υποστηρίξει οιοσδήποτε διεκδικήσεις για οιοδήποτε τμήμα της επικράτειας του άλλου Μέρους ή διεκδικήσεις για αλλαγή στο υφιστάμενο κοινό τους σύνορο. Επιπροσθέτως, κανένα από τα Μέρη δεν θα υποστηρίξει οιοσδήποτε παρόμοιες διεκδικήσεις που μπορεί να εγερθούν από οιοδήποτε τρίτο μέρος».

ΑΡΘΡΟ 4

«1. Έκαστο Μέρος δια της παρούσης αναλαμβάνει τη δέσμευση και επίσημα δηλώνει ότι τίποτα στο Σύνταγμά του, όπως ισχύει σήμερα ή θα τροποποιηθεί στο μέλλον, μπορεί ή θα μπορούσε να ερμηνευθεί ότι αποτελεί ή θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για οποιαδήποτε διεκδίκηση οιασδήποτε περιοχής δεν περιλαμβάνεται στα υφιστάμενα διεθνή του σύνορα».

ΑΡΘΡΟ 7

«1. Τα Μέρη αναγνωρίζουν ότι η εκατέρωθεν αντίληψή τους ως προς τους όρους "Μακεδονία" και "Μακεδόνας" αναφέρεται σε διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο και πολιτιστική κληρονομιά.

2. Αναφορικά με το Πρώτο Μέρος, με αυτούς τους όρους νοούνται όχι μόνο η περιοχή και ο πληθυσμός της βόρειας περιοχής του Πρώτου Μέρους, αλλά και τα χαρακτηριστικά τους, καθώς και ο Ελληνικός πολιτισμός, η ιστορία, η κουλτούρα και η κληρονομιά αυτής της περιοχής από την αρχαιότητα έως σήμερα.

3. Αναφορικά με το Δεύτερο Μέρος, με αυτούς τους όρους νοούνται η επικράτεια, η γλώσσα, ο πληθυσμός και τα χαρακτηριστικά τους, με τη δική τους ιστορία, πολιτισμό και κληρονομιά, διακριτώς διαφορετικά από αυτά που αναφέρονται στο Άρθρο 7(2).

4. Το Δεύτερο Μέρος σημειώνει ότι η επίσημη γλώσσα του, η Μακεδονική γλώσσα, ανήκει στην ομάδα των Νότιων Σλαβικών γλωσσών. Τα Μέρη σημειώνουν ότι η επίσημη γλώσσα και τα άλλα χαρακτηριστικά του Δεύτερου Μέρους δεν έχουν σχέση με τον αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό, την ιστορία, την κουλτούρα και την κληρονομιά της βόρειας περιοχής του Πρώτου Μέρους.

5. Τίποτα στην παρούσα Συμφωνία δεν αποσκοπεί στο να υποτιμήσει καθ' οιονδήποτε τρόπο, ή να αλλοιώσει ή να επηρεάσει τη χρήση από τους πολίτες εκάστου Μέρους».

ΑΡΘΡΟ 8

«1. Εάν οιοδήποτε από τα Μέρη πιστεύει ότι ένα ή περισσότερα σύμβολα τα οποία συνιστούν μέρος της ιστορικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς του χρησιμοποιείται από το άλλο Μέρος, θα θέσει υπ' όψιν του άλλου Μέρους τη χρήση την οποία επικαλείται, και το άλλο Μέρος θα προβεί στις κατάλληλες διορθωτικές ενέργειες για να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το ζήτημα και να διασφαλίσει τον σεβασμό στην προαναφερόμενη κληρονομιά».

Η συμφωνία περιλαμβάνει ρυθμίσεις που διασφαλίζουν την αποφυγή συγχύσεων ανάμεσα στις δύο χώρες, στους πολίτες και στην ιστορία τους, αφού το πραγματικό ζήτημα με τη Βόρεια Μακεδονία ήταν η διάθεση αποκλειστικής χρήσης του ονόματος Μακεδονία και όχι κάποιος ουσιαστικός κίνδυνος από τα βόρεια. Άλλωστε οι ευνοϊκές συνθήκες στις δύο χώρες βοήθησαν να δρομολογηθεί ένα ευοίωνο μέλλον σε σχέση με τις ανάγκες και τους στόχους τους (Βαλντέν, 2018).

Η πολιτική συγκυρία, το 2018, ευνοούσε να ξεπεραστούν τα λάθη της περιόδου των διαπραγματεύσεων, ιδιαίτερα την περίοδο 1991-1996 όταν η Ελλάδα έκανε τρία μεγάλα, ζωτικής σημασίας, «λάθη», ότι: α. δε δεχόταν τη σύνθετη ονομασία, που αποδεχόταν με ευκολία η άλλη πλευρά, β. εφάρμοσε το σκληρό σχέδιο των αλληπάληλων οικονομικών αποκλεισμών (εμπάργκο), που έπληξαν οικονομικά τη Βόρεια Μακεδονία, και γ. συμμάχησε με τη Σερβία, που στόχευε στην αποσταθεροποίηση της Βόρειας Μακεδονίας, αλλά με την τακτική της ευνοούσε τις επεκτατικές, εθνικιστικές επιδιώξεις των άλλων γειτονικών χωρών (Ηρακλείδης, 2019β).

Το διάστημα, που απαιτήθηκε για την ολοκλήρωση των διαδικασιών υπήρξαν έντονες αντιδράσεις στις δύο χώρες και ακραία πόλωση, τα αντιπολιτευτικά κόμματα

κατήγγειλαν το συμβιβασμό με όρους «εκχώρησης», «παράδοσης» και «εθνικής προδοσίας». Στη Βόρεια Μακεδονία η επιβεβλημένη από έξω αλλαγή του ονόματος, γέννησε αισθήματα πικρίας, απογοήτευσης και ήττας, που η ένταξη στο ΝΑΤΟ και η υπόσχεση για τη δρομολόγηση της ένταξης στην Ε.Ε δεν μπορούν εύκολα να αντισταθμίσουν (Σκουλαρίκη, 2019).

Είναι, τέλος, δεδομένο ότι η άρρηκτη διασύνδεση των γεωπολιτικών και οικονομικών ωφελειών των δύο χωρών επιβάλλει τη διαμόρφωση του στρατηγικού στόχου, που οδηγεί στη συνεννόηση, στη συνεργασία και στην απάλειψη όποιων εστιών αντιδικίας και σύγκρουσης (Σφέτας, 2018 · Λαμπριανίδης & Αγγελόπουλος, 2019).

5.2 Ανάλυση της συμφωνίας των Πρεσπών

Με βάση όσα διαδραματίστηκαν ιστορικά σε σχέση με το ονοματολογικό στη διένεξη Ελλάδα – ΠΓΔΜ είναι ευδιάκριτο ότι καμία λύση δεν υπήρχε χωρίς τη χρήση του όρου Μακεδονία σε κάποια μορφή, για αυτό και διάφορες άλλες ονοματικές εκδοχές που προέκυψαν ακούγονταν φαιδρές. Η χρήση της επωνυμίας Δημοκρατία της Μακεδονίας συνιστούσε εδαφική και πολιτιστική απειλή για την Ελλάδα και φυσικά δεν μπορούσε να γίνει δεκτή. Η επιλογή πολλών χωρών να αναγνωρίσουν την ΠΓΔΜ και να χρησιμοποιούν στις διμερείς τους σχέσεις το συνταγματικό της όνομα, ώστε κανείς να μην επιλέγει το «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», προκάλεσε αφόρητη πίεση στην Ελλάδα, που εξαντλούσε τα αποθέματα θεσμικής αντίδρασης στην εξέλιξη αυτή. Την ίδια τακτική ακολουθούσε και ο διεθνής τύπος, που διαρκώς αναφερόταν στη «Μακεδονία». Η Ελλάδα από το 2008 χάραξε τη στρατηγική για σύνθετη ονομασία, *erga omnes*, αναθεώρηση συγκεκριμένων διατάξεων του Συντάγματος, εξάλειψη αλυτρωτισμού κ.ά (Φακαλής, 2020 · Σφέτας, 2019β: 121).

Στο πλαίσιο αυτό μια συμφωνία, έτσι κι αλλιώς, θα είχε θετικά αλλά και αρνητικά στοιχεία, αφού μια διαπραγμάτευση απαιτεί και οικοδομείται σε αμοιβαίες υποχωρήσεις και συμβιβασμούς από τους εμπλεκόμενους. Συμφωνίες, που επιλύουν μακροχρόνια προβλήματα, στα οποία επικρατεί συναισθηματισμός και παραμερίζεται η ορθολογική διάσταση των πραγμάτων στο τελικό αποτέλεσμα της διπλωματικής διεγκυστίνδας τους δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ούτε ως θρίαμβος, αλλά ούτε και

ως εθνική τραγωδία για καμία πλευρά (Newsbomb, 2018). Στη διαπραγμάτευση ενός εθνικού ζητήματος, που αφορά στην εξωτερική πολιτική κριτήριο δεν μπορεί να είναι ούτε μια «περήφανη», αλλά ανόητη απόρριψη, ούτε και «η λύση σε κάθε περίπτωση», που θα περιέχει υποχώρηση (Κοτζιάς & Κοτρώτσος, 2019).

Για τη Βόρεια Μακεδονία το κορυφαίο θέμα ήταν η ταυτότητα, ενώ για την Ελλάδα ήταν η διατύπωση της διάκρισης των εννοιών του Σλαβισμού και του Ελληνισμού, κάτω από τους όρους που θα χρησιμοποιηθούν για τη Μακεδονία και τους Μακεδόνες, ο ευδιάκριτος διαχωρισμός των ιστορικών τμημάτων της Μακεδονίας, και να μην καταστρατηγείται ο αυτοπροσδιορισμός των Ελλήνων Μακεδόνων από τον αυτοπροσδιορισμό των Σλαβομακεδόνων. Το πνεύμα αυτών των διακρίσεων, των διευκρινήσεων και των διαφοροποιήσεων είναι διάσπαρτο σε όλη την έκταση της Συμφωνίας. Το σημαντικότερο στοιχείο, που προκύπτει κατά αβίαστο τρόπο στη Συμφωνία είναι ότι η Ελλάδα αναγνωρίζει υπηκοότητα και σε καμία περίπτωση εθνότητα. Η λέξη Nationality συνιστά νομικό όρο, οι όροι μακεδονική και πολίτες της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονία δηλώνουν την ιθαγένεια, ενώ στο θέμα της γλώσσας με σαφήνεια επισημαίνεται ότι ανήκει στις νοτιοσλαβικές γλώσσες και δε σχετίζεται με κανέναν τρόπο με τη γλώσσα των Αρχαίων Μακεδόνων (Σφέτας, 2019).

Στη συμφωνία των Πρεσπών, διακρίνουμε τα εξής κύρια χαρακτηριστικά της:

1. Το «erga omnes», η επιβολή, δηλ. της αλλαγής του ονόματος ενός ανεξάρτητου και κυρίαρχου κράτους σε γενικευμένη μορφή (εντός και εκτός συνόρων) μετά από 75 χρόνια, κάτι που απαιτεί χρόνο, για να συμβεί στην καθημερινότητα, ανεξάρτητα από το πόσο γρήγορα θα καταφέρουν να προσαρμοστούν οι θεσμοί του κράτους και ο επίσημος λόγος της κυβέρνησης.
2. Η απαλοιφή από το σύνταγμα των στοιχείων, που αποπνέουν αλτρωτισμό ή επεκτατισμό, κάτι που δεν συνέβη ποτέ στην παγκόσμια ιστορία χωρίς πόλεμο.
3. Η υποχώρηση στο θέμα της ονομασίας του κράτους, που συνδυάστηκε με τη συνέχιση της χρήσης του ονόματος «Μακεδόνες» για τον προσδιορισμό της ιθαγένειας, με τη διευκρίνιση: «πολίτες της Βόρειας Μακεδονίας», που σχετίζεται με τα κεντρικά ζητήματα που έθετε η Ελλάδα, την άρνηση της αναγνώρισης Μακεδονικού έθνους.
4. Η παροχή της δυνατότητας να αναπτυχθεί, εφόσον υλοποιηθεί, μια άλλη σχέση με τη γειτονική χώρα. Να εστιάσουμε στα σημεία που μας ενώνουν,

στη συνεργασία την οικονομική, την εκπαιδευτική, την πολιτιστική, την πολιτική, κ.ο.κ.

5. Δεν τέθηκε θέμα από τη γειτονική χώρα τι θα γίνει με τους Έλληνες υπηκόους, που έχουν ως μητρική γλώσσα τα σλαβομακεδονικά (Newsbomb, 2018 · Ηρακλείδης, 2019 · Σκουλαρίκη, 2019 · Καπούτσης, 2019 · Ηρακλείδης, 2019β).

Η Συμφωνία των Πρεσπών δε συνιστά μια απλή τεχνοκρατική συμφωνία ανάμεσα σε δύο γείτονες χώρες. Χαρακτηρίζεται από μια αμφίδρομη πολιτική επιρροή στις δυναμικές εξελίξεις των κεντροδυτικών Βαλκανίων, ώστε να ξεπερνά τα όρια των δυο εμπλεκομένων κρατών και διαχέει τη δυναμική της στα ασταθή και εκρηκτικά Βαλκάνια. Είναι δεδομένο ότι μπορεί να λειτουργήσει πολύ θετικά στην αποκατάσταση και στη διατήρηση της σταθερότητας, της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της ειρήνης στην περιοχή και στην ανάδειξη του πρωταγωνιστικού ρόλου της Ελλάδας, αποκομίζοντας μεγάλα οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη (Βαλντέν, 2018 · Καπούτσης, 2019).

Το Spiegel (περιοδικό της Γερμανίας), αναλύοντας τη Συμφωνία των Πρεσπών στη διάσταση των γεωπολιτικών και γεωπολιτισμικών συγκρούσεων, τη χαρακτήρισε «νίκη για τη Δύση, καταστροφή για τη Ρωσία...». Οι New York Times εκτιμούν ότι η μάχη για το ονοματολογικό «εξελίχθηκε σε μια δοκιμασία γεωπολιτικής εξουσίας μεταξύ της Ευρώπης και των ΗΠΑ από τη μία και της Ρωσίας από την άλλη στα αιωνίως ασταθή Βαλκάνια» (Μάρτος, 2019).

Η Συμφωνία των Πρεσπών με την επίδρασή της στη γενικότερη ειρηνευτική προσπάθεια στα Βαλκάνια, μπορεί να συμβάλει στην αποβολή του στίγματος της ευρωπαϊκής πυριτιδαποθήκης. Αυτό θα σημάνει μια άλλη κοινωνική και οικονομική προοπτική για την περιοχή, με την ανάπτυξη του τουρισμού, τη βιομηχανική ανάπτυξη και τις επενδύσεις, με σημαντικά έργα υποδομών, βελτίωση της εργασίας και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων. Αποτελεί ευθύνη των λαών και των κυβερνήσεων των χωρών να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που διαμορφώνονται να ξεπεράσουν ιστορικές αντιπαραθέσεις και να προχωρήσουν το δρόμο της ανάπτυξης με συνεργασία και κατανόηση (Λαμπριανίδης & Αγγελόπουλος, 2019).

5.3 Βασικά σημεία της συμφωνίας των Πρεσπών

Με βάση τα ιστορικά και πολιτικά δεδομένα, που διαμορφώθηκαν στην ιστορική εξέλιξη του Μακεδονικού ζητήματος, πολλές από τις ρυθμίσεις της συμφωνίας των Πρεσπών, είναι αναμενόμενες και φυσιολογικές. Η Συμφωνία αποτελεί ένα ολοκληρωμένη πλαίσιο διευκρινήσεων και ρυθμίσεων των σχέσεων Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας, που στηρίζονται σε όσα διαμορφώθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες. Περιλαμβάνει όλα τα κρίσιμα ζητήματα που ταλάνισαν τις σχέσεις των δύο χωρών και ειδικότερα:

- Στην παρ. 3 του άρθρου 1 της συμφωνίας αναφέρεται ότι το επίσημο όνομα της ΠΓΔΜ θα είναι «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας», που θα αποτελεί το συνταγματικό όνομά της και θα χρησιμοποιείται *erga omnes*, με σύντομο όνομα το «Βόρεια Μακεδονία», η ιθαγένεια θα είναι «Μακεδονική / πολίτης της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας», που θα χρησιμοποιείται σε όλα τα ταξιδιωτικά έγγραφα και επίσημη γλώσσα η «Μακεδονική γλώσσα» (παρ. 3α,β,γ του άρθρου 1 της Συμφωνίας).

- Οι όροι «Μακεδονία» και «Μακεδόνας», αναφέρονται σε διαφορετική ιστορική περίοδο και πολιτιστική κληρονομιά. Για την Ελλάδα, προσδιορίζεται η περιοχή και ο πληθυσμός της βόρειας Ελλάδας και τα χαρακτηριστικά τους, αλλά και ο Ελληνικός πολιτισμός, η ιστορία, η κουλτούρα και η κληρονομιά αυτής της περιοχής από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Στην Βόρεια Μακεδονία οι όροι «Μακεδονία» και «Μακεδόνας», αφορούν στην επικράτεια, τη γλώσσα, τον πληθυσμό και τα χαρακτηριστικά τους, που έχουν τη δική τους ξεχωριστή ιστορία, τον πολιτισμό και κληρονομιά, που είναι διαφορετικά από αυτά που αναφέρθηκαν στην περίπτωση των Ελλήνων (παρ. 3δ του άρθρου 1 και παρ. 1, 2 και 3 του άρθρου 7 της Συμφωνίας).

- Η επίσημη γλώσσα της Βόρειας Μακεδονίας είναι η Μακεδονική, που ανήκει στην ομάδα των Νότιων Σλαβικών γλωσσών και μαζί με άλλα χαρακτηριστικά της δεν σχετίζεται με τον αρχαιοελληνικά χαρακτηριστικά, που αποδόθηκαν στους κατοίκους της Βόρειας Ελλάδας (παρ. 4 του άρθρου 7 της Συμφωνίας).

- Το κράτος, τα επίσημα όργανα και όλες οι δημόσιες οντότητες της Βόρειας Μακεδονίας, θα ευθυγραμμίζονται με το επίσημο όνομα και σταματά άμεσα η μεταφρασμένη ή αμετάφραστη εκδοχή των όρων «Μακεδονία», «Δημοκρατία της

Μακεδονίας», «ΠΓΔ της Μακεδονίας», «ΠΓΔ Μακεδονίας», καθώς και το προσωρινό όνομα «πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» και το ακρωνύμιο «ΠΓΔΜ». (παρ. 7 του άρθρου 1 της Συμφωνίας).

- Η Ελλάδα δε θα αντιταχθεί στην υποβολή υποψηφιότητας ή ένταξης της Βόρειας Μακεδονίας σε κάθε είδους διεθνείς Οργανισμούς και θεσμικούς φορείς, όπου η ίδια ανήκει ήδη και πιο συγκεκριμένα στην Ε.Ε και στο ΝΑΤΟ (παρ. 1 του άρθρου 2 της Συμφωνίας).

- Οι δύο χώρες επιβεβαιώνουν το υπάρχον κοινό τους σύνορο ως ισχυρό και απαραβίαστο διεθνές σύνορο και καμία χώρα δε θα έχει ή θα υποστηρίζει καμία διεκδίκηση για τροποποίηση του συνόρου τους ή για τμήμα της επικράτειας της άλλης ή για την υποστήριξη διεκδικήσεων, που μπορεί να έχει οποιοδήποτε άλλη, τρίτη, χώρα. (παρ. 1 του άρθρου 3 της Συμφωνίας).

- Οι δύο χώρες δεσμεύονται στο σεβασμό της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας του άλλου και ότι δε θα υποστηρίξει όποια δράση τρίτης χώρας απειλεί αυτά τα δικαιώματα (παρ. 2 του άρθρου 3 της Συμφωνίας).

- Αν μια χώρα εκτιμά ότι η άλλη χρησιμοποιεί σύμβολα, που συνιστούν μέρος της ιστορικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς της θα θέτει το ζήτημα, ώστε να γίνουν οι αναγκαίες διορθωτικές ενέργειες, ενώ η Βόρεια Μακεδονία δε θα ξανακάνει χρήση του συμβόλου, που έχει πριν στην εθνική σημαία της (παρ. 1 και 3 του άρθρου 8 της Συμφωνίας).

- Συγκροτείται Κοινή Διεπιστημονική Επιτροπή Εμπειρογνομόνων, που θα εξετάσει την αντικειμενική, επιστημονική και στοιχειοθετημένη ερμηνεία των γεγονότων και όλων των ζητημάτων της ιστορίας. Η Επιτροπή θα εξετάζει τις νέες εκδόσεις και μπορεί να αναθεωρήσει σχολικά εγχειρίδια και βοηθητικό σχολικό υλικό (χάρτες, ιστορικούς άτλαντες κ.λπ) που χρησιμοποιούν οι δύο χώρες και είναι απαραίτητο, για να διασφαλιστεί ότι δεν περιέχουν αλυτρωτικές / αναθεωρητικές αναφορές (παρ. 5 του άρθρου 8 της Συμφωνίας).

Το δεύτερο μέρος της συμφωνίας αφορά στην ενίσχυση και τη εμβάθυνση της συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών και ειδικότερα:

- Στη στρατηγική συνεργασία, όπου θα αναπτυχθεί σε καίριους τομείς όπως είναι η γεωργία, οι ανάγκες της πολιτικής προστασίας, η αμυντική θωράκιση των χωρών, η βελτίωση της οικονομίας, η ενέργεια, το περιβάλλον και η προστασία του, η βιομηχανική ανάπτυξη, οι υποδομές, οι οικονομικές επενδύσεις, οι πολιτικές σχέσεις,

ο τουρισμός, το εμπόριο, η διασυνοριακή συνεργασία και οι μεταφορές κ.λπ (παρ. 1 του άρθρου 9).

- Στη συνεργασία στο πλαίσιο περιφερειακών Οργανισμών και στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών με σκοπό τη διασφάλιση της εξέλιξης της περιοχής, σε έναν τόπο ειρήνης, ανάπτυξης και ευημερίας για τους λαούς της (άρθρο 11), την ανάπτυξη των πολιτικών σχέσεων και στη θεσμοθέτηση Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας των Κυβερνήσεων των δύο χωρών, για τη διασφάλιση της σωστής και αποτελεσματικής εφαρμογή της Συμφωνίας. (άρθρα 11 - 12 της Συμφωνίας).

- Με δεδομένο ότι η Βόρεια Μακεδονία είναι περικλειστο κράτος, θα διευκολύνεται από την Ελλάδα, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (άρθρο 13).

- Οι δύο χώρες θα ενδυναμώσουν και θα βελτιώσουν την επιστημονική, τεχνολογική, εκπαιδευτική και τεχνική συνεργασία τους, καθώς και στην έρευνα στις νέες τεχνολογίες, στην ψηφιακή τεχνολογία και τη νανοτεχνολογία, με σεβασμό στο περιβάλλον και στόχο την αναβάθμιση των δυνατοτήτων και τη γενικότερη ευημερία των πολιτών (άρθρο 15 της Συμφωνίας).

- Οι δύο χώρες θα εντείνουν τη συνεργασία τους στην Άμυνα, στον κοινό αγώνα για την αντιμετώπιση του οργανωμένου και διασυνοριακού εγκλήματος. Θα οργανώσουν και επεκτείνουν τις ενέργειές τους για την πάταξη της τρομοκρατίας, των οικονομικών εγκλημάτων, της παράνομη διακίνηση ή/και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Στην πολιτική προστασία θα αναληφθούν πρωτοβουλίες, που θα δίνουν έμφαση στην πρόληψη και αντιμετώπιση των φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών και στην υποστήριξη των πολιτών και των χωρών από τις συνέπειες τους (άρθρα 16-17 της Συμφωνίας).

Έκτη ενότητα: Η χαρτογραφία στο Μακεδονικό ζήτημα

Στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται και παρουσιάζονται χαρτογραφικές απεικονίσεις και χάρτες, που δείχνουν τη διαχρονική ιστορική διαδρομή και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, ως οπτικοί μάρτυρες των προσλήψεων για την εδαφική έκταση της γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας (Λιβιεράτος & Παλιαδέλη, 2013). Στο πέρασμα των αιώνων, οι χαρτογράφοι και οι γεωγράφοι τροποποίησαν αρκετές φορές τα χωρικά όρια της Μακεδονίας. Οι ιστορικές, πολιτικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της Μακεδονίας, σε σύγκριση, κυρίως, με τη νότια και νησιωτική Ελλάδα, σε συνδυασμό με τη Ενετοκρατία και τα ταξίδια που έκαναν έμποροι από τη δύση, ναυτικοί και περιηγητές, οι οποίοι σηματοδότησαν τα περάσματά τους, που αποτυπώνονται και σε χάρτες. Χαρακτηριστικό είναι ότι η θάλασσα και οι δρόμοι της στην περιοχή της Μακεδονίας δεν προσέλκυσαν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον των χαρτογράφων, αν και έχει μεγάλη ακτογραμμή της, ιδιαίτερα κατά τους πρώτους αιώνες της ιστορίας της. Στους χάρτες 1-4 αποτυπώνεται η περιοχή της

1 Το βασίλειο των Αρχαίων Μακεδόνων, της δυναστείας των Τημενιδών, τον ύστερο 6^ο αι. π.Χ. Πηγή: Χαρτογραφική Υπηρεσία ΟΗΕ (Βάση). Χαρτογραφία: ΕΛ - ΑΤ, ΑΠΘ.

2 Το βασίλειο της Μακεδονίας τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. Πηγή - Χαρτογραφία: Βλ. [4].

3 Η Μακεδονία της Ρωμαϊκής περιόδου (2ος-3ος αι. μ.Χ.) όπως ορίζεται στη Γεωγραφία των Πτολεμαίου, σε συνδυασμό με το Αντιγινό Οδοπορικό, για την επιβεβαίωση της βόρειας οριογραμμής. Πηγή - Χαρτογραφία: Βλ. [4].

4 Τα βλάρια Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου, Σκοπίων, υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία, 14-1913, στην ευρύτερη περιοχή με την ονομασία «Δυτική Ρωμυλία». Οι Οθωμανοί δεν χρησιμοποιούσαν το όνομα «Μακεδονία» για ορισμό συγκεκριμένης διοικητικής περιοχής. Πηγή - Χαρτογραφία: Βλ. [4].

Μακεδονίας από τον 6^ο αιώνα π.Χ μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Ο Ηρόδοτος ήταν ο πρώτος ιστορικός και ο μόνος αρχαίος συγγραφέας, που χρησιμοποίησε τον όρο Μακεδονίς και Μακεδόνες όταν αναφερόταν στο Μακεδονικό βασίλειο, που το όριζε πέραν της Πρασίας Λίμνης και της χώρας του Δύσωφρου όρους, το νότιο άκρο της Θεσσαλίας, στην κοιλάδα των Τεμπών (χάρτης 5). Η μεγαλύτερη επέκταση του Μακεδονικού βασιλείου υπήρξε την εποχή του Φιλίππου Β' (Λιβιεράτος & Παλιαδέλη, 2013: 24).

Χάρτης 5. Απεικονίζει το βασίλειο της Μακεδονίας πριν την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το βασίλειο της Μακεδονίας επανέρχεται στα αρχικά εδάφη της και μετατρέπεται σε Ρωμαϊκή επαρχία γνωστή και ως *Provincia Macedonia*. Η νέα αυτή Μακεδονία έχει τα εδάφη της Μακεδονίας του 5^{ου} π.Χ αιώνα ή αλλιώς *Macedonia Prima*, πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη, συνορεύοντας με τη *Macedonia Secunda*, που περιλάμβανε γεωγραφικά και το πιο μεγάλο μέρος της ΠΓΔΜ (Λιβιεράτος & Παλιαδέλη, 2013: 29).

Graecia Ancienne Partie Septentrionale (Αρχαία Ελλάδα, Βόρειο Μέρος) (Λιβιεράτος & Παλιαδέλη, 2013).

Το όνομα Μακεδονία δεν αναφέρεται πλέον, μέχρι την επανεμφάνισή του στους παγκόσμιους μεσαιωνικούς χάρτες *Orbis Terrarum* και στους χάρτες της Γεωγραφίας του Πτολεμαίου, που αποτέλεσαν πρότυπο για τους χαρτογράφους για τον εντοπισμό της Μακεδονικής γεωχωρικής περιοχής (Λιβιεράτος & Παλιαδέλη, 2013: 29).

Ο Πτολεμαίος (χάρτης 6) όριζε τη Μακεδονία μεταξύ των περιοχών Στόβοι και Σκόπια, τα οποία δε συμπεριλάμβανε σε αυτήν. Την περίοδο της Αναγέννησης οι περισσότεροι χαρτογράφοι ακολουθούσαν το μοντέλο του Πτολεμαίου, παρουσιάζοντας στους χάρτες τη Μακεδονία ως Ελληνική περιοχή, που βρίσκεται βόρεια δίνοντάς της ονόματα όπως *Graecia Pars Septentrionale* (Ελλάδα Βόρειο Μέρος) ή

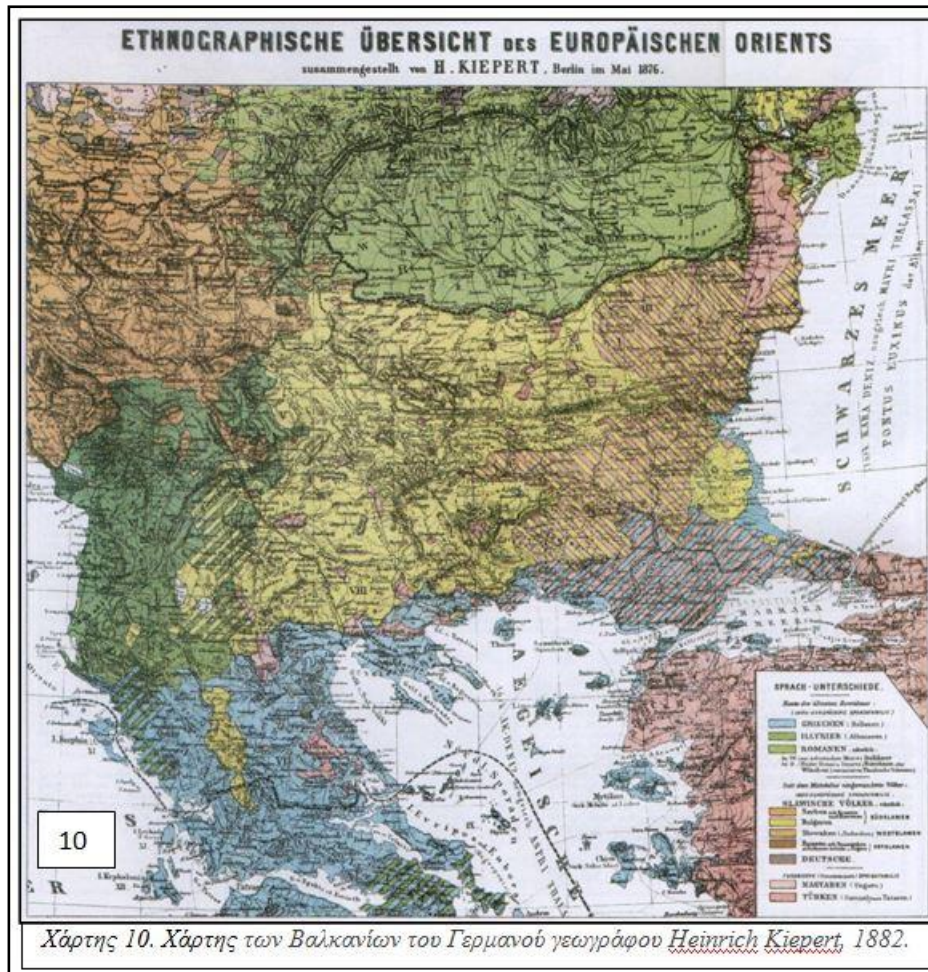
Το 1842 ο γεωγράφος από την Τσεχία Πάβελ Γιόζεφ Σαφάρικ (1795 - 1861), που έζησε στο Νόβι Σαντ της Σερβίας, αν και δεν επισκέφτηκε τα Νότια Βαλκάνια, εμφάνισε έναν εθνογραφικό χάρτη, όπου οι Βούλγαροι καταλάμβαναν τεράστια περιοχή από τη Δοβρουτσά μέχρι την Αχρίδα και τη Θεσσαλονίκη (Γούναρης, 2012).

Με τη δημιουργία της ανεξάρτητης βουλγαρικής εκκλησίας (Βουλγαρική Εξαρχία), το 1870, εντάθηκε το ενδιαφέρον για εκδόσεις. Την περίοδο 1875 μέχρι και το 1878 οι εθνογραφικοί χάρτες θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο, αφού μπορούν να επηρεάσουν τον πληθυσμό και τις ιδεολογίες στα Βαλκάνια. (Λιβιεράτος & Παλιαδέλη, 2013 (Γούναρης, 2012)).

Χάρτης 7. Χάρτης του 19^{ου} αιώνα είναι του Ambroise Tardieu, που απεικονίζει τη Μακεδονία ως το Βόρειο τμήμα της Αρχαίας Ελλάδας.
Χάρτης 8. Η Αρχαία Μακεδονία (κίτρινο χρώμα), σε σημερινό χάρτη.

Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της διάστασης αποτελεί ο εθνογραφικός χάρτης του Γερμανού γεωγράφου Heinrich Kiepert (χάρτης 10), που παρουσιάστηκε στη Διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης το του 1876, ο οποίος εμφάνιζε υψηλά ποσοστά σλαβόφωνων κατοίκων στην περιοχή (Λιβιεράτος & Παλιαδέλη, 2013 (Γούναρης, 2012)).

Χάρτης 10. Χάρτης των Βαλκανίων του Γερμανού γεωγράφου Heinrich Kiepert, 1882.

Χάρτης 12: Edward Stanford (1827 - 1904).

Τα επιχειρήματα των Ελλήνων για την περίοδο της Αρχαίας Ελλάδας και της Μακεδονίας δεν επαρκούσαν, την εποχή εκείνη για αυτό η Αθήνα οργάνωσε συστηματικές ενέργειες, για την παραγωγή φιλελληνικών χαρτών. Τέτοιος είναι ο χάρτης του Άγγλου γεωγράφου Edward Stanford (1827 - 1904), που βασίστηκε σε υλικό που του

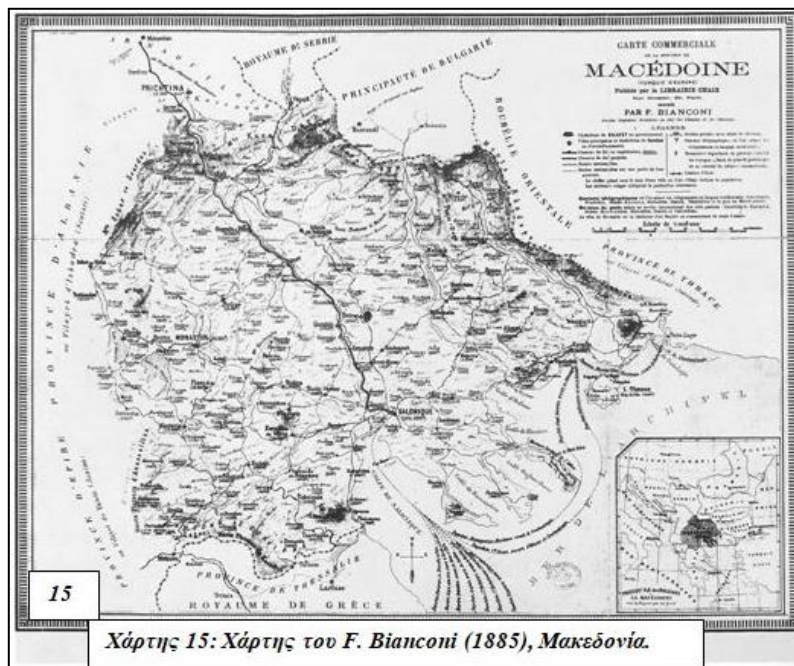
διαβίβασε με τον επιτετραμμένο στο Λονδίνο Ιωάννη Γεννάδιο (1844 - 1932) ο «Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων» (Γούναρης, 2012).

Χάρτης 13: Karl Sax. Εθνολογικός χάρτης.

Το 1877 παρουσιάστηκε ο χάρτης του Karl Sax, προξένου της Αυστρίας στην Αδριανούπολη, ο οποίος με στοιχεία, που συνέλεξε από διπλωματικές πηγές, μείωσε την εθνική, πληθυσμιακή υπεροχή της Βουλγαρίας στη Μακεδονία, χωρίζοντας τους κατοίκους σε Σερβοβούλγαρους και σε

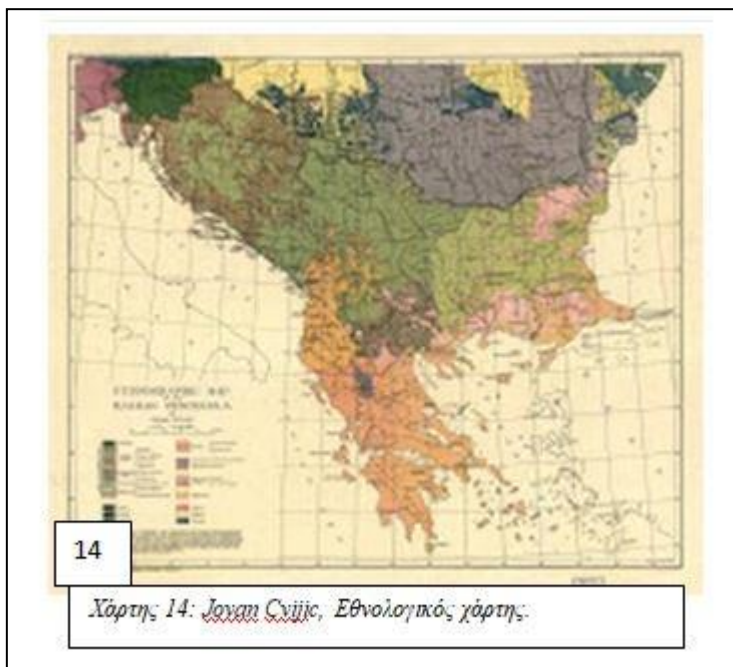
Εξαρχικούς, Πατριαρχικούς, Ουνίτες και Μουσουλμάνους Βούλγαρους (Πομάκους) (Γούναρης, 2012).

Χάρτης 15: Χάρτης του F. Bianconi (1885), Μακεδονία.

Ο χάρτης που εκπονήθηκε από F. Bianconi, Γάλλο μηχανικό των οθωμανικών σιδηροδρόμων, που εστιάστηκε στα οθωμανικά φορολογικά στοιχεία, ενίσχυε τις ελληνικές θέσεις (Γούναρης, 2012).

Αποδεικτικό στοιχείο για τη βαρύτητα που αποκτούσαν τα ακαδημαϊκά δημοσιεύματα συνιστά η παροχή εκτάσεων στη Σερβία, με βάση αναθεωρημένο χάρτη του γεωγράφου του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου Jovan Cvijic (1865 - 1927), αν και η Σερβία δεν μπορούσε να υποστηρίξει επιστημονικά το αίτημα και να κινητοποιήσει δυνάμεις για την επίτευξή του.

Χάρτης 14: Jovan Cvijic, Εθνολογικός χάρτης.

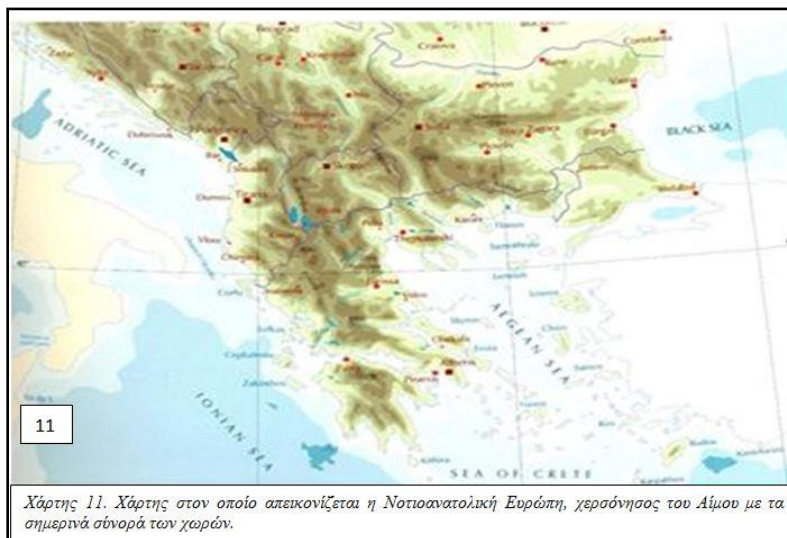
Ενισχυτικό της Σερβικής προσπάθειας ήταν η παγκόσμια αναγνώριση και το κύρος του Cvijic, ως επιστήμονα, ο οποίος επιβλήθηκε στις διεργασίες που γινόταν και επέβαλε τη μεγάλη σερβική παρουσία σε μεγάλο τμήμα της Μακεδονίας. Έτσι κατάφερε να μην αναγνωρισθεί καθόλου η ύπαρξη βουλγαρικής μειονότητας

στην περιοχή. Αυτό, βέβαια, δημιούργησε τεράστιο φορτίο στη Σερβία, που έπρεπε να επιβεβαιώσει τα στοιχεία του χάρτη του Cvijic, ενσωματώνοντας άμεσα τους «Μακεδονοσλάβους». Οι θέσεις του Cvijic, φυσικά επηρέασαν και την Ελλάδα (Γούναρης, 2012).

Σε χάρτη του 1847 του Γερμανοαυστριακού χαρτογράφου Ami Boue (1794 - 1881), η Μακεδονία περιλαμβάνει την ελληνική περιοχή της Μακεδονία, ενώ δε συμπεριλαμβάνει την περιοχή των Σκοπίων, παρά μόνο το όριο Μοναστηρίου-Αχρίδας.

Χάρτης 9. Χάρτης Εθνολογικός του Ami Boué (1847)

Χάρτης 11. Χάρτης στον οποίο απεικονίζεται η Νοτιοανατολική Ευρώπη, χερσόνησος του Αίμου με τα σημερινά σύνορα των χωρών.

Παρατηρώντας, τέλος, το χάρτη 11, μπορούμε να καταλάβουμε τη σημασία της γεωγραφικής Μακεδονίας στην ευρύτερη περιοχή αλλά και την επέκταση της Μακεδονίας από τα

ανατολικά μέχρι και δυτικά του ελληνικού χώρου.

Έβδομη ενότητα: Συμπεράσματα, συζήτηση των αποτελεσμάτων και προτάσεις

Η αιματοβαμμένη βαλκανική χερσόνησος, ο τόπος που για αιώνες αποτέλεσε πεδίο συγκρούσεων και πολέμων, που κάθε σπιθαμή έχει εμποτιστεί από μια ιστορία πόνου και βίας είναι μια περιοχή με μεγάλη ιστορία. Η πολυετής επικράτηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η παρέμβαση μεγάλων δυνάμεων, που όριζαν και ορίζουν την τύχη του τόπου αυτού, οι δυνάμεις της χερσονήσου, που έζησαν μια πολύχρονη διελκυστίνδα αντιπαραθέσεων άφησαν στάσιμη την περιοχή, στη δίνη των εθνικιστικών εμμονών και διεκδικήσεων, ανακαλύπτοντας ζητήματα ανάμεσα σε κράτη και έθνη ακόμη κι εκεί που δεν υπήρχαν.

Στα προβλήματα των λαών αυτού του μωσαϊκού εθνοτήτων, της ανομοιομορφίας και της ανομοιογένειας στα Βαλκάνια κεντρική θέση κατέχει το Μακεδονικό ζήτημα. Ένα θέμα που άμεσα αφορούσε τρεις χώρες: από το ξεκίνημά του στα τέλη του 19ου αιώνα την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Σερβία και τις τελευταίες δεκαετίες στη θέση της τελευταίας μπήκε (μετά τη Γιουγκοσλαβία) η σημερινή Βόρεια Μακεδονία. Τρεις χώρες, που διαμόρφωσαν τρεις διαφορετικές ιστορικές αλήθειες, που ήταν το υλικό και ο μηχανισμός συγκρούσεων, αντιπαλοτήτων και πολέμων για ενάμιση αιώνα στην περιοχή. Τρεις χώρες που προσέδιδαν ιδεολογικοπολιτικό περιεχόμενο στο ιστορικό τους αφήγημα, το οποίο αυξομειωνόταν σε ένταση, ανάλογα με την εποχή και τις συγκυρίες, οικοδομώντας έναν φανατισμό, που διέγειρε τις εθνικιστικές τους δυνάμεις, που εκπαιδεύτηκαν και διαπαιδαγωγήθηκαν στην πίστη και στην υποστήριξη της δικής τους εθνικής αλήθειας.

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια διεξοδικής ανάλυσης του Μακεδονικού ζητήματος με όρους γεωπολιτικής, αλλά και της πολιτικής διάστασης που διαχρονικά το χαρακτήριζε και με δεδομένο ότι δεν αποτελεί ένα απλό, ενιαίο, συνεχόμενο ζήτημα στον ιστορικό χρόνο. Είναι μια σύνθετη υπόθεση που αν και αναλύεται με όρους γεωγραφίας και γεωπολιτικής στο χώρο, αφορά, φυσικά, και την πολιτισμική, ιστορική ταυτότητα των κατοίκων της περιοχής και την πολιτική συγκρότηση των κοινωνιών τους, σε ένα όσο γίνεται ισορροπημένο και ισότιμο πλαίσιο.

Το Μακεδονικό ζήτημα διακρίνεται σε δύο περιόδους, που καθεμιά από αυτές τις ισότιμες διαστάσεις (ιστορία και γεωπολιτική) μετατρέπεται σε κυρίαρχη: α. το διάστημα από τη γέννησή του (1878) μέχρι το 1913, που επικρατούν τα ιστορικά χαρακτηριστικά, αφορά την εθνική διαπάλη, για την κατάκτηση των εδαφών, που δημιουργούνται με την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και β. τον 20^ο αιώνα, που αποκτά γεωπολιτικές διαστάσεις και αξία, ξεφεύγει από αυτή την αντιπαράθεση των διεκδικήσεων, και παρουσιάζει διάφορες μορφές, ανάλογα με την ιστορική περίοδο, τη γενικότερη πολιτική συγκυρία, τα γεγονότα και τις στρατηγικές επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων.

Δύο σημαντικές παράμετροι βοηθούν στην ανάλυσή της γεωπολιτικής διάστασης του Μακεδονικού ζητήματος, που είναι οι όροι, που το συνθέτουν:

Πρώτος όρος είναι ο χώρος, το έδαφος, η εδαφική έκταση της γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας, όπως προκύπτει από την ανάλυση της εργασίας, προέκυψε από τη χαρτογραφία και τη γεωγραφία των τελευταίων δεκαετιών του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Τότε για πρώτη φορά, ορίστηκε ως Μακεδονία, η ενιαία έκταση τριών μεγάλων οθωμανικών διοικητικών περιφερειών (βιλαετιών): της Θεσσαλονίκης, του Μοναστηρίου και του Κοσσόβου, που δεν είχαν αποτυπωθεί διοικητικά ή γεωγραφικά νωρίτερα και γνωρίζοντας όλοι ότι η έκταση αυτή δε βρίσκεται σε αντιστοιχία με την αρχαία Μακεδονία. Αποτελούσε, όμως την περιοχή που όλοι προσδοκούσαν να κατακτήσουν, γιατί θα τους πρόσφερε την πολυπόθητη διέξοδο στο Αιγαίο. Έτσι γεννήθηκε μια άλλη (γεωγραφική) Μακεδονία, διαφορετική από την ιστορική των αρχαίων ελληνικών χρόνων, η οποία σταδιακά απόκτησε τη δική της ιστορία και χαρακτηριστικά. Εκείνο, που μένει, ως ουσία της ιστορίας αυτής είναι ότι τη Μακεδονία την καθιέρωσε η χαρτογραφία και οι πολιτικές συγκυρίες εκείνης της εποχής.

Στην περίπτωση της Μακεδονίας, υπάρχει διαχρονικά ένα εξαιρετικά κομβικό στοιχείο που αφορά στην έξοδο, στην πρόσβαση, στην αξιοποίηση του Αιγαίου πελάγους. Είναι ο χωρικός ρυθμιστής για την ικανοποίηση και τη δυνατότητα της επιδίωξης αυτής, που αφορά στον ιστορικό χρόνο όλες τις χώρες, που με κάποιον τρόπο είχαν συμμετοχή και ρόλο στις εξελίξεις των Βαλκανίων: Αυστροουγγαρία, Ρωσία, Γιουγκοσλαβία και Σερβία, Βουλγαρία κ.ά. Η στόχευση αυτή προβλήθηκε και διεκδικήθηκε σε διάφορες συνθήκες, σε ειρηνικές ή πολεμικές περιόδους.

Δεύτερο όρο στη γεωπολιτική ανάλυση αποτελεί η διερεύνηση των στοιχείων της ταυτότητας των κατοίκων της περιοχής (των «Μακεδόνων»), που

διαμορφώνει το δικαίωμα στο χώρο και επανέρχεται εδώ και εκατόν πενήντα χρόνια, όταν προκύπτει κάποιο ζήτημα στα Βαλκάνια, όπως περιγράφεται στην εργασία. Εκατόν πενήντα χρόνια πολέμων, αντιπαλοτήτων, διεκδικήσεων, κοινωνικοοικονομικών αλλαγών και πολιτικών εξελίξεων κατάφεραν να προκαλέσουν την ύπαρξη τριών οπτικών στην ιστορική αλήθεια, που δεν είναι εύκολο να περιγραφούν και να αναλυθούν. Αλήθειες διαφορετικές, που καθεμιά εμπεριέχει ένα μέρος της και ταυτόχρονα πολλές ιστορικές αδυναμίες και μειονεκτήματα:

1. Η Ελληνική οπτική της αλήθειας, σχετίζεται με τους αγώνες για τη Μακεδονία, που αποτελεί σπουδαίο ιστορικό κεφάλαιο της αρχαίας ιστορίας της χώρας και φυσικά δεν επιτρέπει της απουσία της από την Ελλάδα.
2. Η Βουλγαρική αλήθεια, αφορά στην ιστορία αλυτρωτισμού, που γεννήθηκε το 1878, με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, όταν απόκτησε για έξι μήνες όλη τη Μακεδονία.
3. Η τρίτη αλήθεια προέρχεται από το «σλαβο-μακεδονισμό», που επινόησαν οι Σέρβοι το 19ο αιώνα, με παραπομπές στα αρχαία χρόνια και που τελικά κατάφερε να αποκτήσει κρατική υπόσταση και οντότητα μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο (1943 – 44). Είναι εντυπωσιακό ότι αποτελεί μια αλήθεια, που επενδύθηκε από το 1991 με στοιχεία της αρχαίας ιστορίας με απροκάλυπτες πολιτικές σκοπιμότητες.

Είναι αδύνατο σήμερα να προκύψει μία αναθεωρημένη, ιστορική, αντικειμενική αλήθεια, με πειραγμένες πηγές πληροφόρησης, που υπάκουαν σε ιδεολογικοπολιτικές σκοπιμότητες. Άλλωστε με δεδομένο το ρόλο του εθνικισμού στην περιοχή είναι δύσκολο για αυτό χτίστηκε σε κάθε χώρα εδώ και πολλά χρόνια να δημιουργηθούν προϋποθέσεις υποχωρήσεων από λαούς, πολιτικούς ή κυβερνήσεις

Η συνεχής επαναφορά, επαναδιαπραγμάτευση και σύγκρουση για τις ταυτότητες, που συνιστά κρίσιμο στοιχείο του Μακεδονικού Ζητήματος, σχετίζεται με τον έλεγχο του χώρου, της περιοχής. Αφορά μια αποπροσανατολιστική, τεχνητή προσέγγιση για ένα θέμα με καθαρά γεωπολιτική διάσταση και σημασία, που διαχειρίζονται από τη γέννησή του πολιτικοί, οργανισμοί, κόμματα, συμμαχίες καθιστώντας το αποκλειστικά πολιτικό ζήτημα, ενταγμένο στο στόχο του ελέγχου της περιοχής και των κατοίκων της. Και αυτό γίνεται πάντα σε περιόδους κρίσεων, που αναβαθμίζεται η περιοχή, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις στρατηγικές επιδιώξεις χωρών. Τότε η

ιστορία, οι ταυτότητες, οι ιδεολογίες και η ιστορία κινητοποιούνται ως συστατικά αντιπαλότητας και εκμετάλλευσης για την απόκρυψη της πραγματικής αλήθειας και των πραγματικών αιτίων, που ο αλυτρωτισμός ξαναγίνεται απειλή και δημιουργεί εχθρούς και είναι η αδυναμία να εξελιχθούν οι κοινωνίες και οι χώρες.

Όμως είναι βέβαιο ότι αν δεν επικεντρωθεί κάθε προσπάθεια στην αναβάθμιση των κρατών της βαλκανικής χερσονήσου, ώστε να υπάρξει ανάπτυξη, ευημερία και εξέλιξη, που θα γεννά τη συνοχή κοινωνιών και κρατών θα γεννιούνται εντάσεις και προβλήματα, συγκρούσεις και πολεμικές αντιπαραθέσεις. Κι αυτό είναι το βήμα που πρέπει να κάνουν οι κοινωνίες και η πολιτική στα Βαλκάνια, για να αξιοποιήσουν με ειρηνικό τρόπο το μεγάλο αγαθό, το σπάνιο προνόμιο που έχουν και είναι η αναμφισβήτητα σπουδαία γεωπολιτική τους θέση, που μπορεί να γίνει το εργαλείο, το μέσο επίτευξης του μεγάλου στόχου των κρατών για το παρόν και το μέλλον.

Το Μακεδονικό ζήτημα, όπως είναι φυσικό, είχε επιπτώσεις και αφορούσε συνολικά όχι μόνο τις γειτονικές χώρες της βαλκανικής, αλλά και από γεωπολιτική άποψη τη διεθνή κοινότητα και τις μεγάλες δυνάμεις. Αυτό αποτελεί το κομβικό στοιχείο σε αυτήν την ιστορική υπόθεση. Η γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της περιοχής, σε συνάρτηση με τα συμφέροντα, τις οικονομικές στοχεύσεις των χωρών, που διαχρονικά έχουν εμπλακεί, με διάφορους ρόλους και διαμόρφωσαν τις εξελίξεις στην περιοχή.

Για τα Βαλκάνια ο Ουίνστον Τσόρτσιλ είχε πει ότι *«παράγουν περισσότερη ιστορία από αυτήν που μπορούν να καταναλώσουν»*. Ο πρώην Υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας Νίκος Κοτζιάς γράφει : *«αυτό που ξεχνά να συνυπολογίσει ήταν ότι η ιστορία των παρεμβάσεων τρίτων (και δικών του) ήταν μεγαλύτερη από τις αντοχές της περιοχής»*, συμπληρώνοντας ότι *«η ιστορία πρέπει να είναι σχολείο και όχι φυλακή»* (Κοτζιάς, Κοτρώτσος, 2019).

Η παρούσα εργασία ασχολήθηκε με τη γεωπολιτική διάσταση του Μακεδονικού ζητήματος, που αναδείχτηκε μέσα από:

- την ιστορική καταγραφή και ανάλυση όσων εξελίχθηκαν τους τελευταίους δύο αιώνες στο άκρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, με τις διαμάχες, τις συγκρούσεις, τις συμμαχίες και τη διαπάλη, για τη συγκρότηση και τη σύσταση των βαλκανικών κρατών, μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.
- Το ρόλο, την παρέμβαση και την ικανοποίηση των συμφερόντων νέων παγκόσμιων δυνάμεων στην περιοχή, που αξιοποίησαν το συγκρουσιακό κλίμα

μεταξύ των χωρών και συνέβαλαν στη διατήρηση της διαφορετικότητας, τις διάσπαρτες, ανόμοιες εθνότητες και την κινητικότητα που χαρακτήριζε την περιοχή.

- Τη γεωπολιτική προσέγγιση, που εστιάζει στην ανομοιογένεια των χωρών και προκαλεί αμφιβολίες για τη δυνατότητα ενιαίας αντιμετώπισής τους, ως Βαλκάνια, με κριτήριο τα εθνικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά τους, που αναδεικνύουν μερικές φορές και τα αίτια των διαφορετικών πολιτικών και στρατηγικών επιλογών τους.
- Τη σφαιρική γεωγραφική μελέτη των χωρών της περιοχής, τη στρατηγική τους θέση και το ενδιαφέρον των μεγάλων δυνάμεων, για τη διεύρυνση της επιρροής τους στο νευραλγικό σημείο που βρίσκονται.

Η γεωπολιτική προσέγγιση, εξαιτίας των πολύπλοκων συντελεστών της, που σχετίζονται με τις επιστήμες της γεωγραφίας και της πολιτικής, δεν καταφέρνει να αξιολογήσει ποια επιβάλλεται σε κάθε περίπτωση, αν και είναι διακριτή από την πολιτική γεωγραφία. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γεωπολιτικής γίνονται εξαιρετικά σύνθετα και πολύπλοκα, όταν μελετούμε μια περιοχή, όπως τα Βαλκάνια, που διαχρονικά εμφανίζει μεγάλες ιδιαιτερότητες, εξαιτίας των πολιτικών και πολιτιστικών διαφορών τους.

Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, π.χ, ότι η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, συνιστά παγκόσμια μία από τις πιο ιδιαίτερες περιπτώσεις κράτους, αφού αποτελούσε ένα ομόσπονδο κράτος, που απαρτιζόταν από έξι διαφορετικές εθνολογικές ομάδες με διακριτές διαφορές μεταξύ τους και ιδιαίτερα στοιχεία. Αυτή η ιστορική διαφορετικότητα απόκτησε εκρηκτικές διαστάσεις με τη διάσπαση της στις αρχές της δεκαετίας του 1990, διαμορφώνοντας ένα πεδίο συγκρούσεων, πολέμων, εθνικών διεκδικήσεων και αντιπαλοτήτων. Η κρίση αυτή, φυσικά, γενικεύτηκε και επηρέασε όλα τα Βαλκάνια, τις πολιτικές εξελίξεις, την τύχη των χωρών τους. Εντάσεις, διενέξεις, συγκρούσεις συνέθεσαν ένα τοπίο, που δύσκολα μπορεί να αναλυθεί και δυσχεραίνει το έργο όποιου προσδοκά να καταλήξει σε συμπεράσματα με όρους γεωπολιτικής προσέγγισης.

Το 2018 αποτέλεσε την κορύφωση στις εξελίξεις σε σχέση με το Μακεδονικό ζήτημα, που αφορά στην υπογραφή της συμφωνίας των Πρεσπών, η οποία είχε ιδιαίτερα διπλωματικά και πολιτικά χαρακτηριστικά, που είναι:

- Η Ελλάδα αποδέχτηκε τον εδαφικό διαχωρισμό της Μακεδονίας, με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913) και χρησιμοποιούσε τα ονόματα «Σερβική ή Γιουγκοσλαβική Μακεδονία» και «Βουλγαρική Μακεδονία», μέχρι το 1992. Τα σύνορα των βαλκανικών χωρών που ορίστηκαν με το τέλος του Α' παγκοσμίου πολέμου, παρέμειναν, σχεδόν, σταθερά μέχρι το 1991, οπότε και προέκυψαν ραγδαίες και τεράστιες αλλαγές με τη συγκρότηση πολλών νέων χωρών στα Βαλκάνια.
- Οι ελληνικές προσπάθειες για τη λύση του ζητήματος στο πλαίσιο του ΟΗΕ εστίαζαν σε ένα συμβιβασμό, που θα εμπειριέχε τη χρήση σύνθετης ονομασίας, προλειπώντας το έδαφος και δημιουργώντας τη βεβαιότητα ότι δε θα προέκυπτε λύση στο ονοματολογικό πρόβλημα, χωρίς τη χρήση του όρου «Μακεδονία».
- Η ονομασία «Βόρεια Μακεδονία», που ήταν το αποτέλεσμα των διαχρονικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο χωρών ήταν μία από τις προτάσεις, που κατατέθηκαν από την αρχή, την οποία, όμως, η ελληνική πλευρά απέρριπτε.
- Τα ζητήματα γλώσσας και ιθαγένειας δε συμπεριλαμβάνονταν στις προηγούμενες φάσεις των διαπραγματεύσεων.
- Οι λύσεις που συζητούσε η Βόρεια Μακεδονία δεν περιλάμβαναν μια *erga omnes* ονομασία της, που θα ίσχυε εκτός από το εξωτερικό και στις εσωτερικές διαδικασίες. Αποδεχόταν να λάβει διπλή ονομασία, ώστε η δεύτερη να χρησιμοποιείται ειδικά για την Ελλάδα και τους διεθνείς οργανισμούς (Σκουλαρίκη, 2019).

Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της εργασίας διατρέχεται από την περιγραφή της απaráμιλλης γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής θέσης των Βαλκανίων και των χωρών, που με διάφορους τρόπους συσχετίζονται με το Μακεδονικό ζήτημα και τις ιστορικές εξελίξεις του. Η κομβική θέση τους κατέστησε την περιοχή πολύτιμη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων και την ανάπτυξη ενός σκληρού ανταγωνισμού για τη κατάληψη και διατήρηση ευνοϊκότερης θέσης ελέγχου του χώρου.

Άλλωστε, είναι εύκολα ορατό ότι περιγράφουμε μια περιοχή που βρίσκεται στο σημείο που εφάπτονται οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις Ανατολής και Δύσης. Εκεί που συγκλίνουν Ευρώπη, Αφρική και Ασία, στο πιο κρίσιμο και καίριο σημείο της ευρασιατικής περιμέτρου. Αιώνες τώρα το γεωπολιτικό σταυροδρόμι της βαλκανικής διαδραματίζει ιστορικό ρόλο, ιδιαίτερα με την εμφάνιση

και επέκταση ισχυρών οικονομικών δυνάμεων από την Ασία (Ινδία, Κίνα, Ιαπωνία κ.ά), που μεταθέτουν την παγκόσμια οικονομία και προκαλούν ανάγκες διασύνδεσης με την Ευρώπη. Η περιοχή των Βαλκανίων αποτελεί το χώρο ανταγωνισμού της Ευρώπης, της Ρωσίας, των ΗΠΑ, της Κίνας και της Τουρκίας. Σε αυτήν τη σημειολογική παράθεση θα πρέπει να αναλυθούν οι επιδιώξεις χωρών της Ε.Ε, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, που επιδιώκουν παραπέρα οφέλη από την επένδυσή τους στην περιοχή. Όλες αυτές οι γεωπολιτικές και οικονομικές επιδιώξεις παρουσιάζονται και δρουν με διάφορες μορφές στις συμμαχίες και στις συνεργασίες με τις χώρες της βαλκανικής, για να προωθηθούν οι στρατηγικές επιδιώξεις και να επιτευχθούν στόχοι και συμφέροντα.

Με γεωπολιτικούς όρους η Ελλάδα και η Βόρεια Μακεδονία βρίσκονται σε καίριο σημείο και μπορούν να αποτελέσουν παράγοντες σταθερότητας και ειρήνης στην περιοχή. Ο έλεγχος του Αιγαίου, η στρατηγική δυνατότητα του λιμανιού της Θεσσαλονίκης, ο έλεγχος των χερσαίων και θαλάσσιων μεταφορών και οι οδικοί και σιδηροδρομικοί άξονες, ο έλεγχος της διέλευσης των αγωγών ενέργειας και μεταφοράς ορυκτών από τη Ρωσία, ο έλεγχος των μεταναστευτικών ροών και της τρομοκρατίας, ο έλεγχος της πρόσβασης της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, τα λιμάνια, τα αεροδρόμια και η ενέργεια, οι υποδομές αποτελούν έναν απaráμιλλο πλούτο. Ήδη έχει αναλυθεί με όρους γεωπολιτικής πόσο πολύ αλληλοεπηρεάζονται και συσχετίζονται οι τύχες των δύο χωρών και την ώθηση που μπορούν να αποκτήσουν από τη συνεργασία και την κοινή πορεία προς την ανάπτυξη και τη βελτίωση της ζωής των κατοίκων τους, μέσα από την αξιοποίηση και αναβάθμιση του σημαντικού γεωπολιτικού και γεωοικονομικού ρόλου τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Braden, E.K., Shelley, M.F (2006). *Παγκόσμια Γεωπολιτική* (επιμ. Γιαννακόπουλος, Γ., μτφ. Πετρόπουλος, Σ). Αθήνα: Ροές.
- Danforth, L. (1998). *Κατανοώντας και διδάσκοντας την ανθρώπινη διαφορετικότητα (Understanding and teaching about human difference) Μετάφραση: Αναστασία Γκότοβου* Bates College, Lewiston (Maine) 1998. Retrieved from <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/269> (16.4.2020).
- Gellner, E. (1992). *Έθνη και εθνικισμός* (μτφ. Λαφαζάνη Δ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Evans, G. (2018). *Global Geopolitics in Transition*. Retrieved from <https://www.gevans.org/speeches/Speech669.html> (10.4.2020).
- Miller, W. (1898). *Travels and Politics in the Near East*. London, T. Fisher Unwin. Retrieved from <https://archive.org/details/travelspoliticsi00milluoft> (4.2.2020).
- Spykman, J.N. (2004). *Η Γεωγραφία της Ειρήνης*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Tsoneva, J. (2017). *Antarctica: the Last Frontier of Bulgaria's Colonialist Dream*. LeftEast. Retrieved from <https://www.criticatac.ro/lefteast/antarctica-the-last-frontier-of-bulgarias-colonialist-dream> (4.4.2020).
- Winner, A. (2020). *Γιατί ο εθνικισμός λειτουργεί. Και γιατί δεν εξαφανίζεται*. ForeignAffairs Hellenic edition. Retrieved from <http://foreignaffairs.gr/articles/72607/andreas-wimmer/giati-o-ethnikismos-leitoyrgei> (2.3.2020).

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015). *Εισαγωγή στο δίκαιο και στους συνταγματικούς θεσμούς*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από <https://repository.kallipos.gr/>

bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%CE%9A%CE%9F%CE%A5.pdf (10.3.2020).

- Αραβίδης, Η. (2017). *Γεωπολιτική: από τους κλασσικούς μέχρι σήμερα*. Μπλοκ Powerpolitics, 8.11.2017. Ανακτήθηκε από: <https://powerpolitics.eu> (4.3.2020).
- Αρβανιτόπουλος, Κ., Ήφαιστος, Π. (2009). *Ευρωπαϊκές Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Αρμενάκης, Α., Γκοτσόπουλος, Θ., Δεμερτζής, Ν., Παναγιωτοπούλου, Ρ., Χαραλάμπης, Δ. (1996). *Ο εθνικισμός στον ελληνικό τύπο: το Μακεδονικό ζήτημα κατά την περίοδο Δεκεμβρίου 1991-Απριλίου 1993*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών. Τόμος 89 / 1996, σελ. 188 - 231. Αθήνα. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7281/7001> (23.3.2020).
- Ασλανίδης, Α., Ζαφειρακίδης, Γ., Καλαϊτζίδης, Δ. (2015) *Γεωλογία - γεωγραφία Β' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ
- Βακαλόπουλος, Κ. (1993). *Το Μακεδονικό Ζήτημα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Βαλντέν, Σ. (2018). *Μακεδονικό και γεωπολιτική στα Βαλκάνια*. Μπλοκ Commonality. 3.10.2018. Ανακτήθηκε από: <https://commonality.gr/makedoniko-kai-geopolitiki-valkania/?fbclid=IwAR0hcVLATFA4Xw-OIkuQJ3Cg-fVCI V4IMIGejJL1JIYH1-pUduWjPXta-xU> (13.3.2020).
- Βανδώρος, Σ. (2015). *Εισαγωγή στις Πολιτικές Ιδεολογίες*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Βέικου, Μ., Λαλαγιάννη, Β. (2015). *Μετανάστευση, κοινωνικές και πολιτισμικές εκφάνσεις*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Βερέμης, Θ. (2012). *Ελληνικός εθνικισμός Ο ελληνικός εθνικισμός μεταλλάσσεται μέσα στον εικοστό αιώνα*. Μπλοκ protagon. Ανακτήθηκε από: <https://www.protagon.gr/epikairota/ellada/ellinikos-ethnikismos-13662000000> (5.3.2020).
- Brzezinski, Z. (1998). *Η μεγάλη σκακιέρα*. (μτφ: Ε. Αστερίου). Αθήνα: Λιβάνη.
- Γούναρης, Β. (1994). *Οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας: η πορεία της ενσωμάτωσης στο ελληνικό εθνικό κράτος, 1870-1940*. Περιοδικό Μακεδονικά. Τόμος 29, σελ. 209 - 237. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.12681/makedonika.195> (10.3.2020).
- Γραμμένος, Α.(2018). *Όλα όσα πρέπει να ξέρετε για το Μακεδονικό*. Blog Huffpost, 2.2.2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-istoria-toe>

makedonikoe- zetematos- kai-e-stase-tes-ellenikes- keverneses- apenanti- sta- skorpia _gr_5c439bbce4b027c3bbc252c7 (4.2.2020).

- Δεληκάρη, Α. (2018). *Ιστορία Σλαβικών λαών*. [Πανεπιστημιακές Σημειώσεις]. Τμήμα Ιστορίας - Αρχαιολογίας Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από: <https://opencourses.auth.gr/courses/OCRS192/> (16.5.2020).
- Δημητρούκας, Ι., Ιωάννου, Π.Θ., Μπαρούτας, Κ. (2017). *Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου Κόσμου 565 - 1815*. Ιστορία Β' Λυκείου. Αθήνα: ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ
- Διβάνη, Α. (2000). *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας (1830-1947)*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Δρίβας, Α. (2018). *Το γεωπολιτικό ρήγμα των Βαλκανίων - Γιατί υπάρχει δυσκολία εξέυρεσης ισορροπίας δυνάμεων στην περιοχή*. Foreignaffairs, 2.4.2018. Ανακτήθηκε από: <https://www.foreignaffairs.gr/articles/71714/aleksandros-th-dribas/to-geopolitiko-rigma-ton-balkanion?page=2> (6.1.2020).
- Ε.Ρ.Τ. (2019) *Συμφωνία Πρεσπών: Δημοσιεύτηκε ο νόμος στην πΓΔΜ-Στην ελληνική Βουλή η επόμενη πράξη*. ΕΡΤ., 15.1.2019. Ανακτήθηκε από: <https://www.ert.gr/eidiseis/ellada/politiki/symfonia-prespon-dimosieytike-onomos-stin-pgdm-stin-elliniki-voyli-i-epomeni-praxi/>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1999). *Η Επιτροπή προτείνει διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης για τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης*. 26.5.1999. Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_99_350 (3.3.2020).
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020). *Διάσκεψη κορυφής Ε.Ε - Δυτικών Βαλκανίων*, 6.5.2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/international-summit/2020/05/06/> (1.2.2020).
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών* (Β' έκδοση). Αθήνα: Κριτική.
- Ζυγούλης, Φ. (2011). *Ο Σερβικός Εθνικισμός από το 1878 έως το 2006*. Ανακτήθηκε από: <https://www.grin.com/document/175321> (5.4.2020).
- Ηρακλείδης, Α. (2015). *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Ηρακλείδης, Α. (2018). *Το Μακεδονικό: γιατί «οι ξένοι δεν μας καταλαβαίνουν» και τα αίτια της αρνητικής ελληνικής και σλαβομακεδονικής στάσης*. 2.2.2018. Μπλοκ eurocapital. Ανακτήθηκε από: <https://www.eurocapital.gr/permalink/94223.html> (2.4.2020).

- Ηρακλείδης Α., (2019). *Το Μακεδονικό ζήτημα 1878-2018, από τις εθνικές διεκδικήσεις στις συγκρουσιακές εθνικές ταυτότητες*. β' έκδοση. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ηρακλείδης, Α. (2019β). *Η συμφωνία των Πρεσπών είναι καλή για την Ελλάδα, όχι για τους γείτονες*. Εφημερίδα Αυγή, 21.1.2019. Ανακτήθηκε από: <http://www.avgi.gr/article/10812/9517128/e-symphonia-ton-prespon-einai-kalegia-ten-ellada-ochi-gia-tous-geitones> (5.2.2020).
- Hellenicaworld (χ.η) *Η Ελλάδα – τα Βαλκάνια*. Μπλοκ Hellenicaworld. Ανακτήθηκε από: <http://www.hellenicaworld.com/Europe/gr/Valkania.html> (1.2.2020).
- Hobsbawm, E. (1994). *Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Θεοδωρίδης, Π. (2004). *Οι Μεταμορφώσεις της Ταυτότητας Έθνος, Νεωτερικότητα και Εθνικιστικός Λόγος*. Θεσσαλονίκη: Αντιγόνη.
- Iefimerida.gr. (2018). *Δείτε καρέ- καρέ την υπογραφή της ιστορικής συμφωνίας Τσίπρα- Ζάεφ*. Μπλοκ Iefimerida 17.6.2018. Ανακτήθηκε από: <https://www.iefimerida.gr/news/424366/deite-kare-kare-tin-ypografi-tis-istorikis-symfonias-tsipra-zaef-eikones-vinteo> (24.2.2020).
- Καπούτσης, Χ. (2019). *Η Συμφωνία των Πρεσπών και οι γεωπολιτικές εξελίξεις στα Βαλκάνια*. Ραδιοφωνικός σταθμός Αθήνα 9,84. 10.1.2019. Ανακτήθηκε από: https://www.athina984.gr/2019/01/10/i-symphonia-ton-prespon-kai-oi-geopolitikes-exelixeis-sta-valkania/?fbclid=IwAR10bRNpDSIcQXYRAkM23aT84gdTpsO2RJFkw3Uq_UNCbjGm_sv8F-AfIks (3.2.2020).
- Καραουλάνης, Θ. (2019). *Σκόπια: ολοκληρώθηκε η έγκριση της Συμφωνίας των Πρεσπών από το Κοινοβούλιο - οι πρώτες αντιδράσεις*. Μπλοκ Euractiv 11.1.2019. Ανακτήθηκε από: <https://www.euractiv.gr/section/i-eyropi-kai-okosmos/news/skopia-oloklirothike-i-egkrisi-tis-symphonias-ton-prespon-apo-to-koinovoylio-oi-protos-antidraseis> (18.2.2020).
- Καρατουλιώτης, Ν. (2019). *Η γεωπολιτική των Βαλκανίων και συνθήκη των Πρεσπών*. Μπλοκ Liberal. 27.1.2019. Ανακτήθηκε από: <https://www.liberal.gr/aprosi/i-geopolitiki-ton-balkanion-kai-sunthiki-ton-prespon/237966>. liberal.gr/aprosi/i-geopolitiki-ton-balkanion-kai-sunthiki-ton-prespon/237966 (4.3.2020).
- Καρύδας, Φ. (2019). *Η ιστορία του Μακεδονικού ζητήματος και η στάση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στα Σκόπια*. Blog Huffpost, 20.1.2019. Ανακτήθηκε από: <https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-istoria-toe-makedonikoe-zetematos-kai-e>

stase-tes-ellenikes-keverneses-apenanti-sta-skopia_gr_5c439bbce4b027c3b bc252 c7 (3.2.2020).

Καρύδας, Φ. (2019). *Το NATO και οι επιδιώξεις του στα Βαλκάνια*. Τηλ. σταθμός skai, 8.4.2019. Ανακτήθηκε από: <https://www.skai.gr/news/opinions/to-nato-kai-oi-epidiokseis-tou-sta-valkania> (7.2.2020).

Klinke, I. (2019). *Ian Klinke: Πέντε λεπτά για κριτική γεωπολιτική - Μια ελαφρώς προκλητική εισαγωγή*. Μπλοκ Exploring Geopolitics, 5.1.2019. Ανακτήθηκε από: https://exploringgeopolitics.org/publication_klinke_ian_five_minutes_for_critical_geopolitics_a_slightly_provocative_introduction/ (18.3.2020).

Κολιόπουλος, Ι. (2007). *Η διαμόρφωση της νέας Μακεδονίας*. Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού αγώνα. Ανακτήθηκε από: <http://www.imma.edu.gr/imma/history/08.html> (6.2.2020).

Κολιόπουλος, Ι. (2013). *Η Μακεδονία στη δίνη του Β' παγκοσμίου πολέμου*. Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού αγώνα. Ανακτήθηκε από: <http://www.imma.edu.gr/imma/history/14.html> (6.2.2020).

Κολιόπουλος, Ι. (2007β). *Η Μακεδονία σύνορο δύο κόσμων*. Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού αγώνα. Ανακτήθηκε από: <http://www.imma.edu.gr/imma/history/15.html> (10.2.2020).

Κοταρίδη, Α. (2017). *Ιστορία του Μακεδονικού βασιλείου*. Μουσείο Πέλλας. Ανακτήθηκε από: <http://www.pella-museum.gr/history/istoria-makedonikou-vasileiou> (10.5.2020)

Κοτζιάς Ν., Κοτρώτσος Σ. (2019). *Η μεγάλη διαπραγμάτευση, Πρέσπες*. Αθήνα: Πατάκη.

Κουζινόπουλος, Σ. (2011). *Δράμα 1941: Μια παρεξηγημένη εξέγερση*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Κουζινόπουλος, Σ. (2008). *Τα παρασκήνια του Μακεδονικού ζητήματος*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Κουλούρη, Χ. (2013). *Συνθήκη του Βουκουρεστίου: Η βαλκανική ειρήνη υποδαύλιζε παγκόσμιο πόλεμο*. Εφημερίδα Τα Νέα, 5.1.2013. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2013/01/05/society/politiki-synthiki-toy-boykoyrestioy-i-balkaniki-eirini-ypodaylize-pagkosmio-polemo> (3.2.2020).

Λαμπριανίδης, Λ., Αγγελόπουλος, Γ. (2019). *Βόρεια Μακεδονία, Ελλάδα και η βαλκανική προοπτική της Συμφωνίας των Πρεσπών*. Εφημερίδα Αυγή, 17.6.2019. Ανακτήθηκε από: <http://www.avgi.gr/article/10811/9966411/boreia-makedonia->

ellada-kai-e-balkanike-prooptike-tes-symphonias-ton-prespon?fbclid=Iw AR3HY XK9F80enrr 6BH9gNFhFmMZAX uXZmNvV3B6_VX-BtyQoKTN Q9oZm eq4 (2.3.2020).

Λιβιεράτος, Ε., Παλιαδέλη Χ. (2013). *Ευρωπαϊκή Χαρτογραφία και πολιτική: η περίπτωση της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Π. Ζήτη.

Λουκάς, Ι. (2000). *Η Γεωπολιτική*. Αθήνα: Τροχαλία.

Λυμπεράτος, Α. (2019). *Βόρεια Μακεδονία και βουλγαρικός εθνικισμός*. Εφημερίδα Συντακτών, 24.02.2019 Ανακτήθηκε από: https://www.efsyn.gr/nisides/184722_boreia-makedonia-kai-boylgarikos-ethnikismos (6.4.2020).

Μαζάουερ, Μ.(2009). *Τα Βαλκάνια*. (μτφ Κουρεμένος Κ.). Αθήνα: Πατάκη.

Μάζης, Ι. (2014). *Τι είναι γεωπολιτική*; Μπλοκ gsubjects, 25.11.2014. Ανακτήθηκε από: <https://gsubjects-gr.webnode.gr> (3.3.2020).

Μάζης, Ι. (2019). *Ποια η διαφορά ανάμεσα σε γεωπολιτική, γεωστρατηγική και γεωπροπαγάνδα*. Μπλοκ slpress.gr 7.4.2019. Ανακτήθηκε από: <https://slpress.gr/idees/poia-i-diafora-anamesa-se-geopolitiki-geostratigiki-kai-geopropaganda/>

Μάζης, Ι. (2018). *Το Αθέατο Γεωπολιτικό Παίγνιο σε Βαλκάνια και Ανατολική Μεσόγειο*. Μπλοκ Ονήσιλος, 26.2.2018 Ανακτήθηκε από: https://www.onisilos.gr/?p=15394&fbclid=IwAR0PO82jV4q8N7HSw1RAk_AI3Hq9o5YsRZ1RrV-EhA-YJCi_BMgslUnGcJE (4.3.2020).

Μάζης, Ι. (2018). *Ποιος φοβάται τη γεωπολιτική*. Μπλοκ slpress, 7.1.2018. Ανακτήθηκε από: <https://slpress.gr/idees/poia-i-diafora-anamesa-se-geopolitiki-geostratigiki-kai-geopropaganda> (3.2.2020).

Μάιερ, Γ. (2020). *Χάνει η Ε.Ε τα Βαλκάνια*; Ραδιοτηλεοπτικός σταθμός Deutsche Welle, επιμ. Κυρανούδη Δ. 5.1.2020 Ανακτήθηκε από: <https://www.dw.com/el/%CF%87%CE%AC%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%B5-%CF%84%CE%B1-%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CE%B1/a-51882894> (24.1.2020).

Μάρτης, Ν. (2007), *Η Πλαστογράφηση της Ιστορίας της Μακεδονίας*. Αθήνα: Μαλλιάρης.

Μάρτος, Δ. (2019). *Το «μακεδονικό» ως γεωπολιτισμικό ζήτημα*. Μπλοκ Geopolitics & Daily News, 13/02/2019. Ανακτήθηκε από: https://geopolitics.iisca.eu/?p=10392&fbclid=IwAR12KgwBgQPwMI3tPwn8aK7CtVheLaa68k_VWRGzJepD-4xNQ4K1AeQbfsc (4.2.2020).

- Μελέτη Μ.Μ. (2014) *Εθνικισμός και Βαλκάνια*. Πάτρα. Ανακτήθηκε από:
<http://cears.edu.gr/wp-content/uploads/2015/02/%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82.pdf>
(4.2.2020).
- Μέρτζος, Ν. (2012). *Το Μακεδονικό - παίγνιο γεωπολιτικής*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
- Μουστάκας, Κ. (2015). *Ιστορία των μεσαιωνικών Βαλκανίων*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Μπαστουνάς, Γ. (2019). *Η θετικιστική θεωρία για το κράτος - Ο ορισμός του Jellinek και τα προβλήματά του. Θεωρία του Δικαίου*. Νομική Σχολή ΑΠΘ. Νοέμβριος 2019. Σελίδες 37-44. Θεσσαλονίκη.
- Μπότσιου, Κ. (2018). *Ομιλία Κ. Μπότσιου στην εκδήλωση «Με αφορμή το όνομα. Συγκυρία και στρατηγική στα Βαλκάνια»*. 13.2.2018. Ανακτήθηκε από:
<https://ekyklos.gr/sb/577-omilia-k-botsiou-stin-ekdilosi-me-aformi-to-onoma-sygyria-kai-stratigiki-sta-valkania.html> (3.3.2020).
- Μυλωνά, Λ. (2014). *Έννοια κράτους και μορφές κρατών*. Ανακτήθηκε από:
https://mylinablog.blogspot.com/2014/11/blog-post_14.html (12.3.2020).
- Newsbeast (2015). *Οι λεπτές ισορροπίες στην «πυριτιδαποθήκη» των Βαλκανίων*. Μπλοκ Newsbeast 17.10.2015. Ανακτήθηκε από: <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/1988294/i-leptes-isorropies-stin-piritidapothiki-ton-valkanion> (1.3.2020).
- Newsroom (2018). *Σκοπιανό: Τα υπέρ και τα κατά της συμφωνίας των Πρεσπών και τα επόμενα βήματα*. Μπλοκ Newsroom, 18.6.2020 Ανακτήθηκε από:
<https://www.newsbomb.gr/ellada/ethnika/story/893901/skopiano-ta-yper-kai-ta-kata-tis-symfonias-ton-prespon-kai-ta-epomena-vimata> (1.2.2020).
- Νικολάου, Γ.Χ. (1996). *Διεθνείς Πολιτικές και Στρατιωτικές Συνθήκες-Συμφωνίες και Συμβάσεις από το 1453 μέχρι σήμερα (Ελλάς-Χερσόνησος του Αίμου)*. Αθήνα: Φλώρος.
- Παντελής, Α. (2007). *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Παπαδοπούλου, Λ. (2015). *Συνταγματικό Δίκαιο - Πανεπιστημιακές παραδόσεις*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Παπαντωνίου, Σ. (2018). *«Μακεδονικό»: Προσπάθεια διευθέτησης ύστερα από δύο αιώνες εντάσεων*. Εφημερίδα Καθημερινή, 18.1.2018. Ανακτήθηκε από:

- <https://www.kathimerini.gr/943869/article/epikairothta/politikh/makedoniko-prosraδeia-diey8ethshs-ystera-apo-dyo-aiwnes-entasewn> (5.2.2020).
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, τομ. 1. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Πολίτης, Α. (2009). *Ρομαντικά χρόνια, ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*. Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων.
- Πρεβελάκης, Γ. (2018). *Η βόρεια Ελλάδα και η γεωπολιτική*. Μπλοκ Euractiv, 18.1.2018. Ανακτήθηκε από: https://www.euractiv.gr/section/energia/opinion/i-voria-ellada-ke-i-geopolitiki/?fbclid=IwAR122L7g4h52MFEv5kK1JS-CHSCxh8gMLg-DL3_Zwn6IpsTEOh_87zBILA4 (18.2.2020).
- Ραφαηλίδης, Β. (1994). *Οι λαοί των Βαλκανίων*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού αιώνα.
- Σταμπουλής, Π. (2018). *Αθήνα - Σκόπια: Γεωπολιτική, Διαπραγματεύσεις και Διπλωματία*. Αθήνα: Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων.
- Σιούσιουρας, Π. (2010). *Το Μακεδονικό ζήτημα και η ελληνική εξωτερική πολιτική: γεωπολιτικές επιδιώξεις, διεθνές δίκαιο και το ζήτημα της εξόδου στη θάλασσα*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Σκουλαρίκη, Α. (2019). Βόρεια Μακεδονία, εθνότητα και ιστορία: μια διασταύρωση των εθνικών μύθων και επιχειρημάτων. *Σύγχρονα Θέματα*, Τεύχος 143-144, 10 / 2018 – 3/2019. Ανακτήθηκε από: <https://www.synchronathemata.gr/voreia-makedonia-ethnotita-kai-istori/?fbclid=IwAR2bNfDXc6Vk22uuECIysgJPbn6b8GuZGAFAAnxOICvDe1TyraZ3gtWPVgIlg> (5.2.2020).
- Σταματόπουλος, Δ. (2018). *Μακεδονικό Ζήτημα: τα ιστορικά παράδοξα του μοντέλου της αυτοχθονίας*. Εφημερίδα Αυγή, 12.2.2018. Ανακτήθηκε από: <http://www.avgi.gr/article/10811/8705114/makedoniko-zetema-ta-istorika-paradoxa-tou-montelou-tes-autochthonias> (3.2.2020).
- Στάμκος, Γ. (2018). *Η γεωπολιτική σημασία και ο νέος ρόλος της Ελλάδας στα Βαλκάνια*. Μπλοκ TVXS, 2.10.2018. Ανακτήθηκε από: https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-geopolitiki-simasia-kai-o-neos-rolos-tis-elladas-sta-balkania?fbclid=IwAR2ro9Xed7LvJPIAdFw_DhI3qROZECnetN7tO3crR8X-u6V N9fVdtgUkky8 (2.2.2020).
- Στάμκος, Γ. (2018β). *Η γεωπολιτική της ΠΓΔΜ και η Ελλάδα*. Μπλοκ TVXS, 18.12.2018 Ανακτήθηκε από: <https://tvxs.gr/news/ellada/i-geopolitiki-tis-pgdm-kai-i-ellada> (19.2.2020).

- Στάμκος, Γ. (2012). «Είναι η Γεωπολιτική, ηλίθιε!» Μπλοκ TVXS, 12.9.2012. Ανακτήθηκε από: <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/einai-i-geopolitiki-ilithie-toy-giorgoy-stamkoy> (15.2.2020).
- Σταμπούλης, Π. (2010). *Γεωπολιτική Προσέγγιση του Νέου Μακεδονικού Ζητήματος (Ονομασία ΠΓΔΜ): Συμβολή στη Χάραξη Υψηλής Στρατηγικής*. Διπλωματική Εργασία. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Αθήνα. Ανακτήθηκε από: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&lang=el&pid=iid:4654> (26.1.2020).
- Σφαέλος, Π. (2018). *Σε γεωπολιτική κρίση τα Βαλκάνια*. Μπλοκ Activenews, 12.2.2018. Ανακτήθηκε από: <https://activenews.gr> (18.3.2020).
- Σφέτας, Σ. (2020). *Γιατί η Βουλγαρία απειλεί με βέτο τη Βόρεια Μακεδονία*. Εφημερίδα Εθνος, 16.5.2020. Ανακτήθηκε από: https://www.ethnos.gr/istoria/105668_sfetas-giati-i-boylgaria-apeilei-me-beto-ti-boreia-makedonia (8.2.2020).
- Σφέτας, Σ. (2019). *Ο μακρύς δρόμος προς τις Πρέσπες: Η διέξοδος ενός αδιεξόδου*. Αθηναϊκό - Μακεδονικό πρακτορείο ειδήσεων, 15.1.2019. Ανακτήθηκε από: <https://www.amna.gr/macedonia/article/325016> (6.2.2020).
- Σφέτας, Σ. (2019β). *Οι μεταλλάξεις του Μακεδονικού - ο μακρύς δρόμος προς τις Πρέσπες*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Σφέτας, Σ. (2018). *Ιστορική επισκόπηση του Μακεδονικού ζητήματος (1870-1990) - ανατομία ενός περίπλοκου διαβαλκανικού ζητήματος*. Μπλοκ Ανιχνεύσεις. Ανακτήθηκε από: <https://www.anixneuseis.gr> (19.2.2020).
- Τα Νέα (2018). *Η ιστορία του Μακεδονικού ζητήματος - Πώς φτάσαμε στις Πρέσπες*. Εφημερίδα Τα Νέα, 30.9.2018. Ανακτήθηκε από: <https://www.tanea.gr/2018/09/30/people/i-istoria-tou-makedonikou-zitimatos-pos-ftasame-stis-prespes> (2.2.2020).
- Το ΒΗΜΑ (2018). *Πρέσπες: Υπογράφηκε η ιστορική συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και πΓΔΜ στο χωριό Ψαράδες*. Εφημερίδα Το Βήμα, 16.6.2018. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2018/06/16/politics/prespes-ypografike-i-istoriki-symfwnia-metaksy-elladas-kai-pgdm-sto-xwrio-psarades/> (5.3.2020).
- Τζίμας, Σ. (2007). *Ενάμισης αιώνας «Μακεδονικό ζήτημα»*. Καθημερινή, 18.11.2007. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/304963/article/epikairothta/ellada/enamishs-aiwnas-makedoniko-zhthma> (2.2.2020).

- Τζιαμπίρης, Α. (2005). *Ευρωπαϊκή Ένωση και μακεδονικό ζήτημα*. Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού αγώνα. Ανακτήθηκε από: <http://www.imma.edu.gr/imma/history/19.html> (3.2.2020).
- Todorona, M. (2007). *Βαλκάνια η Δυτική Φαντασίωση*, (μτφ. Ιουλία Κολοβού). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Τσαΐλας, Δ. (2019). *Η Γαλλική πρόταση για τα Βαλκάνια, πρόκληση για τον Ελληνισμό*. Μπλοκ Strategyinternational, 21.11.2019. Ανακτήθηκε από: https://strategyinternational.org/i-galliki-protasi-gia-ta-balkania-prok/?fbclid=IwAR1WNiDJXC_dJM8yLhBrnOeUrDfhRSLkRiI-PLS8qe10JOx2Xn5OffS3-w (2.2.2020).
- Τσάκα, Ν. (2020). *Η Διεύρυνση της Ε.Ε στα Δυτικά Βαλκάνια: Ιστορική αναδρομή και Συνοπτική Ανάλυση της πορείας και των προοπτικών*. Student Association For International Affairs, 22.4.20220. Ανακτήθηκε από: <https://thesafiablog.com/2020/04/22/euwesternbalkans> (2.5.2020).
- Τσιριγώτης, Δ. (2019). *Το νέο γεωπολιτικό παιχνίδι στα Βαλκάνια. Αποκωδικοποιώντας τη στρατηγική των ΗΠΑ*. Μπλοκ Huffpost, 20.6.2019. Ανακτήθηκε από: https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-neo-yeopolitiko-paiynidi-sta-valkania_gr_5d08a73de4b0886dd15e75e3?fbclid=IwAR3u3s7mABt3SqBpcwBL4Fw5rvLTMP4A9S_XpOBQ7fKtZx4Zu6iyJ5b15YE (4.4.2020).
- Φακαλής, Τ. (2020). *Ο Νίμιτς αποκαλύπτει πώς φτάσαμε στη Συμφωνία των Πρεσπών-Οι στρατηγικές Αθήνας-Σκοπίων*. Εφημερίδα Έθνος, 6.4.2020. Ανακτήθηκε από: https://www.ethnos.gr/politiki/98450_o-nimits-apokalyptei-pos-ftasame-sti-symfonia-ton-prespon-oi-stratigikes-athinas (3.5.2020).
- Φιλοσίδου, Χ., Μ. (2016). *Εργασία: Η διάκριση κράτους και κοινωνίας στην επιστήμη του συνταγματικού δικαίου*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Τμήμα Νομικής Σχολής .
- Φραγκονικολόπουλος, Χ., Πρόεδρος, Φ. (2015). *Παγκόσμια πολιτική – δρώντες, δομές & διαδικασίες*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <http://hdl.handle.net/11419/4044>
- Χασιώτης, Λ. (2018). *Η Σερβία και το Μακεδονικό Ζήτημα*. Περιοδικό Marginalia. Τεύχος 2, 28.2.2018. Ανακτήθηκε από: <https://marginalia.gr/arthro/servia-ke-makedoniko-zitima> (11.3.2020).

- Χασιώτης, Λ. (2012). *Μακεδονία, 1912-1923: Από την πολυεθνική αυτοκρατορία στο εθνικό κράτος*. Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού αγώνα. Ανακτήθηκε από: <http://www.imma.edu.gr/imma/history/11.html> (2.2.2020).
- Χουτέα, Ε. (2018). *Η σημασία της Γεωπολιτικής για την Ελλάδα και οι προκλήσεις της*. Μπλοκ liberal., 2.4.2018. Ανακτήθηκε από: <https://www.liberal.gr/apopsi/simasia-tis-geopolitikis-gia-tin-ellada-kai-oi-prokliseis-tis/197864> (2.2.2020).